

δημοσιογραφία

23

ΤΕΥΧΟΣ

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ
2020

ΤΙΜΗ: 4€

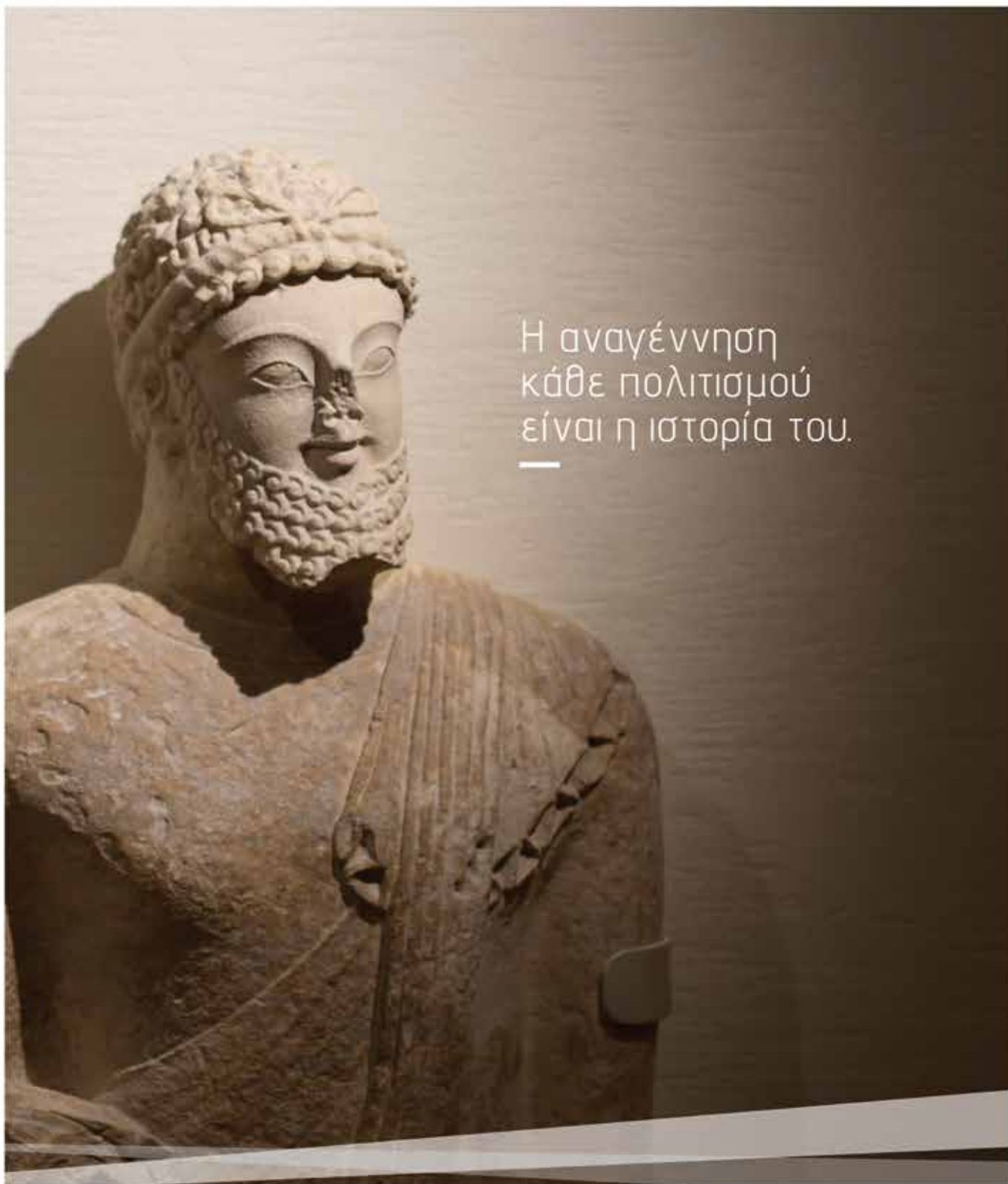
ΣΕ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΤΟ COLUMBIA JOURNALISM REVIEW

ΓΡΑΦΟΥΝ: ΣΟΦΙΑ ΙΟΡΔΑΝΙΔΟΥ, ΑΝΤΩΝΗΣ Δ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΙΔΗΣ, ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΒΑΤΙΚΙΩΤΗΣ, ΕΛΕΝΗ ΜΑΥΡΟΥΛΗ, ΜΑΡΙΑ ΔΕΝΑΞΑ, ΕΛΕΝΗ ΓΕΛΑΣΤΟΠΟΥΛΟΥ, ΧΡΗΣΤΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, ΖΗΝΟΒΙΑ ΣΑΠΟΥΝΑ, ΜΑΝΟΣ ΤΑΚΑΣ, ΝΙΚΟΣ ΣΜΥΡΝΑΙΟΣ, ΔΙΝΑ ΒΑΛΣΑΜΙΔΟΥ, ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΛΑΚΑΣ, ΜΑΡΙΝΑ ΣΠΥΡΟΥ, ΓΕΩΡΓΙΑ ΜΥΛΟΡΔΟΥ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΪΛΑΣ, ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡΑΨΑΣ, ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΚΟΛΟΒΟΣ, ΧΑΡΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ, ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΛΙΝΑΡΔΑΚΗ, ΝΙΚΟΛΕΤΤΑ ΤΣΙΤΣΑΝΟΥΔΗ - ΜΑΛΛΙΔΗ, CATLIN L. CHANDLER, ΘΑΛΕΙΑ ΠΑΥΛΟΥ

ΝΕΑ, ΜΕΤΑ ΚΟΡΟΝΟΪΟΥ ΕΠΟΧΗ

Μέσα Ενημέρωσης | Οικονομία | Υγεία | Εκπαίδευση
Πολιτικά δικαιώματα | Ασφάλεια και άμυνα | Τεχνητή νοημοσύνη

WELCOME BACK!

Η αναγέννηση
κάθε πολιτισμού
είναι η ιστορία του.

**Μουσείο Συλλογής Γεωργίου και Νεφέλης Τζιάπρα Πιερίδη
(Δωρεά Κλειούς και Σόλωνα Τριανταφυλλίδη)**

Ώρες λειτουργίας: Δευτέρα-Κυριακή 10:00-19:00
Είσοδος Ελεύθερη

 boccf boc_csr

Φανερωμένης 86-90, Παλιά Λευκωσία

Πολιτιστικό Ίδρυμα
Τράπεζας Κύπρου

Περιεχόμενα

4 Editorial

Μετά την πανδημία τρίζουν Δημοκρατία, Διαφάνεια, Διαφθορά και η Δημοσιογραφία
| Από τη Σοφία Ιορδανίδου

6 De Profundis

Ο ρόλος του Τύπου στην απειλή και τις προσδοκίες
| Από τον Αντώνη Δ. Παπαγιαννίδη

Οικονομία

8 Φταίει η ευθεία

και όχι η καμπύλη
Η μείωση των δυνατοτήτων του συστήματος υγείας κι όχι η ίδια η πανδημία οδήγησε στο lockdown
| Από τον Λεωνίδα Βατικιώτη

Σύστημα υγείας

10 «Ροκανίζουμε», δεν

«αγοράζουμε» χρόνο
Τεράστιες οι ελλείψεις σε δημόσιες κλινές, γιατρούς και νοσηλευτικό προσωπικό
| Από την Ελένη Μαυρούλη

Ανταποκρίσεις

16 Ανθρωποθυσίες στη Γαλλία

Όταν οι γιατροί επιλέγουν ποιος θα ζήσει και ποιος θα πεθάνει...
| Από την Μαρία Δεναζά

56 Ανεργία στις ΗΠΑ

Η κρίση στην αγορά εργασίας διασταυρώθηκε με την κρίση στο σύστημα υγείας
| Από τον Χάρη Κωνσταντινίδη

24 Από τον δημόσιο χώρο στην ιδιωτεία

Τα νέα ήθη στην δημόσια σφαίρα που εισάγει η πανδημία
| Από την Ζηνοβία Σαπουνά

26 Αυλαία στη δυστοπία

Φόβος και κοινωνικός διχασμός απειλούν τις ελευθερίες
| Από τον Μάνο Τάκα

Δημοσιογραφία και ΜΜΕ

29 Επιπτώσεις της πανδημίας στην ενημέρωση και τα Νέα Μέσα

| Από τον Νίκο Σμυρναίο

33 Ψευδείς ειδήσεις και γραμματισμός

Αυξημένη ανάγκη ελέγχου των πολιτών στη ροή της πληροφορίας
| Από την Λίνα Βαλσαμίδου

36 Ζητείται ευθύνη

Νέα καθήκοντα για τον δημοσιογράφο θέτει η κρισιμότητα της συγκυρίας
| Από τον Βαγγέλη Πλάκα

Έρευνα

38 Ταχυμεταφορές σε ρόλο σωτήρα

Ρεπορτάζ για τις συνθήκες εργασίας των courier την περίοδο του lockdown
| Από την Μαρίνα Σπύρου

Επικοινωνία

53 Εκλογές στις ΗΠΑ

Αρνητικά μηνύματα στην καμπάνια των βασικών υποψηφίων
| Από τον Κυριάκο Κολοβό

Πίσω από τους αριθμούς

18 Η εξέλιξη του αριθμού των κρουσμάτων στην Ελλάδα και αλλού

| Από την Ελένη Γελαστοπούλου

22 Η μάχη της τεχνητής νοημοσύνης με τον κορονοϊό

| Από τον Χρήστο Παπαδόπουλο

Εκπαίδευση

50 Προσδιοριστικοί παράγοντες της επιτυχίας της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

| Από την Γεωργία Μυλόρδου

Άμυνα και ασφάλεια

45 Αναθεώρηση εθνικών στρατηγικών

Το ενδιαφέρον πλέον στρέφεται στην μετανάστευση, την κλιματική αλλαγή και τις επιδημίες
| Από τον Δημήτρη Τσαϊλά

60 Υβριδικές απειλές

Ορισμοί και εξέλιξη ενός όρου που εισέβαλε βίαια κι απειλητικά στη ζωή μας
| Από τον Κωνσταντίνο Γράψα

Άρθρο

58 Το τέλος της παγκοσμιοποίησης

Νέα δεδομένα στην οικονομία και την πολιτική εισάγει το κλείσιμο συνόρων κι η επιστροφή στο έθνος - κράτος
| Από την Χριστίνα Λιναρδάκη

Βιβλιοπαρουσίαση

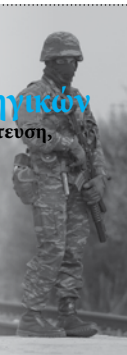
60 Ο δημοσιογραφικός λόγος

Οι αλλαγές στη χρήση της γλώσσας στα χρόνια των μνημονίων
| Από τη Νικολέττα Τσιτσανούδη - Μαλλίδη

Άρθρο CJR

62 Λαϊκή ιστορία της πανδημίας

Μικρές πραγματικές ιστορίες γύρω από την πανδημία απ' όλο τον κόσμο
| Από την Catlin Chandler

ΠΡΥΤΑΝΗΣ ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Σωκράτης Κάτσικας

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΚΔΟΣΗΣ

Σοφία Ιορδανίδου

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Αντώνης Δ. Παπαγιαννίδης

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Λεωνίδα Βατικιώτης

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Πίξελbooks / info@pixelbooks.gr

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΠΑΡΑΓΩΓΗ

Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

InTimeNews.gr

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΕΥΧΟΥΣ

Σοφία Ιορδανίδου
 Αντώνης Δ. Παπαγιαννίδης
 Λεωνίδα Βατικιώτης
 Ελένη Μαυρούλη
 Μαρία Δεναξά
 Ελένη Γελαστοπούλου
 Χρήστος Παπαδόπουλος
 Ζηνοβία Σαπουνά
 Μάνος Τάκας
 Νίκος Σμυρναίος
 Λίνα Βαλσαμίδου
 Βαγγέλης Πλάκας
 Μαρίνα Σπύρου
 Γεωργία Μυλόρδου
 Δημήτρης Τσαϊλάς
 Κωνσταντίνος Γράψας
 Κυριάκος Κολοβός
 Χάρης Κωνσταντινίδης
 Χριστίνα Λιναρδάκη
 Νικολέττα Τσιτσανούδη – Μαλλίδη
 Catlin L. Chandler

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Θάλεια Παύλου

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Χριστίνα Λιναρδάκη

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Κώστας Βενιζέλος
 Βασίλης Μουρδουκούτας
 Τίτικα Δημητρούλια
 Θύμιος Ζαχαρόπουλος
 Σοφία Ιορδανίδου
 Αντώνης Δ. Παπαγιαννίδης

ΤΙΜΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Dan Gillmor
 Victor Navasky
 Εμμανουήλ Παράσχος
 Χαρίδημος Τσούκας
 Ανδρούλλα Βασιλείου
 Ιερόθεος Παπαδόπουλος
 Νίκος Ξυδάκης

ΤΟΠΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Αθήνα, Σουηδίας 68,
 TK 11521

ISSN

2241-6137

EMAIL

dimosiografia@dimosiografia.com

WEBSITE

www.dimosiografia.com

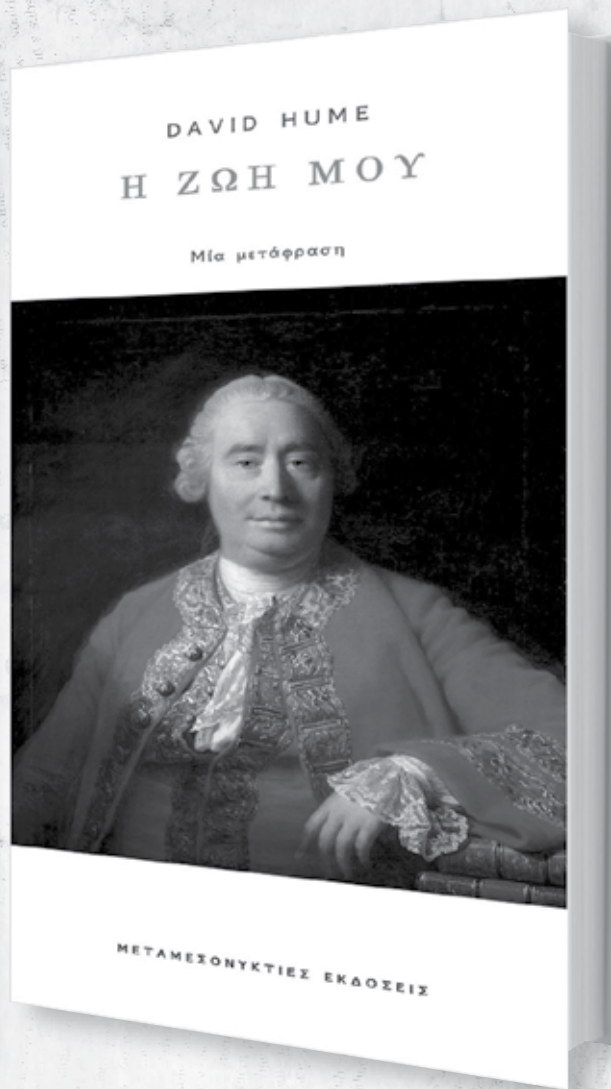
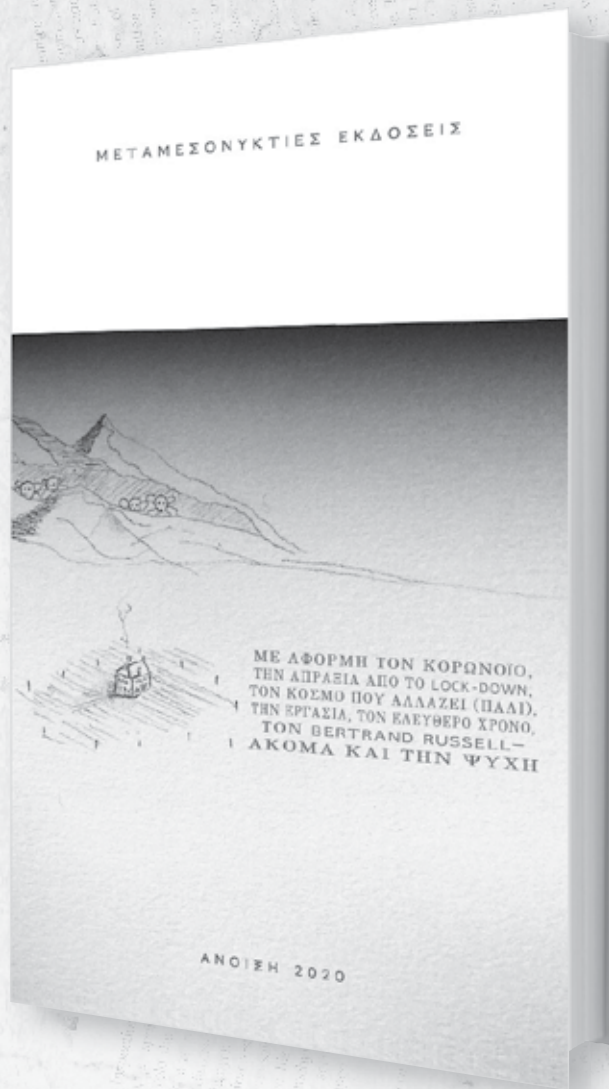
Τα δημοσιευόμενα στη «δ» επιστημονικά άρθρα εγκρίνονται από **ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ**, την οποία απαρτίζουν μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας από την Κύπρο, την Ελλάδα και άλλες χώρες.

Εκδίδεται από το *Advanced Media Institute* και τις *Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις* υπό την αιγίδα και χορηγία του *Ανοικτού Πανεπιστημίου Κύπρου* και του *ΜΠΣ του «Επικοινωνία και Νέα Δημοσιογραφία»*.

Επισκεφθείτε
 τη νέα
 ιστοσελίδα
 μας

www.dimosiografia.com

Δυο προτάσεις ανάγνωσης από τις Μεταμεσονυκτίες Εκδόσεις

- ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΟΝ ΚΟΡΩΝΟΪΟ, ΤΗΝ ΑΠΡΑΞΙΑ ΑΠΟ ΤΟ LOCK-DOWN, ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΠΟΥ ΑΛΛΑΖΕΙ (ΠΑΛΙ), ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ, ΤΟΝ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΧΡΟΝΟ, ΤΟΝ BERTRAND RUSSELL - ΑΚΟΜΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΨΥΧΗ

- Η ΖΩΗ ΜΟΥ

ΜΕΤΑΜΕΣΟΝΥΚΤΙΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Σουηδίας 68 | 115 21 Αθήνα | τηλ. 210 3617 992 | φαξ & τηλ. 210 3607 787 | mail: adpapaanniadis@gmail.com

ΣΗΜΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΓΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ, ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ, ΔΙΑΦΘΟΡΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΤΗΣ **Σοφίας Ιορδανίδου**

Αναπληρώτρια καθηγήτρια Δημοσιογραφίας και Επικοινωνίας στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου και πρόεδρος του AdvancedMediaInstitute. Από το 2011, υπό την ευθύνη της οργανώθηκε και λειτουργεί στο ΑΠΚΥ το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Επικοινωνία και Νέα Δημοσιογραφία».

Η ΕΙΣΒΟΛΗ της πανδημίας ανέτρεψε προσωρινά κάθε δημοκρατικό κανόνα όπως τον ξέραμε, έπληξε τις πολιτικές ελευθερίες και κλόνησε τα πολιτικά ειωθότα σε ολόκληρο τον κόσμο. Τα έκτακτα και κατά γενική παραδοχή αναγκαία μέτρα για τον περιορισμό της διάδοσης του SARS-CoV2 στους πληθυσμούς των χωρών του πλανήτη μας όμως, θέτουν ήδη σε πολλαπλούς κινδύνους τα απομεινάρια κοινωνικών και πολιτικών κεκτημένων. Στον πυρήνα της διακινδύνευσης αυτής υπάρχουν τέσσερα Δ: η Δημοκρατία, η Διαφάνεια, η Διαφθορά και τέλος η Δημοσιογραφία.

Η Δημοκρατία – ήδη σε κρίση παγκόσμια και πριν από την πανδημία – πλήττεται γιατί μέσα απ' αυτήν παραβιάστηκαν εσπευσμένα και πρόχειρα συνταγματικές ελευθερίες και δημιουργήθηκαν τετελεσμένα και προηγούμενα. Η Ουγγαρία, κάθε άλλο παρά πρότυπο δημοκρατίας ούτως ή άλλως, έδωσε απεριόριστες εξουσίες στην κυβέρνηση Όρμπαν, καταργώντας προσωρινά – αλλά επ'άοριστον– ακόμα και το κοινοβούλιο. Η κυκλοφορία περιορίστηκε και η αστυνομία απέκτησε υπερεξουσίες. Τα μέσα παρακολούθησης της διάδοσης του ιού υπερέβησαν τη χρηστικότητα τους και ήδη χρησιμοποιούνται πέραν των αναγκών της κοινωνικής αποστασιοποίησης (π.χ. στις ΗΠΑ ήδη τα ψηφιακά εργαλεία, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την παρακολούθηση των κινήσεων των πολιτών στην καραντίνα, χρησιμοποιήθηκαν έναν-δυο μήνες μετά για να παρακολουθούνται οι κινήσεις όσων συμμετείχαν στην πολιτεία της Μινεσότα στις διαμαρτυρίες για τη δολοφονία του Τζορτζ Φλόιντ). Κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες και εθνότητες έγιναν αποδιοπομπαίοι τράγοι και εγκαταλείφθηκαν στην τύχη τους μέσα στην πανδημία. Παράλληλα, η κληρονομιά της «κυβέρνησης ειδικών» που παρέκκλινε συχνά από το στενά υγειονομικό της μέρος και απαίτησε τη συμμόρφωση εκτός δημοκρατικού διαλόγου και διαβούλευσης, έξω ακόμα και από τα κοινοβούλια, δημιουργεί βαρύ προηγούμενο. Και όλα αυτά υπό τον φόβο μιας ανά πάσα στιγμή νέας απαγό-

ρευσης κυκλοφορίας ή άλλων περιοριστικών μέτρων.

Η καραντίνα έπληξε τη Διαφάνεια, καθώς λήφθηκαν αποφάσεις και μοιράστηκαν χρήματα υπό το καθεστώς της έκτακτης ανάγκης εν κρυπτώ, έξω από την εποπτεία θεσμών ελέγχου. Στην Ελλάδα με τις ΠΝΠ πέρασαν άσχετες με τον ιό απευθείας αναθέσεις, αλλά και κρίσιμα νομοθετήματα (όπως εκείνο για το περιβάλλον, με όλες τις περιβαλλοντικές οργανώσεις της Ελλάδας εναντίον του) χωρίς κανέναν πολιτικό έλεγχο και εποπτεία, χωρίς καμία διαβούλευση και συζήτηση.

Η καραντίνα ευνόησε τη Διαφθορά: από τη μεταμόρφωση της Μαφίας σε προνομιακό θεσμό και μηχανισμό ασφαλείας στην Ιταλία, και τις συμμορίες της Βραζιλίας και του Σαλβαδόρ, έως τις αμφίβολες εμπορικές πρακτικές με το υγειονομικό υλικό σε ολόκληρο τον κόσμο.

Αλλά η Δημοσιογραφία, η οποία θα μπορούσε να αποτελέσει κομβικό μηχανισμό ελέγχου των τριών άλλων δέλτα, φάνηκε αδύναμη – στις περισσότερες περιπτώσεις – να παρακολουθήσει τις εξελίξεις, να τις αξιολογήσει και να αρθρώσει κριτικό λόγο για τις κρατικές πρακτικές. Στη Βρετανία – και αλλού – σύσσωμος ο τύπος, με ελάχιστες εξαίρεσεις, στήριξε τον καταστροφικό δρόμο της ανοσίας της αγέλης, όταν τον υποστήριξε η κυβέρνηση και ανέκρουσε πρύμναν μαζί με την κυβέρνηση καταδικάζοντας την ιδέα της ανοσίας της αγέλης, χωρίς να ζητήσει ή να κάνει ο ίδιος την παραμικρή αυτοκριτική. Στη χώρα μας πάλι, σχεδόν σύσσωμος ο Τύπος, παρακολουθούσε και εκθείαζε την κυβερνητική πρακτική και τις αποφάσεις στο σύνολό τους χωρίς καμία παρουσίαση άλλης άποψης. Στην πανδημία, η πάγια αδυναμία κάλυψης των επιστημονικών εξελίξεων στα ΜΜΕ (ένα πραγματικό δημοσιογραφικό ζητούμενο σε κανονικές εποχές) ήρθε και συνάντησε την πρόσφατη αδυναμία των εταιρικών ΜΜΕ – όχι μόνο σε αναπτυσσόμενες χώρες, αλλά και στη Δύση- να μην διαταράξουν τη σχέση τους με τις πάσης φύσεως εξουσίες.

ΙΑΝΟΣ // ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΒΙΒΛΙΟΥ | ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ

ΑΝΟΙΞΗ 2020

◀ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ

◀ ΔΙΟΡΘΩΣΗ - ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΚΕΙΜΕΝΩΝ

◀ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

◀ ΕΞ ΑΠΟΣΤΑΣΕΩΣ
ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ (e-learning)

i ΕΝΑΡΞΗ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ 23 ΜΑΡΤΙΟΥ

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΩΝ

ΑΘΗΝΑ ΠΕΜΠΤΗ 5 ΜΑΡΤΙΟΥ 20:30 (ΙΑΝΟΣ, Σταδίου 24)

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΣΑΒΒΑΤΟ 7 ΜΑΡΤΙΟΥ 17:30 (ΙΑΝΟΣ, Αριστοτέλους 7)

210 32 17 929
Δευτ.-Παρ. 11:00 -17:00
ergastiria@ianos.gr

ianos-seminaria.gr
ianos.gr

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΣΤΗΝ ΑΠΕΙΛΗ, Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ ΣΤΙΣ ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ

Πόσος χρόνος θα χρειαστεί, άραγε, ώστε αυτός ο φόβος που προκύπτει από την αίσθηση απειλής, να μετατραπεί περαιτέρω σε εχθρότητα απέναντι σε όποιους βρεθούν εκτός νόμους;

ΤΟΥ **Αντώνη Δ. Παπαγιαννίδη**

Δικηγόρος με ειδίκευση στα θέματα ΕΕ, δραπέτης από νωρίς στη δημοσιογραφία, σύμβουλος έκδοσης της «δ».

ΚΟΙΝΟΤΟΠΙΑ καταντάει η αναφορά στον ρόλο του Τύπου, ευρύτερα των Μέσων, αντιστικτικά των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης στο ξεδίπλωμα της ίδιας της πολιτικής/policy που εφαρμόστηκε για την αντιμετώπιση του COVID-19 στη χώρα μας (ορθότερα: και στη χώρα μας). Κοινοτοπία εντέλει και η καταγραφή του πώς ένα μεγάλο, καταλυτικό τμήμα του συστημικού Τύπου βρέθηκε να λειτουργεί ως μιάντας μεταβίβασης της επίσημης πολιτικής στάσης/politics, με αμβλυμένη την κριτική διάθεση. πώς η όποια κριτική και ο όποιος αντίλογος προσήλθε από περιορισμένα μετερίζια (που θα λέγαμε άλλοτε), κυρίως όμως από τον αγριεμένο κόσμο των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης (με την – αναμενόμενη – ροπή στην κραυγή και την ευκολία). Κοινοτοπία, φοβούμεθα, και η καταγραφή του πώς η ίδια η φύση του Τύπου, και των εργασιακών σχέσεων σ' αυτόν, το συνολικό businessmodel του θα επηρεαστεί από το νέο σχήμα του «εξ αποστάσεως»: αυτό προσπάθησαν, άλλωστε, να εκφράσουν οι διεθνείς Ενώσεις Δημοσιογράφων, από τις πιο κατεστημένες μέχρι τις πιο αμφισβητισιακές – ΑΕJ, ΕFJ, ΙFJ, ΙPΙ αλλά και ΕCPME, FPU, RSF – γράφοντας στους Προέδρους των Ευρωπαϊκών Θεσμών (Κοινοβούλιο, Επιτροπή, Συμβούλιο) και ξιφουλκώντας κατά «των Κυβερνήσεων που εισάγουν περιορισμούς στην πρόσβαση των ΜΜΕ σε κυβερνητικές αποφάσεις και ενέργειες», με τη μείωση των συνεντεύξεων Τύπου και της άμεσης πρόσβασης στις πηγές, αλλά και – γενικά – με την ανακατευθύνση της ροής πληροφοριών.

Πέρα και πάνω, όμως, από αυτά τα πεδία όπου ο κόσμος των Μήντια βρίσκεται σε μετατόπιση λειτουργίας στην εποχή του COVID-19, υπάρχει και μια βαθύτε-

ρη συμβολή του κόσμου αυτού σ' έναν BraveNewWorld που ούτε ο Huxley δεν κατάφερε να φανταστεί. Ο Τύπος, τα μήντια γενικώς, διαδραμάτισαν καιρό ρόλο στο να εγκατασταθεί η αίσθηση απειλής – να αναλυθεί, να επιστημονοποιηθεί, να επιχειρηματολογηθεί μέχρις εξαντλήσεως – στην κοινή γνώμη. Η οποία ρούφηξε, σε λογική Μεσαιώνα και με αληθινή ευλάβεια στις πιο ακραίες εκδοχές της απειλής, απειλής που ασφαλώς και είναι παρούσα σε μια πανδημία, αλλά – Peste του Camus – έρχεται να μεταστοιχειωθεί σε φόβο, να αποσπαστεί κοινωνικές λειτουργίες (και δεν αναφερόμαστε στην κοινωνική αποστασιοποίηση των προφυλάξεων, μόνο), να μετατραπεί εντέλει σε κυριαρχία του φόβου. Πόσος χρόνος θα χρειαστεί, άραγε, ώστε αυτός ο φόβος που προκύπτει από την αίσθηση απειλής, να μετατραπεί περαιτέρω σε εχθρότητα απέναντι σε όποιους βρεθούν εκτός νόμους; (Ας μην σβήσει από τη μνήμη κανενός η εικόνα του βλοσυρού Νίκου Χαρδαλιά, NickHard για τη λαϊκή φαντασία, να προειδοποιεί ότι «ξέρουμε τις πινακίδες σας, όσων περνούν τα διόδια» - ΠΡΙΝ νομοθετηθεί η πληρέστερη απαγόρευση κυκλοφορίας/curfew).

Όμως η ζωή – έστω και επί COVID-19!... - έχει την άμωπή της. Ήρθε λοιπόν και η ώρα της αντίστροφης λειτουργίας του Τύπου, των μήντια. Σε όλη τη διάρκεια της πανδημίας που ανέβαινε, δεν έπαψε να καλλιεργείται η ελπίδα: από την ίδια την παρουσίαση και ανάλυση των μεθόδων αντιμετώπισης σε υγειονομικό επίπεδο, μέχρι τις προσεγγίσεις των μέτρων οικονομικής ανάσχεσης του σοκ. Όμως, έτσι που λειτουργεί ο Τύπος ως συσσώρευση δυναμικής, αυτή ακριβώς η έννοια της ελπίδας δεν άργησε να μετατραπεί σε προσδοκία.

Ο Τύπος, τα μήντια γενικώς, διαδραμάτισαν καίριο ρόλο στο να εγκατασταθεί η αίσθηση απειλής – να αναλυθεί, να επιστημονοποιηθεί, να επιχειρηματολογηθεί μέχρις εξάντλησεως – στην κοινή γνώμη.

Και η προσδοκία – αυτό, δε, στην ωραία μας ελληνική πραγματικότητα έγινε πιο γρήγορα και απότομα! – ήδη μετατρέπεται σε απαίτηση. Απαίτηση επιτυχίας, απαίτηση αποτελέσματος.

Κι αν ισχύει αυτό για τα υγειονομικά – αν, δηλαδή, κτίστηκε απαίτηση η Κυβέρνηση που «μας προστατεύει, ακολουθώντας πιστά την άποψη των επιστημόνων και τις υποδείξεις τους» να συνεχίσει να μας προστατεύει και να συνεχίσει να καθιστά την Ελλάδα πρότυπο, bestpractice διεθνώς κ.λπ. –, ισχύει/θα ισχύει ακόμη περισσότερο τώρα με το άνοιγμα της οικονομίας.

Όπου «απαιτείται» από τη δημοσκοπικά επιτυχεστάτη εξουσία να δώσει και αντίστοιχα επιτυχημένη οικονομική αντιμετώπιση (εδώ, ο ιδεότυπος είναι εκείνος του Αδώνιδος [Γεωργιάδη], με τη μελίρρυτη περιγραφή της επιτυχίας).

Ο Τύπος, ο μηντιακός κόσμος, αυτήν την υπόσχεση επιτυχίας – διπλή: υγειονομική και οικονομική – την έχει μετατρέψει σε απαίτηση. Το πώς θα αντέξει π.χ. σε δεύτερο κύμα του COVID-19, ή πάλι σε εξάντληση των ορίων της (πραγματικής, όχι φαντασιακής) οικονομίας, αυτό θα είναι μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία/story.

ΦΤΑΙΕΙ Η ΕΥΘΕΙΑ ΚΑΙ ΟΧΙ Η ΚΑΜΠΥΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΝΔΗΜΙΑ

Η ανάγκη επικέντρωσης των προσπαθειών αντιμετώπισης της πανδημίας στην αναβάθμιση του δημόσιου συστήματος υγείας, έτσι ώστε η οριζόντια ευθεία να μετακινηθεί προς τα πάνω, προκύπτει αν ριθάρουμε υπ' όψη μας τη σταθερή υποβάθμισή του τα τελευταία χρόνια.

ΤΟΥ **Λεωνίδα Βατικιώτη**

Διδάσκων στο ΜΠΣ Επικοινωνία και Νέα Δημοσιογραφία του ΑΠΚΥ, Δρ. Τμήματος Κοινωνιολογίας Πάντειου Πανεπιστημίου, αρθρογράφος στον Τύπο για θέματα Οικονομίας και Διεθνών, ερευνητής στο Advanced Media Institute.

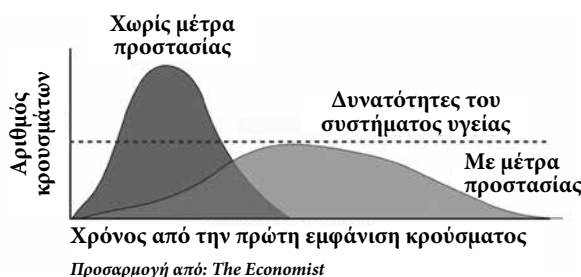
ΑΠΟΤΟΜΑ προσγείωσε τη συζήτηση για την επόμενη μέρα ο ιδρυτής της Microsoft, Μπιλ Γκέιτς, με το άρθρο του στο περιοδικό Economist στις 23 Απριλίου. Ο Αμερικανός μεγιστάνας, που συγκέντρωσε για δεύτερη φορά στη ζωή του τα φώτα της δημοσιότητας πάνω του, εστιάζοντας έγκαιρα στην απειλή των επιδημιών, ξεκαθάρισε ότι ο «ξέγνοιαστος» Δεκέμβρης του 2019 θα αργήσει πολύ να επιστρέψει. Θα χρειαστούμε τουλάχιστον έναν χρόνο για να επανέλθουμε στην υγειονομική κατάσταση που υπήρχε πριν από το ξέσπασμα της πανδημίας κι αυτό μάλιστα θα συμβεί όταν θα έχει ανακαλυφθεί το εμβόλιο εναντίον του COVID-19. Ούτε όταν θα έχουν μειωθεί τα κρούσματα, ούτε όταν η ανοσία θα έχει επιδράσει στους πληθυσμούς.

Δοθέντος λοιπόν ότι το τέλος της πανδημίας θα αποδειχθεί πολύ πιο αργό και μακρόσυρτο, σε αντίθεση με την απότομη και θυελλώδη εμφάνισή της, οι υποδομές του συστήματος υγείας καλούνται να αντεπεξέλθουν σε έναν μαραθώνιο αγώνα. Σε αυτήν την προοπτική, το μοντέλο της καμπύλης που χρησιμοποιήθηκε ευρέως στο ξέσπασμα της πανδημίας αποδεικνύεται εντελώς ακατάλληλο για να απεικονίσει την εξέλιξή της, δηλαδή την αρχή και το τέλος της. Το σκεπτικό πίσω από τις παραινέσεις για περιορισμό, ακόμη και κατάργηση, των κοινωνικών συναστροφών εστιάζονταν στην προσπάθεια συγκράτησης του αριθμού των κρουσμάτων, ώστε να μην διαπεραστούν οι δυνατότητες του συστήματος υγείας, που εκφράζονται με την οριζόντια ευθεία. Η επίκληση της ανάγκης οριζοντιοποίησης (στο μέτρο του δυνατού) της καμπύλης, ως μέτρου διαχείρισης

μιας κρίσης, βραχυπρόθεσμα εξυπηρέτησε, μιας και το άμεσο ζητούμενο ήταν ο ρυθμός εξάπλωσης του ιού (R0) να πέσει κάτω από το επίπεδο του 2 έως 3, όπως είχε παρατηρηθεί αρχικά στην Κίνα και σήμαινε ότι κάθε κρούσμα επιμόλυνε 2 έως 3 ακόμη άτομα, και να φτάσει ακόμη και κάτω του 1. Τα οφέλη στο σύστημα υγείας μιας τέτοιας συγκράτησης είναι εμφανή, αν λάβουμε υπ' όψη μας ότι με βάση τις αρχικές εκτιμήσεις νοσηλεία απαιτούσε το 20% των ασθενών, εκ των οποίων το 5% χρειαζόταν Μονάδες Εντατικής Θεραπείας και το 1% εξ αυτών μηχανικούς αναπνευστήρες. Μια εξάπλωση στον χρόνο, στο βαθμό που θα ήταν συμμετρική κι από τις δύο πλευρές της καμπύλης, μείωνε τις πιέσεις στο σύστημα υγείας.

Η καμπανοειδής μορφή της καμπύλης, είτε στη μία εκδοχή, που δεν λαμβάνονται μέτρα απομόνωσης (ας πούμε την ιταλική, ισπανική, βρετανική ή αμερικανική), είτε στην άλλη εκδοχή, που εφαρμόζονται μέτρα προστασίας (ας πούμε τη βουλγαρική, κροατική, αλβανική ή ελληνική) προϋποθέτει ωστόσο ότι ο κίνδυνος αποσύρεται με τον ίδιο ρυθμό που εμφανίστηκε. Κάτι που, με βάση την πρόβλεψη του Γκέιτς, αποτελεί όνειρο θερινής νυκτός. Όποιοι δηλαδή ετοίμαζαν πάρτι για να γιορτάσουν την επιστροφή στην κανονικότητα θα περιμένουν πολύ, αν δεν θέλουν να εξελιχθούν σε φορείς μετάδοσης του COVID-19. Η επ' αόριστον αναβολή πάρτι, εκδρομών, διακοπών, συναυλιών και συνευρέσεων είναι το λιγότερο...

Το σημαντικότερο είναι ότι το σύστημα υγείας, αν αποδείχθηκε μια φορά ανεπαρκές να διαχειριστεί την κρίση στο ξέσπασμά της, έχοντας τη δυνατότητα τότε να ρίξει

στη μάχη όλες τις εφεδρείες και τα αποθέματα δύναμης του ανθρώπινου δυναμικού, θα αποδειχθεί πολύ πιο ανεπαρκές να διαχειριστεί μια μακρόσυρτη κρίση που θα διαρκέσει έναν χρόνο ακόμη. Υπό αυτό το πρίσμα, γίνεται εμφανές ότι το πρόβλημα δεν μπορεί να εντοπιστεί στην καμπύλη (και στην προσπάθεια επιπεδοποίησης της), αλλά στην οριζόντια ευθεία που αντιπροσωπεύει τις δυνατότητες του συστήματος υγείας. Ο στόχος επομένως που πρέπει να τεθεί είναι ένας και απλός: Άμεση ενίσχυση του δημόσιου συστήματος υγείας με ανθρώπινο δυναμικό, κτιριακές εγκαταστάσεις και εξοπλισμό. Να γίνει επομένως αντιληπτό ότι το πρόβλημα έγκειται στην ευθεία των δυνατοτήτων του συστήματος υγείας κι όχι στην...καμπύλη εξάπλωσης της πανδημίας.

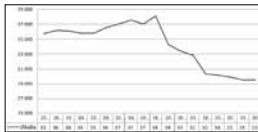
Η ανάγκη επικέντρωσης των προσπαθειών αντιμετώπισης της πανδημίας στην αναβάθμιση του δημόσιου συστήματος υγείας, έτσι ώστε η οριζόντια ευθεία να μετακινηθεί

προς τα πάνω, φαίνεται εύκολα, αν δούμε τη σταθερή υποβάθμισή του τα τελευταία χρόνια. Αν δούμε δηλαδή πόσο χαμηλά κατέβηκε η οριζόντια ευθεία εξαιτίας της πολιτικής λιτότητας, που έκοβε διαρκώς κονδύλια από προσλήψεις γιατρών, νοσηλευτών και διοικητικού προσωπικού και αγορές εξοπλισμού, στρώνοντας έτσι το έδαφος στον ιδιωτικό τομέα για εύκολα κέρδη.

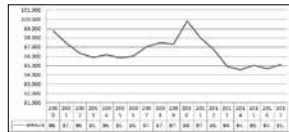
Τα κατωτέρω διαγράμματα δείχνουν πόσο χαμηλά έπεσε η οριζόντια ευθεία, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στην υπόλοιπη νότια Ευρώπη, εξετάζοντας ένα μόνο από τα πολλά κριτήρια: τον αριθμό κλινών στα δημόσια νοσοκομεία. Εν συντομία, από το 2000 έως το 2017 η μείωση στην Ελλάδα ήταν 18% (από 35.773 σε 29.495), στην Πορτογαλία 19% (από 29.700 σε 24.050) και στην Ισπανία 4% (από 98.718 σε 95.141). Στη δε Ιταλία, από το 2003 έως το 2017 η μείωση έφτασε το 23% (από 167.594 σε 128.483 δημόσιες νοσοκομειακές κλίνες)!

Αριθμός κλινών σε δημόσια νοσοκομεία

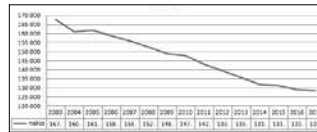
Ελλάδα

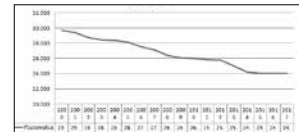
Ισπανία

Ιταλία

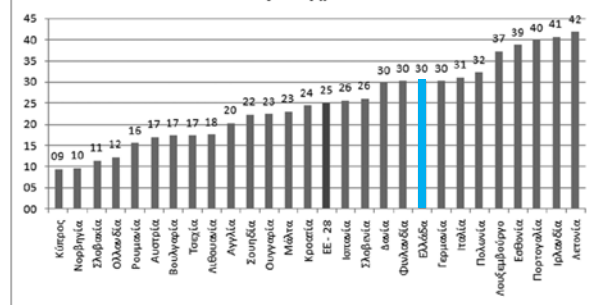

Πορτογαλία

Μείωση στις δημόσιες νοσοκομειακές κλίνες παρατηρήθηκε την προηγούμενη εικοσαετία σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση κι όχι μόνο στην Ελλάδα, όπως έχουν δείξει πολλές και αξιόπιστες επιστημονικές (ΚΕΙΠΥ, 2020) και δημοσιογραφικές έρευνες (Κούλαλη, Μαντουλι). Από τις περικοπές στην υγεία, ωστόσο, περισσότερο χιχτηκαν οι χώρες που υπέστησαν κατά την προηγούμενη δεκαετία προγράμματα διαρθρωτικής προσαρμογής, ως όρο για τη δανειοδότησή τους. Καθόλου τυχαία, όπως φαίνεται στο ακόλουθο διάγραμμα, οι τρεις χώρες με το μεγαλύτερο ποσοστό πληθυσμού που δηλώνει ανικανοποίητες ιατρικές ανάγκες είναι η Λετονία, η Ιρλανδία και η Πορτογαλία (42%, 41% και 40%, αντίστοιχα). Η Ελλάδα, με το 30% του πληθυσμού της να δηλώνει πως δεν μπορεί να ικανοποιήσει τις ιατρικές του ανάγκες είτε επειδή δεν έχει την οικονομική δυνατότητα είτε για λόγους απόστασης είτε λόγω έλλειψης προσωπικού του συστήματος υγείας που ως αποτέλεσμα έχει ατελείωτες

Ποσοστό πληθυσμού με ανικανοποίητες ιατρικές ανάγκες για λόγους οικονομικούς, γεωγραφικής απόστασης ή λίστας αναμονής, 2014

λίστες αναμονής, ξεπερνά σταθερά τον μέσο ευρωπαϊκό όρο. Η αιτία του κακού, επομένως, βρίσκεται στην προγενέστερη...επιπεδοποίηση του συστήματος υγείας και όχι στην καμπύλη...

Πηγές

- Gates, B. (2020), The world after Covid-19, April 23, Economist.
- ΚΕΙΠΥ (2020) Κριτική αποτίμηση της ετοιμότητας και των πολιτικών αντιμετώπισης της πανδημίας του νέου κορωνοϊού, Φεβρουάριος, <https://bit.ly/3gdE9RU>
- Κούλαλης, Δ. (2020), Η πανδημία του κόστους, 13 Μαρτίου, <https://bit.ly/2Xla4XZ>
- Mavrouli, H. (2020) Greece: Indebted Health, <https://bit.ly/3caKlHi>

(ΜΕΤΑΜΝΗΜΟΝΙΑΚΟ) ΕΘΝΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΓΕΙΑΣ VS COVID-19: «ΑΓΟΡΑΖΟΥΜΕ ΧΡΟΝΟ» Ή ΤΟΝ «ΡΟΚΑΝΙΖΟΥΜΕ»;

Στην Ελλάδα, όπως σε όλο τον κόσμο, το δημόσιο σύστημα υγείας κλήθηκε να δώσει την μάχη ενάντια στον πρωτοεμφανιζόμενο ιό.

ΤΗΣ **Ελένης Μαυρούλη**

Δρ. Πάντειου Πανεπιστημίου Γενικού Τμήματος Δικαίου – Δημοσιογράφος

ΕΙΝΑΙ το Εθνικό Σύστημα Υγείας «θωρακισμένο» απέναντι στην δραματική περιπέτεια που λέγεται κορονοϊός; Η απάντηση των κυβερνώντων είναι «ναι» και ότι γίνεται και θα γίνει «ό,τι είναι απαραίτητο». Η απάντηση των «ηρώων της πρώτης γραμμής» (αυτών που καλούμαστε να χειροκροτήσουμε, πλην όχι να μονιμοποιήσουμε ή να προσλάβουμε) είναι όχι και δεν γίνεται «κανένα γενναίο βήμα» προς την κατεύθυνση αυτή. Στο επίκεντρο, πλέον λοιπόν, της δημόσιας συζήτησης, μετά από πολλά χρόνια αναλύσεων και επιχειρηματολογίας περί της θετικής επίδρασης του ιδιωτικού τομέα και στο ζήτημα της υγείας, βρίσκεται αποκλειστικά το Δημόσιο Σύστημα Υγείας (και όχι μόνο στην Ελλάδα). Γιατί το Δημόσιο Εθνικό Σύστημα Υγείας είναι αυτό που, και στην Ελλάδα, καλείται να δώσει την τιτάνια μάχη απέναντι σε έναν πρωτοεμφανιζόμενο ιό. Γι' αυτό το Δημόσιο Εθνικό Σύστημα Υγείας καλούμαστε όλοι, με σειρά απαγορευτικών μέτρων, να «αγοράσουμε χρόνο», όπως μας λένε καθημερινά όλοι οι αρμόδιοι και ειδικοί. Και για τον λόγο αυτόν, αξίζει να ριξουμε μια προσεκτικότερη ματιά στην κατάσταση που βρισκόταν προ πανδημίας κορονοϊού το Εθνικό Σύστημα Υγείας, μετά από δέκα χρόνια μνημονιακών πολιτικών, προκειμένου ν' αντιληφθούμε, τελικά, πόσο «χρόνο» χρειάζεται να «αγοράσουμε», πώς μπορεί να γίνει αυτό και αν όντως το πράττουμε ή απλώς «τρώμε χρόνο».

Τι προέβλεπαν τα μνημόνια...

Στο πλαίσιο της εφαρμογής των Μνημονίων, στα οποία τέθηκαν συγκεκριμένοι όροι προκειμένου να εξασφαλίσει η χώρα ρευστότητα/δάνεια, περιλαμβανόταν η ρητή προϋπόθεση της περιστολής των δημοσίων δαπανών. Μέσα σε αυτήν την περιστολή συγκαταλεγόταν και η υιοθέτηση ανώτατου ύψους δημοσίων δαπανών για την υγεία, τα φάρμακα και την ασφάλιση. Για τον τομέα της υγείας, η συνολική δαπάνη ορίστηκε στο 6% το ανώτερο του ΑΕΠ και η φαρμακευτική δαπάνη στο 1% του ΑΕΠ. Σε πλήρη εναρμόνιση με τη συνολική κυβερνητική επιλογή της λιτότητας, η πολιτική αυτή, επί της ουσίας, οδήγησε στην μεγαλύτερη ύφεση που έζησε ποτέ η οικονομία της υγείας στην Ελλάδα.

...και τι προκάλεσαν

Μέχρι την έναρξη της κρίσης χρέους στην Ελλάδα, η Υγειονομική Περίθαλψη που παρείχαν τα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης κάλυπτε περίπου το 40% των τρεχουσών δαπανών υγείας. Το ποσοστό αυτό μειώθηκε στο 30,1% το 2016, ποσοστό που αντιπροσωπεύει σχεδόν το μισό των δημοσίων δαπανών για την υγεία. Παράλληλα, η ζήτηση για παροχή δημοσίων υπηρεσιών υγείας αυξήθηκε, καθώς οι επισκέψεις στα εξωτερικά ιατρεία των δημοσίων νοσοκομείων, όπως και ο αριθμός των

νοσηλείων σε αυτά, αυξήθηκαν κατά 2,3% και 10,5% αντίστοιχα μεταξύ 2010 και 2015, εξαιτίας της γιγάντωσης του ποσοστού ανεργίας και κατά συνέπεια της αναζήτησης βοήθειας στο δημόσιο Σύστημα Υγείας. Αυξήθηκε και η μέση μηνιαία φαρμακευτική δαπάνη των νοικοκυριών, καθώς και το μέσο ποσοστό συμμετοχής στην πληρωμή των φαρμάκων από πλευράς ασθενών-ασφαλισμένων από 9% που ήταν το 2009 σε 30% που ήταν το 2016.

Δημόσια Νοσοκομεία: ένας από τους μεγαλύτερους «χαμένους» της κρίσης

Ο συνολικός αριθμός κλινών στα νοσοκομεία του Εθνικού Συστήματος Υγείας (ΕΣΥ) μειώθηκε σε 29.550 το 2016 από 38.115 το 2009. Ο αριθμός των ιατρικών τμημάτων και μονάδων μειώθηκε κατά 600 και το νοσοκομειακό προσωπικό κατά 15.000 άτομα, την ίδια χρονική περίοδο. Εκτός αυτού, 500 κλίνες σε δημόσια νοσοκομεία προορίζονται για χρήση κατά προτεραιότητα από τους πελάτες ιδιωτικών εταιρειών ασφάλισης.

Οι προμήθειες αντιπροσώπευαν το 68% των συνολικών λειτουργικών δαπανών των δημόσιων νοσοκομείων (χωρίς να συμπεριλαμβάνεται σε αυτές η μισθοδοσία του προσωπικού). Οι δαπάνες αυτές υπέστησαν περικοπές μεγαλύτερες του 38% μεταξύ 2009-2011 διά της εφαρμογής «βελτιστοποιημένων» διαδικασιών προμηθειών, μεταρρυθμίσεων στη φαρμακευτική πολιτική και οριζόντιων περικοπών που εφαρμόστηκαν από το Υπουργείο Υγείας. Από την άλλη, τα λειτουργικά έξοδα (αναλώσιμα, έμμεσες δαπάνες, ασφάλεια, κλπ.) αυξήθηκαν σε αρκετά νοσοκομεία χωρίς να υπάρχει προφανής λόγος, τουλάχιστον εκ πρώτης ματιάς. Επί της ουσίας, αυτό που συνέβη, με βάση ένα δείγμα 40 γενικών νοσοκομείων (από τα 90) των οποίων τα στοιχεία δαπανών ήταν διαθέσιμα για την περίοδο τριών ετών μεταξύ 2009-2011, αυξήθηκαν τα έξοδα για αναθέσεις σε εξωτερικούς συνεργάτες σειράς υπηρεσιών-outsourcing (νομικές υπηρεσίες, συμβουλευτικές υπηρεσίες, κλπ.) κατά 40% το 2010 (σε σύγκριση με το 2009) και κατά άλλο ένα 27% το 2011. Στα διαθέσιμα παραδείγματα, συγκαταλέγονται οι δαπάνες για ανάθεση σε εξωτερικούς συνεργάτες των υπηρεσιών της διανομής φαγητού-catering (αύξηση κατά 22% το 2010 και κατά άλλο ένα 12% το 2011, όσον αφορά στοιχεία από 19 νοσοκομεία για τα οποία είναι διαθέσιμα για αυτήν την τριετία), της καθαριότητας (16% αύξηση το 2010 και επιπλέον 24% αύξηση το 2011 για 50 νοσοκομεία) και της ασφάλειας (23% αύξηση το 2010 και επιπλέον 27% αύξηση το 2011 σε 34 νοσοκομεία). Λαμβάνοντας υπ' όψιν τα προαναφερόμενα αποτελέσματα, είναι προφανές ότι η λύση της ανάθεσης υπηρεσιών σε εξωτερικούς συνεργάτες, η οποία επιλέχθηκε με την αιτιολογία

ότι θα οδηγούσε σε μείωση των συνολικών δαπανών, απέτυχε παταγωδώς και προκάλεσε επιπλέον οικονομικά προβλήματα.

Πάνω από τα μισά από τα 283 νοσοκομεία της χώρας (που διαθέτουν το 35% του συνολικού δυναμικού των κλινών) είναι ιδιωτικά νοσοκομεία κερδοσκοπικού χαρακτήρα, ενώ υπάρχουν και πάνω από 3.500 ιδιωτικά διαγνωστικά κέντρα. Οι υγειονομικές εγκαταστάσεις, το προσωπικό και ο ιατρικός εξοπλισμός είναι άνισα κατανομημένα στη χώρα, με μεγαλύτερη συγκέντρωση στις αστικές περιοχές και ελλιπή εξυπηρέτηση των αγροτικών περιοχών, γεγονός που συμβάλλει σε υψηλό επίπεδο μη ικανοποιούμενων αναγκών για ιατρική περίθαλψη. Για παράδειγμα, ο αριθμός των νοσοκομειακών κλινών αυξημένης φροντίδας (ΜΑΦ) το 2015 (360 ανά 100.000 κατοίκους) δεν είναι μόνο κάτω από τον μέσο όρο της ΕΕ (418) αλλά καταδεικνύει επίσης τριπλάσια διαφορά ανάμεσα στον αριθμό των κλινών της μητροπολιτικής περιφέρειας Αττικής και των αγροτικών περιοχών της κεντρικής Ελλάδας.

Το πάγωμα των προσλήψεων εργαζομένων στον δημόσιο τομέα που επιβλήθηκε το 2010 ανέκοψε τη σταθερή αύξηση του ανθρώπινου δυναμικού που απασχολείται στην υγειονομική περίθαλψη, τάση η οποία χαρακτήριζε την περίοδο πριν από την κρίση. Οδήγησε σε μείωση κατά 15% του προσωπικού που απασχολείται σε νοσοκομεία. Παρά το γεγονός αυτό, η Ελλάδα, και μετά την κρίση, εξακολουθεί να καταγράφει μακράν την υψηλότερη αναλογία γιατρών σε σχέση με τον πληθυσμό (6,3 ανά 1.000) στην ΕΕ, αν και μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονται χιλιάδες άνεργοι. Σε αντίθεση με τον αριθμό των γιατρών, η αναλογία νοσηλευτικού προσωπικού προς τον πληθυσμό είναι μακράν η χαμηλότερη στην ΕΕ (3,2 έναντι 8,4 ανά 1.000).

Παρά τη συνολική υπερπροσφορά γιατρών, τα δημόσια νοσοκομεία και ορισμένες υπηρεσίες χαρακτηρίζονται από υποστελέχωση¹ ή λειτουργούν κάτω από το όριο της επιχειρησιακής τους ικανότητας². Επιπλέον, με βάση εκτιμήσεις επαγγελματιών ενώσεων, σχεδόν το ¼ των εγγεγραμμένων γιατρών είναι πλέον άνεργοι και 7.340 γιατροί εγκατέλειψαν την Ελλάδα μεταξύ 2009 και 2015. Το πρόβλημα είναι ακόμα πιεστικότερο όσον αφορά το νοσηλευτικό προσωπικό.

Αρκετές επαγγελματικές ενώσεις είχαν αναδείξει το πρόβλημα των σοβαρότατων ελλείψεων πολύ πριν από την εμφάνιση του Covid19, τονίζοντας ότι τίθεται σε κίνδυνο η δημόσια υγεία. Ήδη από τον Φεβρουάριο

1 Ifanti, A.A. et al. (2013), "Financial Crisis and Austerity Measures in Greece: Their Impact on Health Promotion Policies and Public Health Care", Health Policy, Vol. 113(1-2), pp. 8-12

2 Clarke, J., Houliaras, A. and Sotiropoulos, D. (2016), Austerity and the Third Sector in Greece, New York: Routledge.

του 2016, ο Πανελλήνιος Ιατρικός Σύλλογος (ΠΙΣ) υπογράμμισε ότι το Εθνικό Σύστημα Υγείας (ΕΣΥ) χρειάζεται επιπλέον 6.000 γιατρούς για να λειτουργεί αποτελεσματικά. Η Πανελλήνια Ομοσπονδία Εργαζομένων στα Δημόσια Νοσοκομεία (ΠΟΕΔΗΝ) ανέφερε τον Οκτώβριο του 2015 ότι υπήρχαν 26.347 κενές θέσεις στα νοσοκομεία (όπως αυτά αναδιοργανώθηκαν από την εφαρμογή της πολιτικής που επέβαλαν τα Μνημόνια). Επιπλέον, δεν υπήρχαν παρά μόνο 3,6 νοσοκόμοι ανά 1.000 κατοίκους, σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ που καταγράφει 8 νοσοκόμους ανά 1.000 κατοίκους.

Τον Μάρτιο του 2016, η ηγεσία του τότε υπουργείου Υγείας, υπό το βάρος και σχετικής ευρωπαϊκής έκθεσης, ανήγγειλε την άμεση και επείγουσα πρόσληψη 800 μόνιμων ιατρών και 700 ατόμων επικουρικού προσωπικού, καθώς και 2.500 νοσηλευτών. Η διαδικασία πρόσληψης καθυστέρησε πολύ, δεν ολοκληρώθηκε ποτέ οριστικά και ούτως ή άλλως περιλάμβανε αρκετές θέσεις μη μόνιμου προσωπικού. Η νέα κυβέρνηση που εκλέχθηκε τον Ιούλιο του 2019 δήλωσε ότι θα προχωρήσει σε μόνιμες προσλήψεις στο Εθνικό Σύστημα Υγείας και ιδιαίτερα στα Δημόσια Νοσοκομεία, ωστόσο μέχρι και τα τέλη του Ιανουαρίου του 2020 δεν είχε γίνει τίποτε.

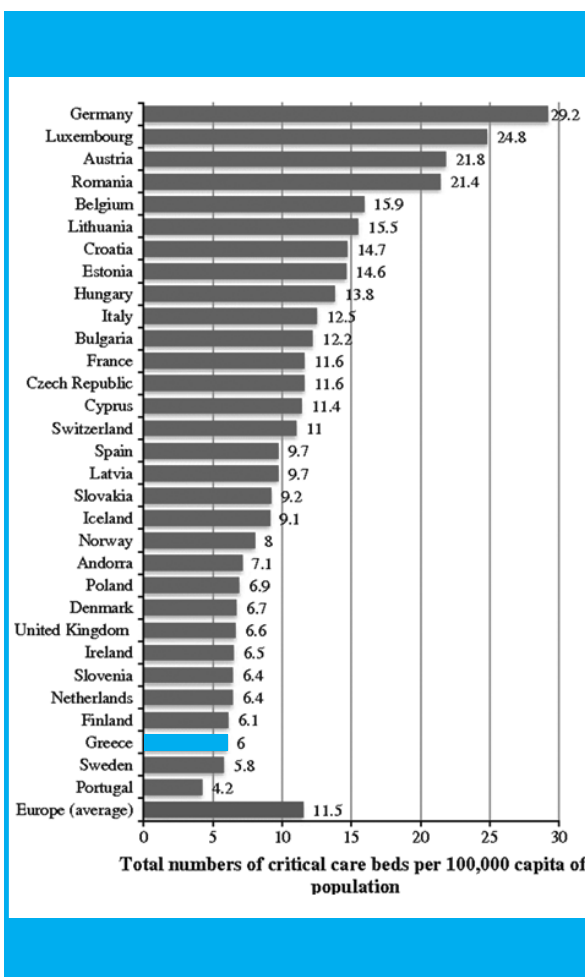
Τεράστιες οι ελλείψεις ιατρο-νοσηλευτικού προσωπικού

Όπως αναφέρει ο Ηλίας Σιώρας, αντιπρόεδρος της Ένωσης Ιατρών Νοσοκομείων Αθηνών και Πειραιά (ΕΙΝΑΠ) και καρδιολόγος στο μεγαλύτερο νοσοκομείο της Ελλάδας, τον Ευαγγελισμό, προ μνημονίων η δημόσια και η ιδιωτική δαπάνη για υγεία ετησίως ήταν συνολικά 26 δισεκ. ευρώ και το 2019 δεν ξεπέρασε τα 14,7 δισεκ. ευρώ. Επικαλούμενος τα πλέον πρόσφατα στοιχεία του ΟΟΣΑ, ο κ. Σιώρας τονίζει ότι η δημόσια δαπάνη για την υγεία έχει μειωθεί κατά 43% μέσα σε μια οκταετία (2009-2017) από 15,4 δισεκ. στα 8,8 δισεκατομμύρια. Στα τέλη του 2019, οι κενές οργανικές θέσεις γιατρών στα νοσοκομεία κυμαίνονταν μεταξύ 6.500-7.000, ενώ η συνολική μείωση του ιατρικού προσωπικού από την έναρξη της κρίσης υπολογίζεται σε 15.000. Οι κενές θέσεις μη ιατρικού προσωπικού (νοσηλευτικού και διοικητικού-βοηθητικού άλλης φύσης) στα νοσοκομεία στα τέλη του 2019 ήταν μεταξύ 20.000-25.000. Ταυτόχρονα, έχει καταγραφεί αύξηση των ελαστικών σχέσεων εργασίας, καθώς αν και όποτε γίνουν προσλήψεις, αυτές είναι για ορισμένο χρονικό διάστημα και πριν προλάβουν οι προσληφθέντες να προσαρμοστούν και ν' αναλάβουν ευθύνες, αποχωρούν περιμένοντας να πάνε, κάποια απροσδιόριστη χρονική στιγμή, σε άλλο νοσοκομείο.

Ο προϋπολογισμός μάλιστα για το 2020, όπως τονίζει ο Η. Σιώρας, μειώνει περαιτέρω τις συνολικές δαπάνες υγείας κατά ακόμη 182 εκατ. ευρώ, ανεβάζοντας σε περίπου 700 εκατομμύρια τη μείωση τα τελευταία έξι χρόνια, ενώ συγκεκριμένα για τα δημόσια νοσοκομεία η μείωση είναι της τάξης των 37 εκατομμυρίων ευρώ.

Σε επιβεβαίωση των δηλώσεων του κ. Σιώρα, η ΠΟΕΔΗΝ, στις αρχές Νοεμβρίου του 2019, είχε καταγγείλει ότι 150 από τις συνολικά 450 κλίνες στις μονάδες εντατικές θεραπείας των Δημοσίων Νοσοκομείων (κυρίως στη Δυτική Ελλάδα) δεν μπορούν να λειτουργήσουν εξαιτίας ελλείψεων σε προσωπικό. Επιπλέον, στα τέλη του 2019 και τις αρχές του 2020, μια σειρά τμήματα και κλινικές σε Δημόσια Νοσοκομεία τέθηκαν εκτός λειτουργίας (ακόμη και χειρουργικές επεμβάσεις αναβλήθηκαν) λόγω έλλειψης ιατρικού προσωπικού.

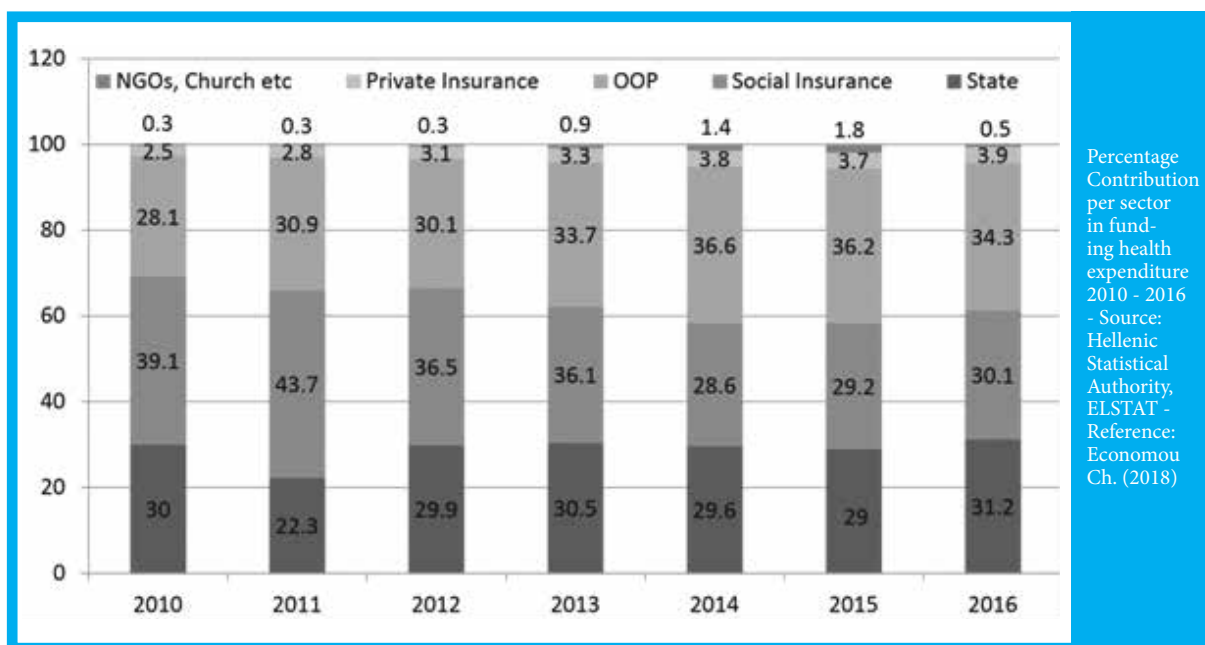
Και επειδή ο αριθμός των κλινών ΜΕΘ, με βάση τις καθημερινές ενημερώσεις του υπουργείου Υγείας και τις σχεδόν καθημερινές απαντήσεις των αρμόδιων ενώσεων των γιατρών, τείνει να γίνει «μαγική εικόνα», ως έχουμε μια ιδέα των αναλογιών ΜΕΘ και πληθυσμού με γνώμονα στοιχεία ανανεωμένα το 2017:

Συνολικές δαπάνες για υγεία – Η Ελλάδα σε μία από τις χαμηλότερες θέσεις στην ΕΕ

Η Ελλάδα υπολείπεται ως προς τις συνολικές δαπάνες για την υγεία και προ μνημονίων, αλλά το χαρακτηριστικό εντάθηκε κατά τη διάρκεια της κρίσης χρέους, αφήνοντας βαθύ αποτύπωμα στο Σύστημα Υγείας. Το 2010, η συνολική δημόσια χρηματοδότηση για την υγεία (από τη Γενική Κυβέρνηση και από τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης) ήταν 14.920,8 εκατομμύρια ευρώ και η ιδιωτική χρηματοδότηση από ιδιωτικές πληρωμές

και ιδιωτική ασφάλιση ήταν 6.614,6 εκατομμύρια ευρώ. Το 2015, η συνολική δημόσια χρηματοδότηση είχε μειωθεί στα 8.704,5 εκατομμύρια ευρώ και η ιδιωτική χρηματοδότηση στα 5.765,4 εκατομμύρια ευρώ. Η ιδιωτική δαπάνη ανέρχεται στο 40% της συνολικής χρηματοδότησης, ενώ η δημόσια δαπάνη στο 59%. Διαφορά μόλις 19%, όταν το 2010 ήταν 40%. (Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2017). Αυτό σημαίνει πως μπορεί να οδευούμε σε ένα σύστημα υγείας πλήρως ιδιωτικοποιημένο, με τεράστια ευθύνη του κράτους λόγω της συνειδητής επιλογής του.

Οι υψηλές ιδιωτικές δαπάνες για την υγεία, κυρίως με τη μορφή άμεσων πληρωμών από τους ασθενείς, ήταν ανέκαθεν σημαντικό μελανό χαρακτηριστικό του ελληνικού συστήματος υγείας και εξακολουθούν να αυξάνονται. Το 2015, οι άμεσες πληρωμές συνιστούσαν πάνω από το ένα τρίτο (35%) των συνολικών δαπανών για την υγεία, ποσοστό υπερδιπλάσιο του μέσου όρου (15%) στην ΕΕ και το τέταρτο υψηλότερο μεταξύ των κρατών-μελών. Ο κύριος όγκος των άμεσων πληρωμών από τους ασθενείς (90%) αφορά την αγορά ιδιωτικών υπηρεσιών και όχι τη συμμετοχή στις πληρωμές.

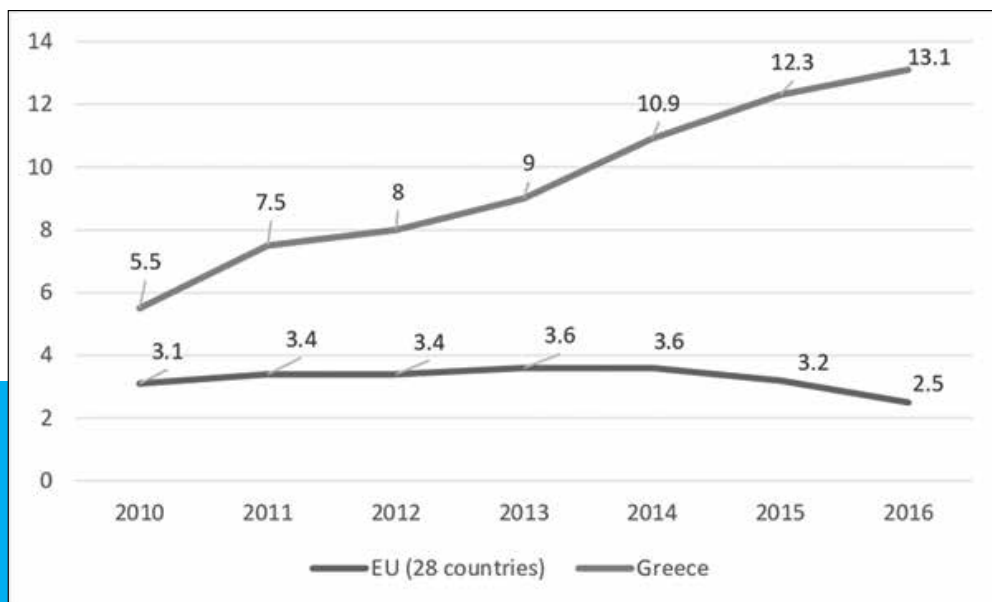
Συνολικά, το 2017 στην Ελλάδα μόνο το 61 % των δαπανών για την υγειονομική περίθαλψη προερχόταν από δημόσιες πηγές ενώ το 35 % χρηματοδοτήθηκε απευθείας από τα νοικοκυριά (το τέταρτο μεγαλύτερο ποσοστό στην ΕΕ). Επιπλέον, οι άτυπες πληρωμές αντιπροσωπεύουν περισσότερο από το ένα τέταρτο των άμεσων ιδιωτικών πληρωμών, γεγονός που εγείρει σοβαρές ανησυχίες όσον αφορά την ισότητα και τα εμπόδια πρόσβασης στις υπηρεσίες υγειονομικής περι-

θαλψης (WHO, Regional Office for Europe, 2018).

Το 2017 η Ελλάδα είχε το δεύτερο υψηλότερο επίπεδο αυτοαναφερόμενων μη καλυπτόμενων αναγκών ιατρικής περίθαλψης στην ΕΕ (μετά την Εσθονία), αφού ένα στα δέκα νοικοκυριά ανέφερε ότι δεν είχε δυνατότητα πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας όταν τις χρειαζόταν. Μη καλυπτόμενες ανάγκες αναφέρθηκαν επίσης από σχεδόν ένα στα πέντε νοικοκυριά στο φτωχότερο πεμπτημόριο εισοδήματος, αλλά μόλις από το 3 % των πλουσιότερων νοικοκυριών, γεγονός που αποκαλύπτει το μεγαλύτερο χάσμα όσον αφορά την εισοδηματική ανισότητα στην Ευρώπη.

Τα κράτη-μέλη με σχετικά υψηλό ποσοστό ιδιωτικών δαπανών υγείας είναι η Βουλγαρία (46% των συνολικών δαπανών υγείας), η Ελλάδα (πάνω από 41%), η Κύπρος (54%), η Λετονία (44%) και η Μάλτα (43%). Τα κράτη-μέλη με το μεγαλύτερο ποσοστό χρηματοδοτούμενων από το κράτος δαπανών υγείας είναι η Τσεχική Δημοκρατία (83%), η Δανία (84%), η Γερμανία (85%), το Λουξεμβούργο (83%), οι Κάτω Χώρες (81%) και η Σουηδία (84%).

Unmet needs due to cost distance or waiting time - Source: Eurostat - Reference: Economou Ch. (2018)

Οι απότομες αλλαγές στους δείκτες απώλειας υγείας από το 2010 και μετά δείχνουν ότι τα μέτρα λιτότητας διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο – τα Μνημόνια επιτάχυναν προϋπάρχοντα προβλήματα στον τομέα της υγείας από το 2000. Η καταστροφή της παροχής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης στην Ελλάδα συσχετίζεται με την μείωση της αξιολόγησης του επιπέδου υγείας³ που κάνουν οι ίδιοι οι πολίτες για τον εαυτό τους μετά την έναρξη της εφαρμογής των προγραμμάτων λιτότητας των Μνημονίων.

Ένα διαλυμένο Δημόσιο σύστημα υγείας απέναντι στον Covid 19

Το σύστημα υγείας, που ήδη είχε πολλά προβλήματα (κατακερματισμός, ελλείμματα κ.λπ.) απλώς έγινε πολύ χειρότερο μετά την εφαρμογή των Μνημονίων, δεδομένης και της αύξησης της ζήτησης για δημόσιες υπηρεσίες υγείας, λόγω της εκτίναξης της ανεργίας και της φτωχοποίησης μεγάλου μέρους του πληθυσμού. Όλα τα μέτρα υλοποιήθηκαν χωρίς δομημένο σχέδιο μεταρρυθμίσεων και χωρίς καμία σοβαρή έρευνα πριν από την εφαρμογή τους, με αποτέλεσμα να καταλήξει όλο αυτό το «πείραμα» στη δημιουργία ενός ακόμη πιο δυσλειτουργικού Εθνικού Συστήματος Υγείας, που αποκλείει πολύ περισσότερο κόσμο, ενός Συστήματος πιο ακριβού και λιγότερο αποτελεσματικού που αυξάνει το βάρος που καλούνται να σηκώσουν μόνοι τους, όσον αφορά την φροντίδα της υγείας τους, οι πιο ευάλωτοι πολίτες, το οποίο με δυσκολία ανταποκρίνεται στις πολύ θεμελιώδεις ανάγκες περίθαλψης του πληθυσμού.

3 Filippidis, F.T., Gerovasili, V., Millett, C., Tountas, Y. (2017). Medium-term impact of the economic crisis on mortality, health-related behaviours and access to healthcare in Greece, *Sci Rep*; 7: 46423.

Αυτή ήταν η εικόνα του ΕΣΥ και ιδιαίτερα των δημόσιων νοσοκομείων την παραμονή της πανδημίας του κορονοϊού: με ελάχιστο προσωπικό (μεγαλύτερης ηλικίας κυρίως οι μόνιμοι), με νεότερο προσωπικό μόνο με συμβάσεις (εξαιρετικά περιορισμένου) ορισμένου χρόνου, με τεράστιες ελλείψεις σε ιατροφαρμακευτικό υλικό, με ελάχιστες κλίνες ΜΕΘ και ΜΑΦ κατ' αναλογία του πληθυσμού. Όσο η εικόνα αυτή δεν αλλάζει δραστικά, αποφασιστικά και γρήγορα, είναι σαφές ότι δεν «αγοράζουμε χρόνο», απλώς τον «ροκανίζουμε» και αυτό εγκυμονεί τον κίνδυνο δραματικών επιπτώσεων για τη δημόσια υγεία τόσο εν μέσω όσο και μετά το τέλος της μεγάλης περιπέτειας του κορονοϊού που ανέδειξε ότι η ύπαρξη ενός εύρωστου δημόσιου συστήματος υγείας είναι θέμα ζωής και θανάτου. Άλλωστε, όπως αναφέρει σε μία από τις τελευταίες οδηγίες του ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, οι τρεις βασικές κατευθύνσεις τις οποίες πρέπει να ακολουθήσουν οι χώρες για να ελέγξουν την εξάπλωση του Covid 19 είναι:

1. Πλήρως χρηματοδοτούμενη Δημόσια Υγεία σε όλους τους τομείς
2. Ενίσχυση του Συστήματος Υγείας
3. Άρση κάθε είδους οικονομικού εμποδίου στην πρόσβαση όλων στο σύστημα υγείας.

Ουσιαστικά προτείνει ακύρωση της βασικής μνημονιακής λογικής που εφαρμόστηκε και στον τομέα της Υγείας. Άρα, προς το παρόν, μάλλον «ροκανίζουμε χρόνο» και μόνο «Μένουμε Σπίτι».

Μια συνολική εικόνα για τον τομέα της Δημόσιας Υγείας στην Ελλάδα μετά τα μνημόνια μπορείτε να βρείτε στην έρευνα με τίτλο Greece: Indebted Health που εκπονήθηκε στο πλαίσιο του προγράμματος “Citizens for Financial Justice” (C4FF), το οποίο υλοποιήθηκε από το Advanced Media Institute (Debt Free), από όπου προέρχονται και τα στοιχεία που περιέχονται στο άρθρο, καθώς και η σχετική βιβλιογραφία.

Εξ αποστάσεως Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Επικοινωνία & Νέα Δημοσιογραφία

ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ
www.ouc.ac.cy

Δύο κατευθύνσεις: Επικοινωνία & Νέα Δημοσιογραφία

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΚΥΠΡΟ

Με την υποστήριξη και τη συνεργασία:

ADVANCED MEDIA INSTITUTE

δημοσιογραφία

ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ
www.ouc.ac.cy

ΑΝΘΡΩΠΟΘΥΣΙΕΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΟΡΟΝΟΪΟΥ;

Η εξ αναγκασμού από την πολιτεία επιλογή διάσωσης ενός ατόμου εις βάρος κάποιου άηλιου, πιο ηλικιωμένου, λέγεται και ανθρωποθυσία.

ΤΗΣ **Μαρίας Δεναξά**

Δημοσιογράφος – ανταποκρίτρια στη Γαλλία για το StarChannel και τον όμιλο RealGroup, κλείνει φέτος τριάντα χρόνια δημοσιογραφικής πορείας. Έχει σπουδάσει στο Ινστιτούτο Σπουδών Μπόνια και στο Πανεπιστήμιο Stendhal της Γκρενόμπλ

ΟΛΟΙ μιλούν για τον οικονομικό Αρμαγεδδώνα που έρχεται. Παρ' όλο που απεύχομαι να συμβεί, όσο σκληρή κι αν είναι η φτώχεια, δισεκατομμύρια φτωχοί άνθρωποι στον κόσμο καταφέρνουν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο να την ξεγελούν και να επιβιώνουν. Πόσοι όμως κατάφεραν να ξεγελάσουν και να επιβιώσουν από τον Covid-19, όταν από κακή τους τύχη ασθένησαν σε μεγάλη ηλικία, σε καιρούς περικοπών και εκπτώσεων στη δημόσια υγεία παντοδύναμων φαινομενικά χωρών, όπως είναι η Γαλλία, η Ισπανία, η Ιταλία ή οι ΗΠΑ;

Θυμάμαι ένα συγκλονιστικό ρεπορτάζ που είδα προ ημερών στη γαλλική τηλεόραση, με τίτλο «καταδικασμένος να πεθάνει».

Ένας 72χρονος που ασθένησε από τον νέο κορωνοϊό και δεν τον είχε καταβάλει ακόμη η ασθένεια, συνομιλούσε με τις νοσοκόμες για τη θεραπεία που θα ακολουθούσε, την ώρα που εκείνες περίμεναν τηλεφώνημα από τους ανωτέρους τους, για το αν θα του επιτρέψουν να δώσει τη μάχη του ή να πεθάνει!

Οι μαχαιριές των περικοπών στο γαλλικό δημόσιο σύστημα υγείας, όπως και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, ρήμαξαν κι έκλεισαν νοσοκομεία, λιγόστεψαν τραγικά τις μονάδες εντατικής θεραπείας, αφαιρέσαν ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό από την εξυπηρέτηση των πολιτών που επί δεκαετίες πλήρωναν για αξιοπρεπή δημόσια περίθαλψη και επάρκεια

στα ιατροφαρμακευτικά υλικά, τα οποία στην πρώτη σοβαρή υγειονομική κρίση των τελευταίων δεκαετιών αποδείχθηκαν είδος προς εξαφάνιση, σε χώρες που συγκαταλέγονται στις... και καλά «ανεπτυγμένες».

Το τηλέφωνο χτύπησε. Η ώρα της κρίσης είχε φθάσει για τον 72χρονο ο οποίος, στις συνομιλίες που είχε προηγουμένως με τις νοσοκόμες, ήταν πεπεισμένος ότι σύντομα θα μπορέσει να γίνει καλά και να επιστρέψει σπίτι του. Η κάμερα εστίασε στο πρόσωπο και τις εκφράσεις της νοσοκόμας.

Εκείνη ενημέρωσε τον συνομιλητή της για την κατάσταση του ασθενή. Κατ' αρχάς για την ηλικία του, αλλά και για το γεγονός ότι σύντομα θα χρειαζόταν νοσηλεία στην εντατική επειδή αντιμετώπιζε ήδη σοβαρή δύσπνοια. Δεν πρόλαβε να τελειώσει τη φράση της, όταν δάκρυα άρχισαν να κυλούν από τα μάτια της. Επανάλαβε στο συνομιλητή της με αγωνία ένα «μα είναι σίγουρο;»...και κατέρρευσε. Όσοι παρακολουθούσαν το ντοκιμαντέρ για τη σκληρή μάχη κατά του κορωνοϊού, που δίνουν επί του παρόντος γιατροί και νοσηλευτές μέσα στα γαλλικά νοσοκομεία, καταλάβαν.

Τα λιγοστά ή ανύπαρκτα κρεβάτια στην εντατική και το κατεστραμμένο από τη χρόνια λιτότητα σύστημα υγείας δεν άφηναν καμία άλλη επιλογή σε γιατρούς και νοσηλευτές, απ' αυτήν της θυσίας, αντί της διάσωσης ενός ακόμη ηλικιωμένου.

Με ανεπίσημες, αλλά πέρα για πέρα πραγματικές οδηγίες στην Ισπανία οι γιατροί ωθούνταν να πείθουν τους ηλικιωμένους ασθενείς να μένουν σπίτι τους, λόγω έλλειψης κλινών στις Μονάδες Εντατικής Θεραπείας...

Η συνέχεια ήταν μακάβρια. Οι καταρρακωμένες νοσοκόμες από την τραγωδία στην οποία έπαιρναν μέρος, έκαναν τα πάντα ώστε ο ασθενής, που δεν γνώριζε ποια θα ήταν η τύχη του, να έχει όσο καλύτερο τέλος γίνεται. Κι όταν τα βαριά συμπτώματα του κορωνοϊού άρχιζαν να του στερούν τη ζωή, τον ανακούφισαν με ένα κοκτέιλ φαρμάκων που τον βοήθησαν να μπει σε βαθιά καταστολή και να περάσει στην «απέναντι όχθη».

Η εξέλιξη με συγκλόνισε. Επί της ουσίας επρόκειτο για ακούσια ευθανασία σχεδόν σε απευθείας μετάδοση. Συνειδητοποίησα πως στην επόμενη στραβή για την ανθρωπότητα, με μάσκες ή χωρίς, με φάρμακα, αναπνευστήρες, γάντια ή δίχως... όσο μεγαλώνει ο άνθρωπος τόσο λιγοστεύει η αξία της ζωής του. Κατάλαβα πως στη θέση του ηλικιωμένου, στην εποχή των εκπτώσεων για τους πολλούς και της ευημερίας για τους λίγους, θα μπορούσε να βρίσκεται ο γείτονας, οι γονείς, οι συνομήλικοι, οι φίλοι μας, ακόμα κι εμείς, από τη στιγμή που θα μας πάρουν τα χρόνια.

Μια από τα ίδια και στην Ισπανία, όπου από την αρχή της κρίσης ασθενείς άνω των 70 ετών δεν μεταφέρονται συστηματικά στα νοσοκομεία. Στη Μαδρίτη και τη Βαρκελώνη, έγγραφο της υγειονομικής υπηρεσίας της Καταλονίας που διέρρευσε στον Τύπο, έδινε οδηγίες για το πώς να αποφεύγεται η νοσηλεία ηλικιωμένων ασθενών, που παρουσίαζαν ήδη αναπνευστικά συμπτώματα

της λοίμωξης. Συγκεκριμένα, εξηγούσε τους χειρισμούς που έπρεπε να κάνουν οι γιατροί και οι νοσηλευτές ώστε οι ηλικιωμένοι ασθενείς (επί της ουσίας μελλοθάνατοι) να πειστούν να επιστρέψουν στα σπίτια τους. Το νοσηλευτικό προσωπικό δεν έπρεπε να αναφερθεί στην έλλειψη κρεβατιών, ιατροφαρμακευτικού υλικού ή ότι γίνεται επιλογή ασθενών βάσει ηλικιακών κριτηρίων. Έπρεπε να υπογραμμιστεί με όλους τους τρόπους τη θαλπωρή και τις ανέσεις που προσφέρει ένα σπίτι. Ανεπίσημες οδηγίες, αλλά πραγματικές.

Ναι, ο ιός είναι επικίνδυνος, θανατηφόρος. Σύμφωνα πως θα πρέπει να δίνεται προτεραιότητα σε νεότερους ασθενείς, αλλά την ίδια στιγμή οι μεγαλύτεροι δεν θα πρέπει να γίνονται τα εύκολα θύματα μιας ολοένα και πιο ρατσιστικής κοινωνίας, η οποία βυθίζεται στην παρακμή, οικονομική και ηθική, τους βάζει στην άκρη και τους θυσιάζει με μοναδικά κριτήρια τα χρόνια που έχουν απομείνει στην κλεψύδρα της ζωής τους.

Η εξ αναγκασμού από την πολιτεία επιλογή διάσωσης ενός ατόμου εις βάρος κάποιου άλλου, πιο ηλικιωμένου, λέγεται και ανθρωποθυσία όλων εκείνων που βοήθησαν στην οικοδόμηση της κοινωνίας που ζούμε και επ' ουδενί την είχαν φανταστεί τόσο απάνθρωπη, τόσο δήθεν και εικονική, όσο είναι σήμερα. Η ζωή τους αξίζει όσο και η δική μας, ίσως πολύ περισσότερο για όλα όσα μας έχουν προσφέρει. Ας μην το επιτρέψουμε.

COVID-19: ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΑΡΙΘΜΟΥΣ

Το ζήτημα που τίθεται δεν είναι και δεν ήταν εξαρχής το πώς να εξαλείψουμε τον ιό αλήθια το ποια μέτρα πρέπει να πάρουμε για να διασφαλίσουμε ότι θα έχουμε όσο το δυνατόν λιγότερες ανθρώπινες απώλειες.

ΤΗΣ **Ελένης Γελαστοπούλου**

Καθηγήτριας Υγιεινής, Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Πατρών.

ΟΤΑΝ ακούστηκαν οι πρώτες αναφορές για μία έξαρση από νέο κορονοϊό (SARS-CoV-2) στην περιοχή Χουμπέι της Κίνας στα τέλη Δεκεμβρίου του 2019, σίγουρα κανείς δεν προέβλεπε την πανδημία που θα ακολουθούσε. Τα περισσότερα κράτη και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) ο ίδιος πίστευαν ότι η εξάπλωση του SARS-CoV-2 θα μπορούσε να συγκρατηθεί με την απομόνωση των επιβεβαιωμένων και την ιχνηλάτηση και θέση σε καραντίνα των ύποπτων κρουσμάτων. Όπως άλλωστε έγινε και με τον ιό του SARS, ο οποίος το διάστημα από τον Νοέμβριο του 2002 έως τον Ιούλιο του 2003 είχε προσβάλει περίπου 8.000 άτομα σε όλο τον κόσμο και είχε προκαλέσει τον θάνατο περίπου 800 ανθρώπων σε τουλάχιστον 30 χώρες. Δυστυχώς, αυτήν την φορά ο αόρατος ιός πέρασε απαρατήρητος τα σύνορα της Κίνας και εξαπλώθηκε ύπουλα και χωρίς να τον αντιληφθούν έγκαιρα τα περισσότερα κράτη του κόσμου, καταδεικνύοντας έτσι ότι ζούμε πραγματικά σε ένα «παγκόσμιο περιβάλλον», όπου η ολοένα αυξανόμενη κινητικότητα των ανθρώπων διευκολύνει και την ολοένα πιο ελεύθερη «μετακίνηση» μικροβίων και συνεπώς τη μετάδοση λοιμωδών νοσημάτων.

Μέχρι τις 15.4.2020 καταγράφονταν πάνω από 2 εκατ. κρούσματα και 130.000 θάνατοι (160 φορές περισσότεροι σε σχέση με αυτούς που προκάλεσε ο ιός του SARS) σε πάνω από 200 χώρες και σε όλες τις ηπείρους [1]. Η ραγδαία παγκόσμια εξάπλωση γίνεται με καθυστέρηση λίγων ημερών και εβδομάδων στις εκάστοτε χώρες και, παρά τα δραστικά μέτρα που έχουν ληφθεί από πολλά κράτη, ένα εκ των οποίων και το αμφιλεγόμενο «lockdown», συνεχίζουμε να παρατηρούμε σε αρκετές ακόμη χώρες εκθετική αύξηση των κρουσμάτων και των θανάτων. Επίσης, παρατηρούμε ότι και σε κράτη όπου

η εξάπλωση του ιού έχει πραγματοποιήσει έναν ολοκληρωμένο κύκλο, εμφανίζονται εκ νέου κρούσματα, κυρίως «εισαγόμενα» από άλλες χώρες.

Επομένως, το ζήτημα που τίθεται δεν είναι και δεν ήταν εξαρχής το πώς να εξαλείψουμε τον ιό – κανένας επιδημιολόγος δεν πιστεύει ότι η απομόνωση και η καραντίνα θα εξαλείψουν εντελώς τον ιό – αλλά το ποια μέτρα πρέπει να πάρουμε για να διασφαλίσουμε ότι θα έχουμε όσο το δυνατόν λιγότερες ανθρώπινες απώλειες και άλλες με την πανδημία σχετιζόμενες ζημιές. Και εδώ είναι που πρέπει να ζυγίσουμε τις άμεσες επιπτώσεις που επιφέρει ο ιός, όπως τη νοσηρότητα και την θνησιμότητα στον πληθυσμό από τον COVID-19 και την υπέρμετρη επιβάρυνση των περισσότερων συστημάτων υγείας, με τις έμμεσες επιπτώσεις, όπως είναι η κοινωνική απομόνωση και η οικονομική στασιμότητα, με όλα τα επακόλουθα. Άλλωστε τόσο η κοινωνική απομόνωση όσο και η οικονομική δυσχέρεια επιδρούν αρνητικά στη σωματική και την ψυχική υγεία και αυξάνουν την νοσηρότητα και θνησιμότητα από άλλες αιτίες, οι οποίες όμως θα πρέπει και αυτές να αποδοθούν στις σημερινές συνθήκες υπό την πανδημία του COVID-19, αλλά όχι στον ιό τον ίδιο.

Θα προσπαθήσω να παρουσιάσω κάποιες βεβαιότητες ή αβεβαιότητες, όπως και κάποιες αποδείξεις ή ελλείψεις τεκμηρίωσης για τα επιδημιολογικά δεδομένα, όσον αφορά την νοσηρότητα και την θνητότητα από την νόσο COVID-19, εστιάζοντας στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες. Το ζητούμενο είναι να γίνει κατανοητή η ανάγκη συλλογής αξιόπιστων δεδομένων μέσα από ορθολογική έρευνα στην τρέχουσα κατάσταση, για να μπορεί να αντιμετωπιστούν παρόμοια γεγονότα στο μέλλον με μεγαλύτερη τεκμηρίωση.

Νοσηρότητα

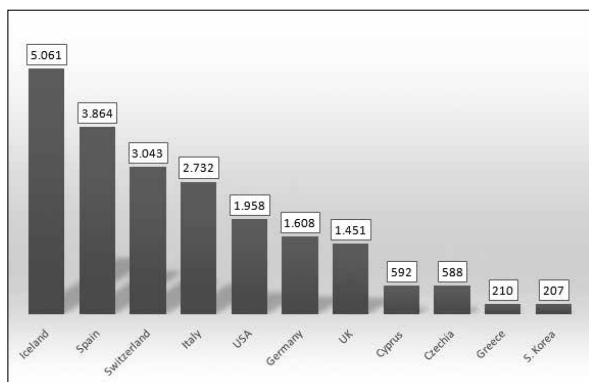
Ας ριζούμε πρώτα μια ματιά στην Ελλάδα: Στις δύο πρώτες εβδομάδες του Μαρτίου, λίγες ημέρες μετά την καταγραφή του πρώτου κρούσματος (27.2.2020) στην χώρα μας, ο αριθμός των επιβεβαιωμένων περιπτώσεων διπλασιάζεται περίπου κάθε 2-3 ημέρες, φθάνοντας τα 228 κρούσματα στις 15.3.2020. Στη συνέχεια, παρατηρούμε ο διπλασιασμός να λαμβάνει χώρα κάθε 7 μέρες μέχρι τις 29.3.2020 (1.061 κρούσματα), και σήμερα (17 μέρες αργότερα) έχουμε καταγράψει συνολικά 2.192 επιβεβαιωμένα κρούσματα [2].

Αντίστοιχη εικόνα όσον αφορά των διπλασιασμό των κρουσμάτων έχουμε από πολλές άλλες χώρες, όπου στην αρχή της επιδημίας ο ρυθμός διπλασιασμού ήταν 2-3 ημέρες (Γερμανία, Αυστρία, Ιταλία, Γαλλία κ.λπ.), και επομένως οι ποικίλες εκτιμήσεις και τα μαθηματικά μοντέλα προέβλεπαν ότι η δυναμικότητα των νοσοκομείων, των κλινικών, των κλινών ΜΕΘ και του ιατρονοσηλευτικού προσωπικού για την περίθαλψη των ασθενών θα εξαντληθούν πολύ γρήγορα στις περισσότερες χώρες, εάν δεν ληφθούν μέτρα επιβράδυνσης της εξάπλωσης του ιού. Φαίνεται ότι τα μέτρα που λήφθηκαν μέχρι σήμερα σε αρκετές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, είχαν ευνοϊκή επίδραση σε αυτό το σενάριο. Η αύξηση νέων κρουσμάτων έχει επιβραδυνθεί σε όλες τις χώρες, οι οποίες πήραν αυστηρά περιοριστικά μέτρα και στις οποίες η εξάπλωση του ιού έχει ήδη πραγματοποιήσει έναν ολοκληρωμένο κύκλο (Κίνα, Νότια Κορέα, Σιγκαπούρη, Ταϊβάν) [3].

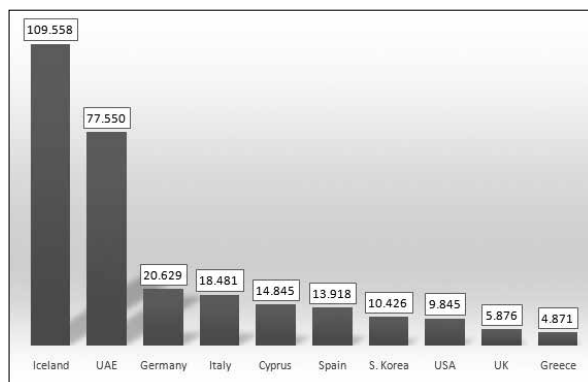
Και όμως, παρατηρούμε πολύ μεγάλες διαφορές στην επίπτωση (αριθμός κρουσμάτων/υπό κίνδυνο πληθυσμός) της νόσου COVID-19 από χώρα σε χώρα, η οποία βάσει των στοιχείων κυμαίνεται από 0 έως 10.000 κρούσματα ανά 1 εκατομμύριο πληθυσμού, με μέσο όρο

260, αντίστοιχα [1]. Ως εκ τούτου, θα προσπαθήσω να αποσαφηνίσω τους λόγους για τις υπερβολικά μεγάλες διαφορές, παίρνοντας το παράδειγμα της Ελλάδας και συγκρίνοντας τη με τη Γερμανία και την Ιταλία. Μέχρι σήμερα (15.4.2020), η Ελλάδα έχει επιβεβαιώσει 2.192 κρούσματα, τα οποία αντιστοιχούν σε 210 ανά 1 εκατομμύριο, ενώ στη Γερμανία καταγράφηκαν πάνω από 132.000 με 1.600/1εκατομμύριο και στην Ιταλία 162.000 με 2.700/1εκατομμύριο, αντίστοιχα [1]. Εύλογα τίθεται το ερώτημα γιατί η Ελλάδα έχει υποστεί 8 φορές μικρότερη επίπτωση σε σχέση με την Γερμανία και 13 φορές μικρότερη σε σχέση με την Ιταλία (Διάγραμμα 1).

Ένας βασικός και μη αμφισβητήσιμος λόγος είναι η αξιοπιστία και η ποιότητα των στοιχείων που καταγράφονται στις χώρες. Εξετάζοντας τη διενέργεια των τεστ σε αυτές τις τρεις χώρες, παρατηρούμε την Ελλάδα να έχει ελέγξει συνολικά 50.000 ύποπτα κρούσματα με αντιστοιχία 4.700/1 εκατ., ενώ η Γερμανία συνολικά 1.700.000 και 20.000/1 εκατ. και η Ιταλία 1.100.000 και 18.000/1εκατ. (Διάγραμμα 2). Επομένως, η Ελλάδα διενεργεί 4 φορές λιγότερα τεστ για SARS-CoV-2 στον πληθυσμό της σε σχέση με τη Γερμανία και την Ιταλία, οπότε θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι ίσως να υπάρχουν και 4 φορές περισσότερα μη καταγεγραμμένα κρούσματα στην Ελλάδα. Πηγαίνοντας ακόμα ένα βήμα παρακάτω και παίρνοντας ως αναφορά την Ισλανδία, η οποία έχει ελέγξει πάνω από το 10% του πληθυσμού της (37.000 τεστ, 109.000/1εκατ.), βλέπουμε ότι η χώρα αυτή υφίσταται μια επίπτωση της τάξης των 5.000/1εκατ. ή αλλιώς 25 φορές μεγαλύτερη σε σχέση με την Ελλάδα [1]. Επομένως γίνεται κατανοητό πόσο δύσκολο είναι να υπολογιστεί η πραγματική συχνότητα της νόσου και πως δεν μπορεί παρά μόνο να εκτιμηθεί με μεγάλη αβεβαιότητα.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. Επίπτωση (αριθμός επιβεβαιωμένων κρουσμάτων/πληθυσμό ανά 1.000.000) σε επιλεγμένες χώρες (υπολογισμοί βασισμένοι στα δεδομένα του worldometers [1])

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2. Διενέργεια εξέτασης για κορονοϊό (αριθμός τεστ ανά 1.000.000) σε επιλεγμένες χώρες (υπολογισμοί βασισμένοι στα δεδομένα του worldometers [1])

Θνητότητα

Ακόμα πιο δύσκολο είναι να υπολογιστεί η πραγματική θνητότητα της νόσου σε κάθε χώρα, αφού δεν υπάρχουν αξιόπιστα στοιχεία ούτε για την επίπτωση του COVID-19. Το μόνο σίγουρο είναι, με βάση τα προαναφερθέντα, ότι η απλή διαίρεση του αριθμού των επιβεβαιωμένων κρουσμάτων (και όχι όλων των ατόμων που έχουν μολυνθεί) με τον αριθμό των θανάτων θα οδηγήσει σε σημαντική υπερεκτίμηση της θνητότητας. Παίρνοντας πάλι την Ελλάδα ως παράδειγμα (αντιπροσωπεύοντας όμως και άλλες χώρες), σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του ΕΟΔΥ, υπήρχαν 2.192 επιβεβαιωμένα κρούσματα και 102 θάνατοι στις 15 Απριλίου 2020 στην χώρα μας [4]. Αυτό αντιστοιχεί σε θνητότητα 4,7%, η οποία όμως παρουσιάζει αρκετές μεροληψίες:

1. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων, τα άτομα με COVID-19 παρουσιάζουν ήπια συμπτώματα ή μπορεί να είναι και ασυμπτωματικοί. Ως εκ τούτου, δεν ελέγχονται και δεν καταγράφονται όλα τα κρούσματα, ενώ οι θάνατοι καταγράφονται σχεδόν πλήρως. Αυτό οδηγεί στην υπερεκτίμηση της θνητότητας. Εάν υποθέσουμε ότι η επίπτωση στην Ελλάδα μπορεί να είναι 4-25 φορές μεγαλύτερη (βλ. πιο πάνω) σε σχέση με τα επιβεβαιωμένα κρούσματα, τότε και η θνητότητα θα μπορούσε να είναι 4-25 φορές μικρότερη από την υπολογιζόμενη. Πρόσφατη έρευνα στην Γερμανία, με στόχο των προσδιορισμό του ποσοστού ατόμων που μολύνθηκαν με τον ιό SARS-CoV-2 σε ένα δείγμα 500 ατόμων, ανέδειξε ένα ποσοστό διαμόλυνσης 15% και εκτιμώμενο δείκτη θνητότητας περίπου 0,37%, έναντι 2,6% βάσει των δεδομένων του Robert Bosch Institut (3.254 θάνατοι/127.584 επιβεβαιωμένα κρούσματα). Συνεπώς, η υπολογιζόμενη θνητότητα με βάση τη μελέτη (και με κάθε επιφύλαξη για μη αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος και άλλους μεθοδολογικούς περιορισμούς) στη Γερμανία είναι επτά φορές μικρότερη [5].
2. Η διαθεσιμότητα των τεστ για τον κορονοϊό είναι σε πολλές χώρες περιορισμένη και διενεργείται βάσει διαφόρων κριτηρίων. Στην χώρα μας, για παράδειγμα, δεν ελέγχονται όλες οι ύποπτες περιπτώσεις, παρά μόνο τα πιο σοβαρά κρούσματα, συμβάλλοντας έτσι επίσης σε υπερεκτίμηση της θνητότητας, αφού ο παρονομαστής (κρούσματα) παραμένει μικρός.
3. Η θνητότητα μπορεί επίσης να υπερεκτιμηθεί, όταν διαπιστωθεί μόλυνση με τον ιό του SARS-CoV-2 μετά τον θάνατο ενός ασθενούς, ο οποίος να μην βρέθηκε θετικός στον ιό, αλλά ο ιός από μόνος του δεν ήταν η αιτία του θανάτου. Κάποιοι χώρες, όπως π.χ. η Ιταλία, η οποία μετρά πάνω από

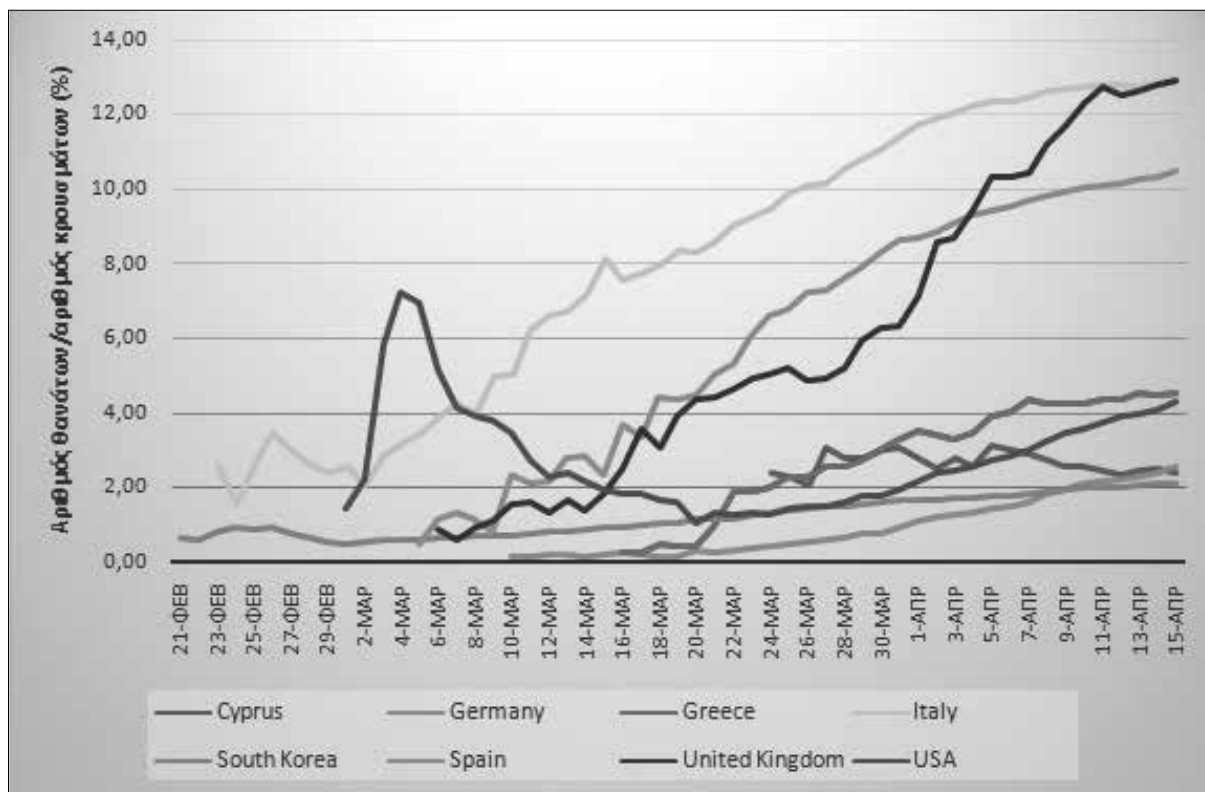
21.000 θανάτους, κυρίως μεγάλης ηλικίας και με υποκείμενα νοσήματα, ακολουθεί αυτήν την πρακτική, και επομένως θα μπορούσαμε να θέσουμε το ερώτημα κατά πόσον όλοι αυτοί έχασαν τη ζωή τους από ή με τον κοροναϊό.

4. Από την άλλη πλευρά όμως, υπάρχει και το σφάλμα της υποτίμησης της θνητότητας: Κάθε περίπτωση υπολογίζεται από τη στιγμή της διάγνωσης, αλλά σε αυτό το σημείο δεν είναι ακόμα σαφές αν ο ασθενής θα επιβιώσει ή όχι. Συνεπώς, ο αριθμός των θανάτων θα πρέπει να διαιρεθεί με τον αριθμό των κρουσμάτων κατά τη στιγμή της διάγνωσης, δηλ. περίπου 14 ημέρες πριν από την ημερομηνία θανάτου, υποθέτοντας ότι οι ασθενείς πεθαίνουν κατά μέσο όρο δύο εβδομάδες μετά την έναρξη της ασθένειας. Τότε η θνητότητα θα ήταν μεγαλύτερη της παρατηρούμενης.

Γενικότερα παρατηρούμε ότι οι δείκτες θνητότητας διαφέρουν σημαντικά από χώρα σε χώρα (Διάγραμμα 3). Αυτό μπορεί επομένως να οφείλεται σε ελλιπή ανίχνευση και καταγραφή των περιπτώσεων, π.χ. λόγω των διαφορετικών κριτηρίων και διαδικασιών της διενέργειας και της επάρκειας των τεστ, καθώς και των διαφορετικών υποδομών, εγκαταστάσεων και ικανοτήτων για παροχή εντατικής θεραπείας υψηλής ποιότητας. Για παράδειγμα, στην Ιταλία η θνητότητα (με όλες τις επιφυλάξεις που προαναφέρα) δείχνει να είναι 13% (21.000 θάνατοι/162.000 κρούσματα), στην Ελλάδα 4,7%, ενώ στη Γερμανία 2,6% και στην Ισλανδία, η οποία αποτελεί λαμπρή εξαίρεση στην επιβολή των αυστηρών μέτρων του «lockdown», καταγράφονται μόλις 8 θάνατοι σε 1.727 επιβεβαιωμένα κρούσματα, αναδεικνύοντας έτσι θνητότητα της τάξης του 0,46%, αν όχι επιβεβαιώνοντας, τότε τουλάχιστον ενισχύοντας τα αποτελέσματα της γερμανικής μελέτης [5].

Οι μεγάλες αποκλίσεις στους δείκτες καθιστούν σαφές ότι αυτήν τη στιγμή δεν είναι ακόμη δυνατόν να εκτιμηθεί η πραγματική θνητότητα. Αυτό που μπορεί όμως να ειπωθεί με μεγάλη αξιοπιστία είναι ότι υψηλότερη θνητότητα παρατηρείται στις μεγάλες ηλικιακές ομάδες, κυρίως σε ηλικιωμένους με προϋπάρχουσες καρδιαγγειακές παθήσεις και πνευμονοπάθειες. Μια μελέτη από τον αντίστοιχο ΕΟΔΥ της Κίνας (Chinese Center for Disease Control and Prevention), αναφέρει ότι το 81% των θανάτων από COVID-19 ήταν άνω των 60 ετών και η θνητότητα κυμάνθηκε από 0% (0-9 ετών) έως 14,8% (>80 ετών). Για τις ηλικίες <60 ετών η μέση θνητότητα εκτιμήθηκε με 0,6%. [6].

Σημαντικό παράγοντα κινδύνου αποτελεί και η συννοσηρότητα. Σύμφωνα με την ίδια μελέτη, το 67,2% των ατόμων που απεβίωσαν είχε τουλάχιστον μία χρόνια

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3. Θνητότητα (αριθμός θανάτων/αριθμός κρουσμάτων ανά 100) σε επιλεγμένες χώρες (υπολογισμοί βασισμένοι στα δεδομένα του ECDC [2])

συνυπάρχουσα νόσο, όπως υπέρταση (39,7%), καρδιαγγειακή νόσο (22,7%), σακχαρώδη διαβήτη (19,7%) και χρόνια αναπνευστική νόσο (7,9%). Η θνητότητα σε αυτές τις ομάδες κυμάνθηκε από 5,6% έως 10,5%, ενώ στα άτομα χωρίς συννοσηρότητα η θνητότητα ήταν 0,9% [6].

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι αναμφισβήτητη η ζημία που προκαλείται από τους πρόωρους θανάτους που σχετίζονται με τη νόσο COVID-19 είναι μεγάλη και ο αριθμός των θανάτων συνεχίζει να αυξάνεται δραματικά σε αρκετές χώρες ακόμα. Ωστόσο, οι δείκτες θνητότητας μάλλον υπερεκτιμούνται και δεν αντιστοιχούν στην πραγματικότητα. Πιο απειλητικός από τη θνητότητα του COVID-19 είναι επομένως ο απόλυτος αριθμός των θανάτων που αναμένουμε,

ακόμα κι εάν η ασθένεια συνεχίσει να εξαπλώνεται με ρυθμούς διπλασιασμού 2-3 ημερών σε χώρες όπου δεν λήφθηκαν μέτρα για την επιβράδυνση της διασποράς του ιού. Ωστόσο, από την άποψη της επιδημιολογικής παρακολούθησης και τεκμηριωμένης ιατρικής, όλα αυτά τα δεδομένα έχουν περιορισμένη μόνο χρήση, εάν δεν ληφθούν υπόψη η συνολική θνησιμότητα του πληθυσμού (και από άλλες αιτίες), η συνολική νοσηρότητα της γρίπης και της «γριπώδους συνδρομής» και οι δείκτες θνητότητάς τους ως τιμές αναφοράς. Τέλος, είναι νωρίς ακόμα να υπολογιστεί το συνολικό κόστος σε όλους τους τομείς της ζωής μας, όπως και οι αμέτρητες παράπλευρες απώλειες που θα αφήσει αυτή η πανδημία πίσω της.

Πηγές

1. <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
2. ECDC (<https://www.ecdc.europa.eu/en/publications-data/download-todays-data-geographic-distribution-covid-19-cases-worldwide>)
3. GS. Androulakis, EG. Lisgara, SG. Androulakis, GI. Karolidis. Outbreaks of coronavirus COVID-19 (<http://hdl.handle.net/10889/13422>)
4. ΕΟΔΥ. Ημερήσια έκθεση επιδημιολογικής επιτήρησης λοίμωξης από το νέο κορωνοϊό (COVID-19) (<https://eody.gov.gr/wp-content/uploads/2020/04/covid-gr-daily-report-20200415.pdf>)
5. H. Streeck et al. Preliminary result and conclusions of the COVID-19 case cluster study (Gangelt Municipality) (https://www.land.nrw/sites/default/files/asset/document/zwischenenergebnis_covid19_case_study_gangelt_en.pdf)
6. The Novel Coronavirus Pneumonia Emergency Response Epidemiology Team. The Epidemiological Characteristics of an Outbreak of 2019 Novel Coronavirus Diseases (COVID-19) — China, 2020. *China CDC Wkly.* 2020;2:113–22

Η ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΣΤΗΝ ΜΑΧΗ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΡΟΝΟΪΟ

Είναι η πρώτη φορά που η τεχνητή νοημοσύνη βρήκε ευρεία εφαρμογή στην αντιμετώπιση ενός παγκόσμιου προβλήματος

ΤΟΥ **Χρήστου Παπαδόπουλου**

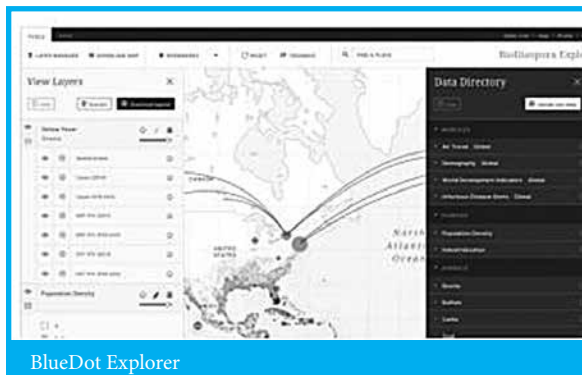
Διευθύνων Σύμβουλος WITSIDE

Η ΑΝΗΣΥΧΙΑ απλώθηκε γρήγορα δίπλα από τη λίμνη Οντάριο στις 30 Δεκεμβρίου 2019. Οι αλγόριθμοι της BlueDot, εντόπισαν μια «ασυνήθιστη πνευμονία» γύρω από την αγορά Γουχάν (Wuhan) της Κίνας. Ήταν αυτό που γνωρίζουμε όλοι πλέον ως Covid-19 και έχει πλήξει μέχρι την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές 192 χώρες, αφήνοντας πίσω του πάνω από εκατοντάδες χιλιάδες νεκρούς.

Στόχος μας είναι να διαδίδουμε τη γνώση πριν εξαπλωθεί η ασθένεια δηλώνει ο Kamran Khan, ιδρυτής και διευθύνων σύμβουλος της BlueDot και καθηγητής Ιατρικής και Δημόσιας Υγείας στο Πανεπιστήμιο του Τορόντο. Για να το πετύχει, βασίζεται στην τεχνητή νοημοσύνη (AI), τη μηχανική μάθηση (Machine Learning) και τα μαζικά δεδομένα (BigData).

Ειδικοί της BlueDot, εκτός από ιατρικά δεδομένα, συγκεντρώνουν καθημερινά πάνω από 100.000 άρθρα σε 65 γλώσσες, δεδομένα δορυφόρων για το κλίμα, τον πληθυσμό των ανθρώπων, των ζώων και των εντόμων, τις αεροπορικές μετακινήσεις των ανθρώπων σε ολόκληρο τον πλανήτη (4 δισεκατομμύρια ετησίως) και μια σειρά άλλες πληροφορίες. Όλα αυτά ταξινομούνται και στη συνέχεια εφαρμόζεται μηχανική μάθηση και φυσική γλώσσα για την εκπαίδευση του συστήματος. Χάρη στον πλούτο των δεδομένων και τις τεχνικές που εφαρμόζει η BlueDot, μπόρεσε να προσδιορίσει με ακρίβεια και τις πόλεις που θα μεταφέρετο ο ιός. Ήταν οι διεθνείς προορισμοί που είχαν τον μεγαλύτερο όγκο ταξιδιωτών

από τη Γουχάν: Μπανγκόκ, Χονγκ Κονγκ, Τόκιο, Ταϊπέι, Πουκέτ, Σεούλ και Σιγκαπούρη¹.

Δεν είναι η πρώτη φορά που αξιοποιείται τεχνητή νοημοσύνη για τη διενέργεια προβλέψεων. Είναι όμως η πρώτη φορά που βρίσκει εφαρμογή σε ένα παγκόσμιο πρόβλημα τέτοιας έκτασης. Εταιρίες τεχνολογίας σε όλο τον κόσμο επενδύουν στην τεχνητή νοημοσύνη εδώ και πολλά χρόνια. Τώρα έχουν ακροατήριο.

«Για χρόνια, οι κυβερνητικές υπηρεσίες χρησιμοποιούσαν το παραδοσιακό λογισμικό στατιστικής ανάλυσης (SAS) για να δημιουργήσουν μοντέλα πρόβλεψης,

¹ How Canadian AI start-up BlueDot spotted Coronavirus before anyone else had a clue, By Jerry Bowles, 10 March 2020 (<https://diginomica.com/how-canadian-ai-start-bluedot-spotted-coronavirus-anyone-else-had-clue>)

αλλά αυτοί οι εργαζόμενοι συνήθως απομονώνονταν στα πίσω δωμάτια χωρίς πρόσβαση σε φορείς χάραξης πολιτικής. Τώρα όμως η επιστήμη των δεδομένων (DataScience) είναι στη μόδα και είναι κορυφαία» σημειώνει ο Andrew Churchill της εταιρίας AnalyticsQlik."

Τι άλλαξε λοιπόν τα δεδομένα;

Πρώτα απ' όλα τα ίδια τα δεδομένα και οι δυνατότητες επεξεργασίας τους. Ο όγκος, η ποικιλία και η ταχύτητα των διαθέσιμων δεδομένων είναι ασύλληπτα. Παράλληλα, το κόστος επεξεργασίας έχει μειωθεί δραστικά, η επεξεργαστική ισχύς των μηχανών έχει εκτοξευτεί και ταλαντούχοι επιστήμονες σε

εργάζονται καθημερινά πάνω σε νέες ιδέες που υπόσχονται ένα καλύτερο κόσμο.

Η DeepMind, που συνίδρυσε ο Κυπριακής καταγωγής Δημοσθένης Χασάμπης (Demis Hassabis), έγινε ευρέως γνωστή όταν κατάφερε να νικήσει τους καλύτερους παίκτες του κόσμου στο Go και το StarCraft II. Οι ερευνητές της αξιοποιούν τώρα την τεχνητή νοημοσύνη για να συμβάλουν στη νίκη επί του SARS-CoV-2, του ιού που προκαλεί το Covid-19. Ο SARS-CoV-2, διαθέτει έναν «δούρειο ίππο» που του επιτρέπει να εισχωρεί στα υγιή κύτταρα. Το κλειδί για την αντιμετώπιση του βρίσκεται στη γνώση της δομής των πρωτεϊνών του ιού. Αυτή θα μας επιτρέψει να φτιάξουμε ένα αντικλειδι-εμβόλιο που θα απενεργοποιεί τις πρωτεΐνες. Και αυτό δεν είναι καθόλου εύκολο. Απαιτεί μήνες ή και χρόνια ερευνητικής δουλειάς με αβέβαιο αποτέλεσμα. Με τη χρήση της τεχνητής νοημοσύνης, ο χρόνος αυτός περιορίζεται δραστικά. Οι δυνατότητες εξέτασης διαφορετικών σεναρίων αυξάνονται. Η ανακάλυψη θεραπείας έρχεται πιο κοντά.

Για να περάσουμε από την αρχική ιδέα στην κυκλοφορία ενός νέου φαρμάκου απαιτούνται συνήθως 10-15 χρόνια, με ποσοστά αποτυχίας άνω του 90% και κόστος μεταξύ 2 και 3 δισεκατομμυρίων δολαρίων. «Μπορούμε να επιταχύνουμε σημαντικά αυτήν τη διαδικασία χρησιμοποιώντας το AI, να την καταστήσουμε πολύ φθη-

νότερη και να αυξήσουμε τις πιθανότητες επιτυχίας»², λέει ο Alex Zhavoronkov, Διευθύνων Σύμβουλος της Insilico Medicine, μιας εταιρείας AI επικεντρωμένης στην ανακάλυψη φαρμάκων.

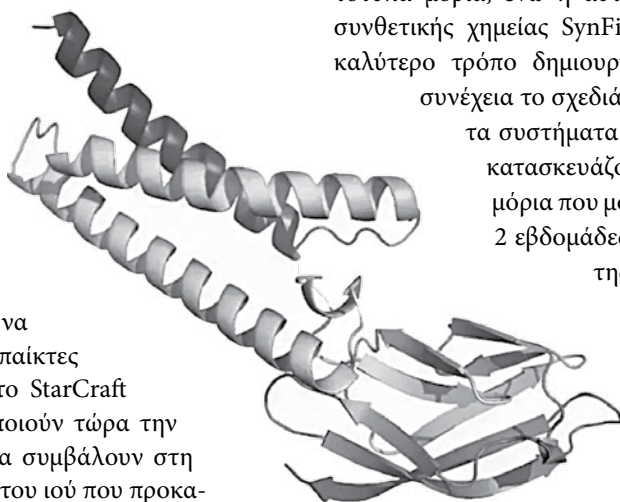
Η Insilco, η Deargen, η SRIBiosciences και η Iktos είναι μερικές μόνο από τις εταιρίες που αξιοποιούν τη μηχανική μάθηση στη μάχη ενάντια στο SARS-CoV-2. Οι περισσότερες από αυτές, προσβλέπουν σε στρατηγικές συνεργασίες για να επιταχύνουν τα αποτελέσματα.

Η SRI και η Iktos ανακοίνωσαν στις 4 Μαρτίου τη συνεργασία τους για την ανακάλυψη και ανάπτυξη νέων αντιϊκών θεραπειών. Το μοντέλο αυτοεκπαίδευσης (Deep Learning) της Iktos σχεδιάζει εικονικά πρωτότυπα μόρια, ενώ η αυτοματοποιημένη πλατφόρμα συνθετικής χημείας SynFini της SRI υπολογίζει τον καλύτερο τρόπο δημιουργίας ενός μορίου και στη

συνέχεια το σχεδιάζει. Με τη συνεργασία τους, τα συστήματα μπορούν να σχεδιάζουν, να κατασκευάζουν και να δοκιμάζουν νέα μόρια που μοιάζουν με φάρμακα σε 1 έως 2 εβδομάδες, λέει ο γενικός διευθυντής της Iktos Yann Gaston-Mathé.

Το MIT Technology Review, στις τεχνολογίες του 2020 που θα αλλάξουν τον τρόπο που ζούμε και εργαζόμαστε, περιλαμβάνει και την αξιοποίηση της AI για την ανακάλυψη νέων φαρμάκων.

Τα φάρμακα που έχουν ανακαλυφθεί με τη χρήση της AI, είναι πολλά. Κανένα όμως δεν έχει ακόμη ολοκληρώσει τη διαδικασία εγκρίσεων. Είναι σημαντικό να μην παραπλανηθούμε από τις παραπάνω αναφορές. Όπως όλες οι τεχνολογικές επαναστάσεις, έτσι και αυτή χαρακτηρίζεται από περιόδους στασιμότητας και αλματώδους προόδου. Φαίνεται όμως ότι έχουμε διαβεί ένα κρίσιμο κατώφλι από το οποίο θα ξεπηδάνε διαρκώς νέες εφαρμογές που θα αιχμαλωτίζουν τη φαντασία, θα γεννούν νέα προϊόντα και θα διαμορφώνουν τις προϋποθέσεις για έναν καλύτερο κόσμο.

² Five Companies Using AI to Fight Coronavirus, By Megan Scudellari, 19 Mar 2020 <https://spectrum.ieee.org/the-human-os/artificial-intelligence/medical-ai/companies-ai-coronavirus>

ΣΚΕΨΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ ΣΤΗΝ ΚΑΤ' ΟΙΚΟΝ ΙΔΙΩΤΕΙΑ

Άραγε, πώς θα χρησιμοποιηθεί ο κορωνοϊός όταν πια δεν θα υπάρχει και τι είδους «πειθαρχίες» θα ζητηθούν τότε;

ΤΗΣ **Ζηνοβίας Σαπουνά**

Δημοσιογράφος με χρόνια εμπειρία στο ραδιόφωνο, μεταπτυχιακή φοιτήτρια Τμήματος Επικοινωνίας, Μέσων και Πολιτισμού του Πάντειου Πανεπιστημίου

ΔΙΑΝΥΟΝΤΑΣ την 11η ημέρα αποκλεισμού στο σπίτι, στο πλαίσιο των μέτρων περιορισμού λόγω του κορωνοϊού, μία ατάκα του 11χρονου γιου μου, την πέμπτη μόλις ημέρα της καραντίνας μας, μου τριβελίζει διαρκώς το μυαλό.

«Μαμά, λες όταν ξαναβγώ από το σπίτι να έχω πια μούσια;», μου είπε το παιδί μου χαμογελώντας κι αθώα-αθώα (ίσως όχι τόσο, όσο νομίζω), με εμένα να γελάω αρχικά και να προβληματίζομαι την αμέσως επόμενη στιγμή, σκεπτόμενη όλα όσα είχαν συμβεί έως εκείνη την ώρα και όλα όσα ήρθαν σαν κύμα καταπάνω μας τις επόμενες ημέρες της νέας κατάστασης.

Η νέα κατάσταση. Η δύσκολη νέα κατάσταση, λοιπόν.

Η εργασία γίνεται πλέον από το σπίτι. Μέσω τηλεδιασκέψεων.

Τα μαθήματα στο Πανεπιστήμιο γίνονται κι αυτά πλέον από το σπίτι. Μέσω τηλεδιασκέψεων.

Οι κοινωνικές σχέσεις γίνονται κι αυτές ηλεκτρονικά.

Η ζωή μας κινείται γύρω από τον υπολογιστή.

Μέσα σε 11 ημέρες η ζωή μας περιορίστηκε σε κάποια τετραγωνικά μέτρα, ενώ οι ανάγκες μας, οι κοινωνικές ανάγκες μας, αυτές που συνθέτουν κοινωνία, που συνθέτουν το «μαζί», που συνθέτουν την «πόλη», αυτές τις οποίες περιέγραψε ο Αριστοτέλης ορίζοντας τον «άνθρωπο» με το «φύσει πολιτικό ον», έγιναν ανύπαρκτες.

Από το homo sapiens περνάμε στο homo computatrum domus.

Από την πόλη και την αγορά, από τον δημόσιο χώρο, περνάμε στην κατ' ανάγκη ιδιωτεία. Από το συλλογικό σώμα περνάμε στο ατομικό σώμα.

Η «φυσική πραγματικότητα» της πόλης, η μοίρα μας να βρισκόμαστε «εν σχέσει προς το όλον» και τον άλλο, περιορίζεται και καταργείται, μετην τραγική και επικίνδυνη δαμόκλειο σπάθη του κορωνοϊού πάνω από τα κεφάλια μας.

Και τώρα τι;

Ποια πραγματικότητα πάει να παγιωθεί και τι είδους μέλλον μας περιμένει;

Τι διάσταση παίρνει το «όταν ξαναβγώ από το σπίτι» και πόση βαρύτητα έχει το «λες να έχω πια μούσια;».

Ποια εσωτερικά έντονη ανάγκη οδηγεί ένα παιδί αυτής της ηλικίας σε αυτόν τον προβληματισμό;

Αλήθεια, αυτός ο προβληματισμός δεν είναι η κυρίαρχη σκέψη, με άλλες λέξεις, και στο μυαλό ενός ενήλικα;

Πότε θα αποκτήσουμε πάλι κοινωνικότητα και πώς θα ορίζεται τότε η κοινή μας ζωή;

Τι ανατροπές γίνονται και θα γίνουν σε αυτά που θεωρούσαμε δεδομένα στις εργασιακές σχέσεις, στην εκπαίδευση, στην υγεία κ.λπ.;

Οι νεοφιλελεύθερες πολιτικές καταρρέουν. Εκεί που οι ηγεσίες – τουλάχιστον οι περισσότερες ευρωπαϊκές και σίγουρα η ελληνική που εξελέγη τον Ιούλιο του 2019 – στόχευαν στην πλήρη ιδιωτικοποίηση των πάντων, τώρα ανακρούουν πρύμναν και στηρίζουν τα

INTIME / ARGIRIS MAKRIS

Μετά το ζόφο της καραντίνας, θα ακολουθήσουν καλύτερες μέρες ή θα πορευθούμε στο πλαίσιο της πειθαρχίας;

δημόσια νοσοκομεία και τους γιατρούς που εργάζονται σκληρά σε αυτά.

Τι θα γίνει όμως όταν περάσει ο ιός; Τι θα αφήσει πίσω του;

Ποιες πολιτικές θα ακολουθηθούν;

Αραγε οι κοινωνίες, μετά από το ζοφερό παρόν που βιώνουμε, θα δρομολογήσουμε καλύτερες μέρες ή θα πορευτούμε στο πλαίσιο της «πειθαρχίας» στο οποίο καλούμαστε (και ορθώς, καθώς πρόκειται για τη δημόσια και ατομική υγεία μας) να λειτουργήσουμε σήμερα;

Στο Επιτήρηση και Τιμωρία ο Μισέλ Φουκώ περιγράφει το άτομο ως παράγωγο της «πειθαρχίας» που προκύπτει μέσα από το δίπολο εξουσία και γνώση. Τι θέλω να πω με αυτό;

Αυτές τις μέρες, γίναμε θιασώτες κάποιων, λίγων, συμπολιτών μας οι οποίοι παρά τις συστάσεις για περιορισμό της κυκλοφορίας, βγήκαν στους δρόμους και συνέχιζαν να κάνουν ό,τι έκαναν πριν από την πανδημία, χωρίς μέτρα προφύλαξης και χωρίς σεβασμό στο κοινωνικό σύνολο που παραμένει στα σπίτια του.

Ταυτόχρονα, διαβάσαμε, είδαμε και ακούσαμε μια είδηση που αποδείχθηκε παραπληροφόρηση, η οποία έλεγε ότι οι κάτοικοι της πρωτεύουσας σχημάτισαν

ουρές στα διόδια για να φύγουν από την Αθήνα και να κατευθυνθούν στα χωριά τους, «είδηση» που διαμόρφωσε ένα αρνητικό κλίμα ότι δήθεν οι πολίτες είναι συλλήβδην ανεύθυνοι άρα μοναδικοί υπεύθυνοι για τη διασπορά του ιού, χωρίς ταυτόχρονα να γίνεται καμία αναφορά στις ευθύνες που έχει η οργανωμένη πολιτεία, η κυβέρνηση, έναντι των πολιτών για να τους προστατέψει από τον ιό είτε μέσω του συστήματος υγείας, είτε μέσω των έγκαιρων μέτρων που όφειλε να λάβει. Ούτε λίγο ούτε πολύ δηλαδή, παρουσιάστηκε η εικόνα μιας «ανήλικης» κοινωνίας η οποία χρειάζεται πάντα έναν μπαμπούλα «πατέρα» για να της λείει τι θα κάνει. Οπότε, όταν ομιλεί ο «πατέρας», η «ανήλικη» κοινωνία πρέπει να πειθαρχεί.

Έτσι, όταν ο «πατέρας» αποφάσισε καθολική απαγόρευση της κυκλοφορίας, η «ανήλικη» κοινωνία πειθαρχήσε, καθώς κάποιος της έβαλε όρια υπό τη θανάσιμη απειλή του κορονοϊού.

Αραγε, πώς θα χρησιμοποιηθεί ο κορονοϊός όταν πια δεν θα υπάρχει και τι είδους «πειθαρχίες» θα ζητηθούν τότε;

Ας ξαναβρούμε με το καλό από τα σπίτια «χωρίς μούσια» και θα απαντήσουμε...

Η ΔΥΣΤΟΠΙΑ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ ΑΝΤΑΝΑΚΛΑΣΤΙΚΟ ΤΟΥ ΑΥΡΙΟΥ;

Στη σημερινή συνθήκη, κυριαρχεί ο υπαρξιακός φόβος. Ο φόβος του πραγματικού θανάτου, συνήθως όχι του «δικού μας», αλλά «των δικών μας».

ΤΟΥ **Μάνου Τάκα**

Κοινωνικός Ψυχολόγος

ΣΤΙΣ 22 ΜΑΡΤΙΟΥ 2020, ο πρωθυπουργός Κυριάκος Μητσοτάκης ανακοινώνει στον ελληνικό λαό την καθολική απαγόρευση κυκλοφορίας, ένα αίτημα το οποίο οι περισσότεροι θεώρησαν «αναμενόμενο», καθώς τα θανατηφόρα κρούσματα ανά την υφήλιο αυξάνονται ακόμα και σήμερα κατακόρυφα. Η καθημερινή πρακτική μας επιτάσσει ότι οποιαδήποτε μετακίνηση θα πρέπει να «δηλώνεται» με κάποιον τρόπο, να ελέγχεται και να γίνεται αποδεκτή, με τον φόβο ενός «προστίμου». Προφανώς για προφύλαξη από μια γενικευμένη διάδοση του ιού.

Όμως το βασικότερο «πρόστιμο» είναι ο ίδιος ο κοινωνικός διχασμός. Στην αρχή ήταν «οι γιαγιάδες που πάνε στην εκκλησία», στη συνέχεια «όλοι που τρέχουν στις παραλίες», μετά «αυτοί που πάνε στα βουνά», μετά «όλοι που κυκλοφορούν άσκοπα (;) στον δρόμο».

Ο κοινωνικός αυτός διχασμός δεν μας είναι άγνωστος στην Ελλάδα. Πριν από λίγα χρόνια, τη «σκοτεινή μας οκταετία», την εποχή των Μνημονίων που τόσο γρήγορα ξεχάσαμε, στην αρχή έφταιγαν «οι δημόσιοι υπάλληλοι», μετά «οι συνταξιούχοι», μετά «οι ελεύθεροι επαγγελματίες που δεν έκοβαν απόδειξη» και στο τέλος «εμείς ως ανεπρόκοπος, απείθαρχος λαός». Και σήμερα, οι «φρόνιμοι» κάθονται σπίτι, οι «απείθαρχοι» είναι στους δρόμους. Κοινός παρονομαστής αυτών: ο φόβος, ο φόβος του θανάτου.

Στην πρώτη συνθήκη, ο φόβος του οικονομικού στραγγαλισμού, ο φόβος της πείνας, της ανέχειας ανασύρονταν διαρκώς από το συλλογικό θυμικό.

Στη σημερινή συνθήκη, κυριαρχεί ο υπαρξιακός φόβος. Ο φόβος του πραγματικού θανάτου, συνήθως όχι του «δικού μας», αλλά «των δικών μας». Η συνοχή της οικογένειας, που έσωσε τη συνοχή την εποχή των Μνημονίων, δοκιμάζεται σήμερα με το «μένουμε σπίτι για τους ηλικιωμένους, για τις ευπαθείς ομάδες».

Και έτσι δεχτήκαμε να μείνουμε σπίτι μας, με τον εαυτό μας, με τους δαίμονές μας, βομβαρδιζόμενοι από φοβικά μηνύματα καταστροφής, κυρίως στο εξωτερικό. Ποια είναι όμως η ψυχολογική διαδικασία που επιτρέπει την χωρίς αντιδράσεις υιοθέτηση μιας εντολής, όπως αυτή που επιτάσσει τον εγκλεισμό καθενός στο σπίτι του; Προφανώς η απάντηση είναι «η επιδημία», είναι η απειλή, είναι η ανάγκη να περιορίσουμε τα κρούσματα, να νοιώσουμε πάλι ασφαλείς. Ποιος όμως είναι ο μηχανισμός, σύμφωνα με τον οποίο ελεύθερα και αυτοβούλως ενδίδουμε και πώς θα μπορούσε αυτός ο μηχανισμός να εμπεδωθεί στο συλλογικό θυμικό, ώστε να λειτουργήσει ως αντανάκλαστικό στο μέλλον;

Πώς φτάσαμε εδώ;

Το 2016, στο βιβλίο τους Περί χειραγώγησης, οι Joule

Η συνοχή της οικογένειας, που έσωσε τη συνοχή την εποχή των Μνημονίων, επαναλήφθηκε με το «μένουμε σπίτι για τους ηλικιωμένους, για τις ευπαθείς ομάδες».

& Beauvois διατυπώνουν τη θεωρία της «ελεύθερα αποδεχόμενης υποταγής». Τι χρειάζεται ώστε τα άτομα πειθήνια να υποταχθούν ελεύθερα στη βούληση ενός «κεντρικού» μηνύματος; Η έρευνά τους βασίστηκε στις δυτικές, νεοφιλελεύθερες κοινωνίες και κατέληξαν ότι η ελεύθερα αποδεχόμενη υποταγή είναι αποτέλεσμα μιας ψυχολογικής δέσμευσης που αποσπών από την κοινωνία οι ισχυροί του κόσμου.

Η ψυχολογική δέσμευση, έννοια γνωστή στην Κοι-

νωτική Ψυχολογία, και η κλιμάκωσή της αφορά κυρίως μια μορφή προσκόλλησης των ατόμων στις αποφάσεις τους. Εάν το άτομο δεχθεί μια μικρή, στην αρχή, δέσμευση, είναι πιο εύκολο με τον έναν ή τον άλλο τρόπο να βρεθεί παγιδευμένο στην αρχική του απόφαση. Έτσι, η μετάβαση από την ελεγχόμενη κυκλοφορία στην καθολική απαγόρευση ήταν για τους περισσότερους ένα πολύ μικρότερο βήμα, απ' ό,τι στην πραγματικότητα.

Με την εμμονή στην αρχική απόφαση ασχολήθηκαν

οCialdini και οι συνεργάτες του σε πειραματικό σχεδιασμό τους το 1978, ο οποίος εμπειρείχε δύο συνθήκες, μια συνθήκη ελεύθερης απόφασης και μια συνθήκη αναγκαστικής απόφασης. Η συνθήκη στην οποία τα υποκείμενα σε πρώτη φάση αφήνονται ελεύθερα να επιλέξουν ανάμεσα σε δύο τεστ αυτό που επιθυμούν να πραγματοποιήσουν (συνθήκη ελεύθερης απόφασης) καταλήγει σε πολύ ισχυρά αποτελέσματα εμμονής, σε αντίθεση με τη συνθήκη στην οποία τα υποκείμενα παρακινούνται, υπό την πίεση του πειραματιστή, να επιλέξουν ένα από τα δύο τεστ (συνθήκη αναγκαστικής απόφασης). Έτσι, το αποτέλεσμα της εμμονής εξαρτάται από τη δέσμευση του ατόμου στην αρχική του απόφαση, δηλαδή από την «αίσθηση ελευθερίας» που έχει. Τι χρειάζεται όμως ώστε να λάβουμε «ελεύθερα» αυτή την πρώτη δέσμευση και τι χρειάζεται ώστε από μια απλή «σύσταση» να αποδεχθούμε την απαγόρευση;

Οι θεωρίες είναι πολλές και η Κοινωνική Ψυχολογία παρέχει πληθώρα εργαλείων πειθούς και συμμόρφωσης. Η πρώτη τεχνική ονομάζεται, ευφάνταστα, «το-πόδι-στο-άνοιγμα-της-πόρτας» και διερευνήθηκε από τους Freedman και Fraser το 1966. Αποτελείται από σειρά περιπτώσεων όπου η παρατηρούμενη συμπεριφορά, δηλαδή η εντέλει πλήρης υποταγή, έχει προετοιμαστεί από μια σειρά προκαταρκτικών συμπεριφορών, οι οποίες στην αρχή φαίνονται ανώδυνες, ανοίγουν όμως τον δρόμο για τη «δέσμευση» του ατόμου στην επιθυμητή συμπεριφορά. Η αρχή αυτή είναι γνωστή και στην καθημερινή πρακτική «ζήτη λίγα στην αρχή και μετά όλο και περισσότερα». Από τον αρχικό πειραματισμό των Freedman & Fraser, αναδείχθηκαν πειραματικά κι άλλες τεχνικές ως συνέχεια της αρχικής, όπως η τεχνική «ένα-γερό-πόδι-στο-άνοιγμα-της-πόρτας», «το πόδι-στο-στόμα», «το πόδι-στη-μνήμη» και πληθώρα παρόμοιων τεχνικών, αναδεικνύοντας όχι μόνο την αποτελεσματικότητά τους, αλλά και την υστέρηση στη φαντασία κατά την ονοματοδοσία τους...

Ενώ όμως στις ανωτέρω τεχνικές συνήθως η λεκτική επικοινωνία εστιάζεται πρωταρχικά στο όφελος του δέκτη και υπόρρητα στο κόστος του (χάνοντας δηλαδή το όφελος), η σημερινή ρητορική πρακτική φαίνεται να ακολουθεί μια άλλη, επίσης γνωστή πρακτική: τον φόβο. Η επίκληση στον υπαρξιακό φόβο, τον φόβο της ζωής και κυρίως τον φόβο του θανάτου, δεν έρχεται με «απλά» μηνύματα. Ανασύρεται από το συλλογικό θυμικό σε συνδυασμό με την έννοια του «πολέμου».

Ο «πόλεμος» ως μεταφορά

Στις 17 Μαρτίου, ο πρωθυπουργός κ. Μητσοτάκης αναγγέλλει ότι «βρισκόμαστε σε πόλεμο με έναν αόρατο εχθρό». Τι σημαίνει όμως αυτό; Εκτός της προφανούς

επίκλησης στον φόβο, ο «πόλεμος» κρύβει συμπαράδηλώσεις, δηλαδή όροι και παραδοχές οι οποίες είναι νοηματικά προσκολλημένες στην αρχική έννοια.

Στον πόλεμο υπάρχουν δίκαια και άδικα θύματα («δίκαια» τα θύματα που συνωστίζονταν, «άδικα» τα θύματα των ευπαθών ομάδων που κόλλησαν από τα απερίσκεπτα και «δίκαια» θύματα).

Στον πόλεμο υπάρχουν εχθροί (εδώ ο εχθρός είναι αόρατος, αυξάνοντας στα ύψη τον φόβο και την επίκληση στο άγνωστο που κινητοποιεί αρχέγονες φοβίες).

Υπάρχουν όμως και οι στρατηγοί της μάχης, οι κεντρικοί ήρωες, οι ειδικοί, που γνωρίζουν καλύτερα από τον καθένα τι πρέπει να κάνουμε εμείς, ο «άμαχος πληθυσμός» του πολέμου ή οι στρατιώτες, οι οποίοι αναμφίβολα πρέπει να ακολουθήσουμε τις εντολές.

Η γνωσιακή μεταφορά του πολέμου δεν ανασύρει μόνο εικόνες τρόμου και καταστροφής, αλλά παράλληλα συσπειρώνει. Συσπειρώνει γύρω από τους «σημαντικούς στρατηγούς», γύρω από τους ειδικούς, όπου στη σημερινή συνθήκη φαίνεται η ενδεδειγμένη λύση σε έναν «αόρατο» μεν, απτό ως τα αποτελέσματα δε «εχθρό», σε μελλοντική συνθήκη όμως η σημερινή συνθήκη θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί αντανάκλαστικά, ως μια «ερμηνευτική άγκυρα». Ο φόβος μάς ωθεί να παραδίδουμε κάθε ίχνος ελευθερίας για να κερδίσουμε κάποιο ίχνος ασφάλειας. Η χομπσιανή αυτή παραδοχή βασίζεται στη βραχεία μας μνήμη. Κλεισμένοι σε τέσσερις τοίχους και βομβαρδιζόμενοι από μηνύματα με οσμή θανάτου του «αόρατου εχθρού», αδυνατούμε να αναλογιστούμε ότι η ίδια κοσμοθεωρία που επικαλείται σήμερα το δημόσιο σύστημα υγείας, ελάχιστο καιρό πριν, σταδιακά το αποδομούσε. Ότι η επίκληση στη «συλλογική ευθύνη» αφορά τους πολίτες και όχι την Αρχή. Ότι η Ευρώπη για άλλη μια φορά φάνηκε ράθυμη, απρόθυμη και απροετοίμαστη να λειτουργήσει ως «Ένωση» και λειτούργησε ως άθροισμα ξεχωριστών οντοτήτων. Στα δύσκολα ο καθένας μόνος του. Η «πόρτα» άνοιξε με το αίτημα (το πόδι) της ατομικής υγιεινής και συνεχίζεται με το αίτημα της απομόνωσης.

Το ζητούμενο δεν είναι εάν θα ακολουθήσουμε τις οδηγίες, οι οποίες, όπως ήδη τονίστηκε, προφανώς μας προφυλάσσουν από μια γενικευμένη διάδοση του ιού, αλλά το «μετά». Είναι η αίσθηση ότι ο ίδιος ο εγκλεισμός αποτελεί ένα «άνοιγμα» για μελλοντικά αιτήματα συμμόρφωσης και ενδοτικότητας, ως εμπεδωμένο αντανάκλαστικό.

Το σημαντικότερο όμως είναι ότι δεν μας ζητείται ελεύθερα να αποδεχθούμε τον εγκλεισμό. Το σημαντικότερο είναι ότι μας ζητείται ελεύθερα να αποδεχθούμε τη σιωπή...

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΡΟΝΟΪΟΥ ΣΤΟΝ ΨΗΦΙΑΚΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΧΩΡΟ

ΤΟΥ **Νίκου Σιφναίου**

Αναπληρωτής καθηγητής Πολιτικής Οικονομίας της Επικοινωνίας στο Πανεπιστήμιο της Τουλούζης

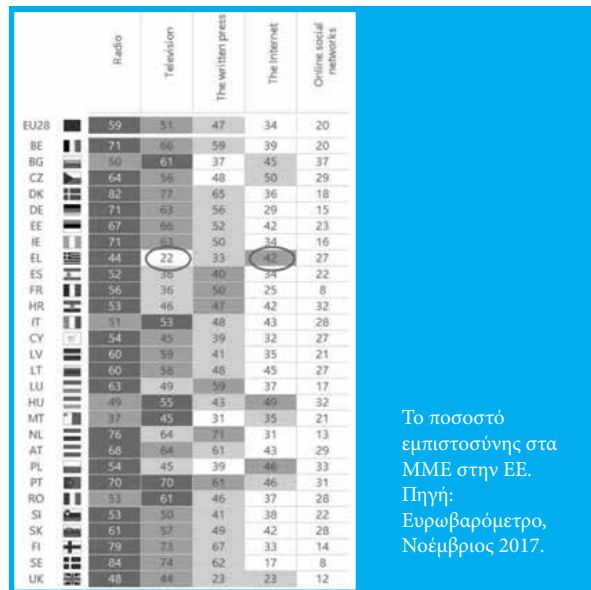
ΣΕ ΑΥΤΗΝ την περίοδο περιορισμού κατ' οίκον, χωρίς δυνατότητα φυσικής αλληλεπίδρασης, οι πολίτες ενημερώνονται και εκφράζονται δημόσια μέσω των ηλεκτρονικών Μέσων επικοινωνίας και δικτύωσης. Έτσι, ένας από τους τομείς της κοινωνικής ζωής που επηρεάζεται από την επιδημία είναι η πληροφόρηση και ο δημόσιος διάλογος για τα κοινά. Ωστόσο, αυτό που παρατηρείται δεν είναι τόσο μια ριζική τομή όσο μια επιτάχυνση αλλαγών που κυοφορούνται τα τελευταία χρόνια. Η κοινωνική απομόνωση, ο αυξημένος διαθέσιμος χρόνος, η έντονη επικαιρότητα και τα περίπλοκα ζητήματα που αυτή θέτει, συνθέτουν ένα σκηνικό επιταχυνόμενου μετασχηματισμού του δημόσιου χώρου, όπου διαμορφώνεται η κοινή γνώμη.

Το παράδοξο της τηλεόρασης

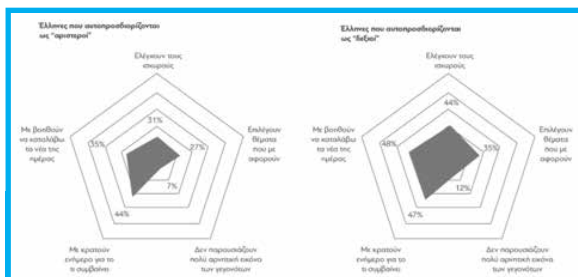
Το πρώτο ποσοτικό στοιχείο που έχει ενδιαφέρον είναι ότι η επιδημία και οι επιπτώσεις της αύξησαν θεαματικά το ενδιαφέρον του κοινού για την επικαιρότητα. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα η μέση τηλεθέαση κατά το μήνα Μάρτιο από τις 5 ώρες και 20 λεπτά ημερησίως εκτινάχθηκε στις 7 ώρες και 19 λεπτά, το οποίο είναι και το απόλυτο ρεκόρ στη χώρα. Από τις 25 χώρες που μετρά η Nielsen, μόνο η Σερβία μας ξεπερνά, φθάνοντας στην ίδια περίοδο τις 7 ώρες και 45 λεπτά.

Ωστόσο, ο μέσος χρόνος τηλεθέασης από μόνος του δίνει πλασματική εικόνα, καθώς το τοπίο της ενημέρωσης στην Ελλάδα είναι ανομοιογενές. Από τη μία, οι μεγαλύτερες ηλικίες, καθώς και τα χαμηλότερα οικονομικά και μορφωτικά στρώματα, καταναλώνουν και εμπιστεύονται την τηλεόραση περισσότερο από τον μέσο όρο. Από την άλλη, οι νέοι, τα υψηλότερα οικονομικά και μορφωτικά στρώματα, καθώς και οι κάτοικοι των αστικών κέντρων προτιμούν για την ενημέρωσή τους το διαδίκτυο. Ταυτόχρονα, το ποσοστό των Ελλήνων που δηλώνει ότι εμπιστεύεται την τηλεόραση (22%) είναι το χαμηλότερο μεταξύ των 28 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (η έρευνα περιλαμβάνει και τη Μ. Βρετανία). Αντίθετα, το ποσοστό που δηλώνει ότι εμπιστεύεται το διαδίκτυο είναι ιδιαίτερα υψηλό (42%).

Η έλλειψη εμπιστοσύνης προς τα παραδοσιακά ΜΜΕ εξαρτάται από τα προαναφερθέντα κοινωνιολογικά χαρακτηριστικά, αλλά και από την πολιτική τοποθέτηση. Όπως φαίνεται στο γράφημα, οι Έλληνες που αυτοπροσδιορίζονται ως αριστεροί εμπιστεύονται τα ΜΜΕ πολύ λιγότερο από αυτούς που αυτοπροσδιορίζονται ως δεξιοί για να: ελέγξουν τους ισχυρούς (31% έναντι 44%), επιλέξουν θέματα που τους αφορούν (27% έναντι 35%), τους βοηθήσουν να καταλάβουν τα νέα της ημέρας (35% έναντι 48%). Αυτή η διαφορετική αντίληψη πηγάζει πιθανότατα από την τάση της τηλεόρασης προς τον υποκριτικό συντηρητισμό και την προάσπιση της κυρίαρχης ιδεολογίας.

Δείκτης εμπιστοσύνης στα ΜΜΕ ανάλογα με την πολιτική τοποθέτηση. Πηγή: Reuters Institute Digital News Report – Διανέοσις, 2019.

Από αυτά τα στοιχεία, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι για την τηλεόραση στην Ελλάδα ισχύει το εξής παράδοξο: είναι ταυτόχρονα το πιο διαδεδομένο και το λιγότερο αγαπητό μέσο σε ό,τι αφορά την ενημέρωση, ιδιαίτερα μεταξύ των πιο δυναμικών και προοδευτικών κοινωνικών στρωμάτων. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η τάση αυτή οξύνεται κατά τη διάρκεια της επιδημίας και του περιορισμού κατ' οίκον.

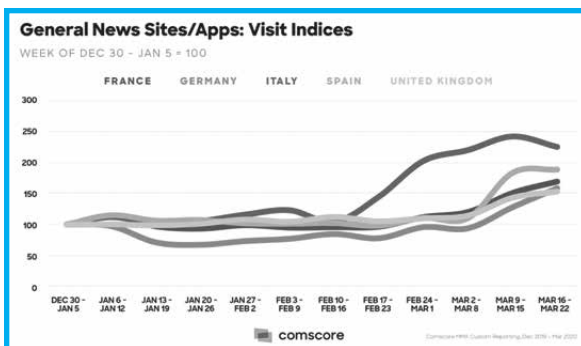
Η έκρηξη της διαδικτυακής ενημέρωσης

Έτσι εξηγείται ότι η κρίση του κορωνοϊού αύξησε κατακόρυφα την επισκεψιμότητα των ενημερωτικών ιστότοπων. Σύμφωνα με την Ένωση Εκδοτών Διαδικτύου, το σύνολο των επισκέψεων στους ιστότοπους που ανήκουν στα μέλη της αυξήθηκε κατά 25% μεταξύ Φεβρουαρίου και Μαρτίου 2020. Οι υψηλότερες αυξήσεις (άνω του 75%) σημειώθηκαν σε δημοσιογραφικούς ιστότοπους που θεωρούνται αξιόπιστοι, όπως οι CNN.gr, Capital.gr και Efsyn.gr. Αντίθετα, σημαντικές μειώσεις παρατηρούνται σε ιστότοπους για τον αθλητισμό (Eurohoops), τις εξόδους και τον πολιτισμό (Athinorama), καθώς και στην αναζήτηση επαγγελματιών (Vrisko).

Site	Estimated unique visitors	Variation
Newsbomb	8 210 201	+34.5%
cnn.gr	6 786 663	+95.0%
newsbeast	5 139 390	+40.6%
gossip-tv.gr	4 863 758	+22.5%
onmed.gr	4 621 910	+36.8%
athensmagazine.gr	4 127 890	+27.7%
vrisko.gr	3 867 066	-8.3%
efsyn.gr	3 430 324	+77.3%
argiro.gr	3 243 632	+63.8%
youweekly.gr	3 114 056	+40.5%
queen.gr	2 957 127	+16.7%
capital.gr	2 689 048	+85.2%
fthis.gr	2 625 196	+10.1%
antenna.gr	2 148 865	+2.3%
naftemporiki.gr	2 086 917	+36.8%
astrology.gr	1 598 111	+10.9%
e-radio.gr	1 504 341	+16.2%
mothersblog.gr	1 469 957	+17.2%
star.gr	1 444 573	+23.2%
missbloom.gr	1 391 344	+12.8%
shape.gr	1 333 979	+12.9%
athinorama.gr	1 269 535	-18.6%
eurohoops.net	1 229 621	-20.2%
oroskopos.gr	1 173 255	+4.4%
yupiii.gr	1 152 831	+19.9%

Επισκεψιμότητα των 25 πρώτων ενημερωτικών ιστότοπων για τον Μάρτιο του 2020 και ποσοστό αύξησης σε σύγκριση με τον Φεβρουάριο. Πηγή: ENEA/ATInternet.

Η ίδια αυξητική τάση της επισκεψιμότητας ενημερωτικών ιστότοπων παρατηρήθηκε σε όλες τις χώρες που χτυπήθηκαν από την πανδημία και μάλιστα η χρονική εξέλιξη της αύξησης ακολούθησε την εξάπλωση του ιού. Όπως φαίνεται στο παρακάτω γράφημα, η έκρηξη στην επισκεψιμότητα των δημοσιογραφικών ιστότοπων παρατηρείται στην Ιταλία από τα μέσα Φεβρουαρίου, καθώς εκεί η πανδημία αναπτύχθηκε γρηγορότερα.

Ο αριθμός επισκέψεων σε ενημερωτικούς ιστότοπους και Apps σε Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ισπανία και Μεγάλη Βρετανία από τον Ιανουάριο μέχρι τον Μάρτιο του 2020. Πηγή: Comscore.

Το ίδιο φαινόμενο παρατηρήθηκε και στις ΗΠΑ, όπου ειδησεογραφικοί ιστότοποι, όπως αυτοί των The Atlantic, Business Insider, New York Times, Los Angeles Times, Wall Street Journal και Wired, διπλασίασαν την κίνηση τους μέσα σε λίγες μέρες.

Ταυτόχρονα, μεταξύ αυτών που γνώρισαν αύξηση της

επισκεψιμότητας παγκοσμίως βρίσκουμε ανεξάρτητους ενημερωτικούς ιστότοπους διαφόρων μεγεθών και πολιτικών τοποθετήσεων, ερασιτεχνικούς κόμβους δημοσιογραφίας των πολιτών, ιστολόγια, μέσα κοινωνικής δικτύωσης που δίνουν βήμα έκφρασης στον καθένα κ.λπ. Σε αντίθεση με τα τηλεοπτικά ΜΜΕ, τα οποία εκ φύσεως εκφράζουν την κυρίαρχη ιδεολογία και ελέγχονται στενά από ισχυρά πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα, το εύρος του διαδικτύου προσφέρει χώρο στον αντιπολιτευτικό, αντι-ηγεμονικό λόγο και στις περιθωριακές ή μειονοτικές θεωρήσεις να αναπτυχθούν και να αποκτήσουν (σχετική) προβολή.

Ο ολιγοπωλιακός έλεγχος του ψηφιακού δημόσιου χώρου

Φαίνεται λοιπόν ότι πλέον το διαδίκτυο βρίσκεται στο επίκεντρο των πρακτικών πληροφόρησης και έκφρασης ενός μεγάλου μέρους του κοινού, αποτελώντας έτσι τη βασική συνιστώσα της δημόσιας σφαίρας. Καθημερινά, τεράστιος όγκος ανθρώπινου λόγου διοχετεύεται σε δημοσιογραφικούς ιστότοπους, κοινωνικά μέσα δικτύωσης, πλατφόρμες διανομής περιεχομένου και διάφορα φόρουμ, όπου μετατρέπεται σε μια ακολουθία από bytes, υπόκειται σε συνεχή αλγοριθμική επεξεργασία και κυκλοφορεί μέσω τηλεπικοινωνιακών δικτύων ώσπου να κλείσει τον κύκλο του, φθάνοντας σε εκατομμύρια πολίτες μέσω υπολογιστών και smartphones. Αυτός ο ψηφιακός δημόσιος χώρος, με τα ιδιαίτερα κοινωνικά, τεχνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά, αποτελεί μια τεράστια αρένα στην οποία διαδραματίζονται η διαπάλη για την ιεράρχηση και η συλλογική ερμηνεία των γεγονότων.

Ένα από τα χαρακτηριστικά του ψηφιακού δημόσιου χώρου είναι ότι η κοινωνική δραστηριότητα που εξελίσσεται στο εξωτερικό του διαμεσολαβείται από τους ολιγοπωλιακούς παίκτες του διαδικτύου, όπως η Google και το Facebook¹. Στην Ελλάδα, μόνο το 28% του κοινού προτιμά να βρίσκει ειδήσεις πηγαίνοντας απευθείας στις σελίδες των Μέσων ενημέρωσης, ποσοστό που είναι ακόμα μικρότερο για τους νέους 18-24 ετών (13%). Η πλειοψηφία βρίσκει ειδήσεις από μηχανές αναζήτησης (29%) και από Μέσα κοινωνικής δικτύωσης (25%), τομείς που τελούν υπό το μονοπώλιο των Google και Facebook αντίστοιχα. Όπως φαίνεται στον πίνακα, οι Έλληνες χρησιμοποιούν για την ενημέρωσή τους, σε μεγάλο ποσοστό, υπηρεσίες που ανήκουν σε αυτές τις πολυεθνικές.

1 Νίκος Σμυρναιός (2018), Το ολιγοπώλιο του διαδικτύου. Πώς Google, Apple, Facebook, Amazon και Microsoft πήραν τον έλεγχο της ψηφιακής μας ζωής, Αθήνα: Μεταμεσονύκτιες Εκδόσεις.

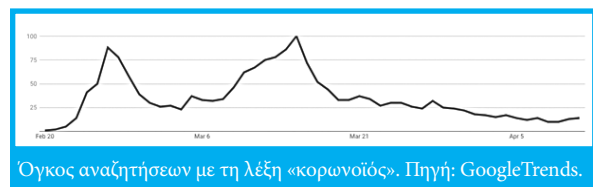
Rank	Brand	For News	For All
1	Facebook	58% (-2)	80%
2	YouTube	36% (-)	81%
3	Facebook Messenger	25% (+3)	63%
4	Viber	17% (+3)	54%
5	Instagram	15% (+5)	42%
6	Twitter	12% (-1)	24%

Ποσοστό προτίμησης των χρηστών του διαδικτύου στην Ελλάδα σε διαδικτυακές υπηρεσίες για ενημέρωση. Πηγή: Reuters Institute Digital News Report, 2019.

Η διαδικτυακή έκρηξη, με αφορμή την κρίση του κορωνοϊού, επιβεβαίωσε αυτήν την τάση, αφού η χρήση των εν λόγω υπηρεσιών γνώρισε τεράστια αύξηση παγκοσμίως τον Μάρτιο.

Στην Ελλάδα, οι πολίτες έσπευσαν μαζικά στην Google για να πληροφορηθούν για τις εξελίξεις. Η πρώτη κορύφωση αναζητήσεων με τη λέξη κορωνοϊός στα ελληνικά επέρχεται στις 26-27 Φεβρουαρίου, όταν προέκυψαν τα πρώτα κρούσματα στην Ελλάδα. Η δεύτερη κορύφωση επήλθε σταδιακά από τις 11 μέχρι τις 15 Μαρτίου και περιλάμβανε το διάγγελμα Μητσοτάκη για κλείσιμο των σχολείων, του πρώτου νεκρού στην Ελλάδα και τις αποφάσεις για περιορισμό των μετακινήσεων σε Γαλλία, Τουρκία και Μεγάλη Βρετανία. Συνεπώς, η ερμηνεία και η κατανόηση αυτών των γεγονότων για κάθε πολίτη εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το εύρος και το είδος της πληροφορίας που υπάρχει στο διαδίκτυο, αλλά και από την ιεράρχησή της από την Google.

Το Facebook, από την πλευρά του, μέσα σε αυτήν τη συγκυρία ενίσχυσε τη θέση του ως κεντρικού διαμεσολαβητή μεταξύ κοινού και ενημερωτικών ιστότοπων. Έτσι, η WashingtonPost έλαβε 119% περισσότερους αναγνώστες από το Facebook στις δύο πρώτες εβδομάδες του Μαρτίου σε σύγκριση με τον Φεβρουάριο και αυτό το ποσοστό είναι 160% για την NBCNews και 180% για τους NewYorkTimes. Σύμφωνα με εσωτερική έκθεση του

Facebook, μεταξύ 19 και 22 Μαρτίου, περισσότερο από το ήμισυ του ειδησεογραφικού περιεχομένου που αναζητήθηκε μέσω της πλατφόρμας αφορούσε τον κορωνοϊό².

Ωστόσο, η κλίμακα αυτής της επισκεψιμότητας εξαρτάται από έναν δείκτη ονόματι NEQ (newsecosystemquality), που αποδίδει το Facebook στους εκδότες, ο υπολογισμός του οποίου είναι εντελώς αδιαφανής. Ο NEQ κατατάσσει τα mainstream εμπορικά ΜΜΕ στην κορυφή της λίστας. Στην ίδια έκθεση, αναφέρεται ρητά ότι το Facebook χρησιμοποιεί τους αλγόριθμους του για να πείσει τους πιο σημαίνοντες χρήστες να συμβουλευτούν πηγές υψηλότερης αξιολόγησης προκειμένου να διαδώσουν «αξιόπιστες» πληροφορίες σχετικά με την επιδημία στον κοινωνικό τους κύκλο. Το μειονέκτημα αυτής της στρατηγικής είναι ότι οι εκδότες που θεωρούνται αναξιόπιστοι ή ελάσσονος σημασίας από τον αλγόριθμο δέχονται λιγότερους επισκέπτες.

Το Facebook εφαρμόζει αυτήν τη μέθοδο, επειδή η κρίση του κορωνοϊού προκάλεσε εκτίναξη των αβάσιμων φημών και των προσπαθειών χειραγώγησης. Για παράδειγμα, πολλές πηγές διαδίδουν φήμες ότι ο ιός δημιουργήθηκε τεχνητά σε μυστικά εργαστήρια, άλλες φορές στην Κίνα και άλλες φορές στις Ηνωμένες Πολιτείες. Στη Γαλλία 25% των ερωτωμένων πιστεύουν κάτι τέτοιο³. Όπως συμβαίνει συχνά με την παραπληροφόρηση, οι φήμες σχετικά με την προέλευση του ιού είναι πιο διαδεδομένες μεταξύ του κοινού με δεξιές ή ακροδεξιές πεποιθήσεις⁴.

Μια άλλη διαμάχη που περιλαμβάνει παραπληροφόρηση αφορά την υποτιθέμενη θεραπευτική δράση ματζουνιών, μεθόδων όπως η πόση νερού, χημικών ουσιών και φαρμάκων όπως η χλωροκίνη. Στην προσπάθεια του να διαχωρίσει την ήρα από το σιτάρι, το Facebook βασίζεται σε ΜΜΕ που έχουν λάβει πιστοποίηση από το Ινστιτούτο Ρογντε, όπως το πρακτορείο AFP στη Γαλλία. Στην Ελλάδα όμως, ο τίτλος του επίσημου fact-checker απονεμήθηκε στον ιστότοπο HellenicHoaxes, ο οποίος έχει κατηγορηθεί για ελλιπή κατάρτιση, αλλά και για πολιτική μεροληψία υπέρ της Νέας Δημοκρατίας. Συνεπώς, αντιμετωπίζουμε και πάλι το πρόβλημα της αυθαίρετης ιεράρχησης της ενημέρωσης και των ΜΜΕ από αυτές τις πανίσχυρες εταιρίες, το οποίο οξύνεται μέσα στη συγκυρία.

Η διεθνοποιημένη, κατακερματισμένη και ανταγωνιστική φύση του ψηφιακού δημόσιου χώρου

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η κρίση του κορωνοϊού αναδεικνύει τη διεθνοποιημένη, κατακερματισμένη

και ανταγωνιστική φύση του ψηφιακού δημόσιου χώρου. Η διεθνοποίηση οφείλεται στο γεγονός ότι στο διαδίκτυο η πληροφορία διαχέεται παγκοσμίως με μεγάλη ταχύτητα και χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα φιλτραρίσματος, διασταύρωσης ή ελέγχου, όπως μπορεί να συμβεί στα παραδοσιακά Μέσα ενημέρωσης. Έτσι, μια δήλωση του Donald Trump, το πείραμα ενός Γάλλου γιατρού με τη χλωροκίνη ή μια απόφαση των κινεζικών αρχών μπορεί να έχει άμεσες επιπτώσεις στη ελληνική δημόσια συζήτηση περί της πανδημίας.

Ο ψηφιακός δημόσιος χώρος είναι ταυτόχρονα κατακερματισμένος διότι, σε αντίθεση με τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης τα οποία είναι λίγα και σχετικά ομοιογενή από κοινωνικοπολιτική άποψη, τα ψηφιακά μέσα είναι άφθονα και πολύ διαφορετικά. Συγκεκριμένα, οι Έλληνες διαβάζουν ειδήσεις από 5,6 ενημερωτικές ιστοσελίδες την εβδομάδα κατά μέσο όρο, περισσότερες από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες⁵. Ενδεικτικά, στη Βρετανία, ο μέσος χρήστης του διαδικτύου ενημερώνεται από 2,3 ιστοσελίδες την εβδομάδα. Ως αποτέλεσμα, οι Έλληνες έχουν πιο πλουραλιστική ενημέρωση, όμως ο κατακερματισμός της προσοχής τους σε πολλά Μέσα ενημέρωσης ελλοχεύει τον κίνδυνο εγκλεισμού σε ιδεολογικά ομοιογενείς σφαίρες, όπου δεν έρχονται σε επαφή παρά με απόψεις συμβατές με τη δική τους κοσμοθεωρία.

Τέλος, ο ψηφιακός δημόσιος χώρος είναι ανταγωνιστικός, διότι αντιτίθεται στη λογική της συναίνεσης που αποτελεί τοιδείωδες της κυρίαρχης αντίληψης. Για παράδειγμα, τα τηλεοπτικά ΜΜΕ διαμορφώνουν και επιβάλλουν μια επίσημη εκδοχή της πραγματικότητας και του κοινού συμφέροντος («Είμαστε σε πόλεμο ενάντια στην επιδημία», «ενωμένοι θα νικήσουμε», «οι αρχές εργάζονται για το κοινό καλό», κ.λπ.). Όμως αυτή η επίσημη εκδοχή δεν αποτελεί φυσικό προϊόν μιας «αγοράς ιδεών» όπου, σύμφωνα με τη φιλελεύθερη πολιτική φιλοσοφία, διαμορφώνεται μια «δημοκρατική συναίνεση» μέσω διάλογου και ανταλλαγής επιχειρημάτων, αλλά επιβάλλεται μέσω μηχανισμών εξουσίας και εξυπηρετεί τα κυρίαρχα συμφέροντα.

Αντίθετα, το διαδίκτυο αποτελεί ανοικτό πεδίο διαμάχης ιδεών, όπου πολλοί και διαφορετικοί φορείς αντιπαρτίθενται, προσπαθώντας να επιβάλουν τη δική τους ερμηνεία για τα γεγονότα και τη σημασία τους με οποιοδήποτε μέσο έχουν στη διάθεσή τους. Έτσι, πέραν της επίσημης εκδοχής της πραγματικότητας, σε αυτόν τον τεράστιο ψηφιακό δημόσιο χώρο, βρίσκουμε φήμες, οργανωμένες προσπάθειες παραπληροφόρησης, πολιτική προπαγάνδα, διαφημιστικές εκστρατείες που εκμεταλλεύονται προσωπικά δεδομένα μαζικά, αλλά και απόψεις που αντιτίθενται στην καθοριστική τάξη ή τίθενται στην υπεράσπιση μειονοτικών και καταπιεσμένων ομάδων. Η τρέχουσα κρίση του κορωνοϊού δεν κάνει παρά να οξύνει τα παραπάνω χαρακτηριστικά.

2 <https://www.nytimes.com/2020/03/23/technology/coronavirus-facebook-news.html>

3 <https://www.opinion-way.com/fr/sondage-d-opinion/sondages-publies/opinionway-pour-le-cevipof-sowell-barometre-de-la-confiance-en-politique-vague-11-avril-2020/viewdocument/2272.html>

4 Pew Research, Cable TV and COVID-19: How Americans perceive the outbreak and view media coverage differ by main news source, 1 April 2020.

5 Reuters Institute Digital News Report, 2019.

ΨΕΥΔΕΙΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΑ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΤΡΟΧΙΑ ΤΟΥ COVID-19

Οι άνθρωποι, λόγω της επιβεβλημένης κοινωνικής αποστασιοποίησης, στρέφονται στα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε μια προσπάθεια να μείνουν κοινωνικά συνδεδεμένοι

ΤΗΣ **Λίνας Π. Βαλσαμίδου**

Υπ. Δρ. Επικοινωνίας και Νέας Δημοσιογραφίας

ΗΤΑΝ 15 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ του τρέχοντος έτους όταν ο διευθυντής του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (WorldHealthOrganization-WHO), Tedros Adhanom Ghebreyesus, απευθυνόμενος στη Διάσκεψη Ασφαλείας του Μονάχου (Munich Security Conference) υπογράμμισε emphaticά την πεποίθησή του πως ο πόλεμος κατά του κορονοϊού (COVID-19) δεν αφορά μόνο μια επιδημία αλλά ένα infodemic. «Οι ψευδείς ειδήσεις εξαπλώνονται γρηγορότερα και πιο εύκολα από αυτόν τον ιό και είναι εξίσου επικίνδυνες», τόνισε. «Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο εργαζόμαστε επίσης με εταιρίες αναζήτησης και ΜΜΕ όπως το Facebook, το Google, το Pinterest, το Tencent, το Twitter, το TikTok, το YouTube και άλλους για να αντισταθμίσουν την εξάπλωση των φημών και της παραπληροφόρησης», σημείωσε, καλώντας όλες τις κυβερνήσεις, τις εταιρίες και τους ειδησεογραφικούς οργανισμούς να συνεργαστούν μαζί τους, ώστε να ώστε να ηχήσει το κατάλληλο επίπεδο συναγερμού, χωρίς να καλλιεργηθεί η υστερία.

Εν μέσω πανδημίας, η ζωή όλων μας περιστρέφεται ως επί το πλείστον γύρω από το διαδίκτυο, τόσο για την ενημέρωση και την πληροφόρησή μας όσο και για την ψυχαγωγία ή ακόμα και για την εκπαίδευση τη δική μας ή των παιδιών μας. Αναπόφευκτα, ο τρόπος που επικοινωνούμε, ώστε να παραμείνουμε σε επαφή με τον κόσμο γύρω μας, επικεντρώνεται στα ελκυστικά Μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τα οποία όμως μπορεί να είναι πηγές ψευδών ειδήσεων ή παραπληροφόρησης. Ο Jeff

Hancock, καθηγητής Επικοινωνίας στη Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Στάνφορντ και ιδρυτικός διευθυντής του Stanford Social Media Lab, σημειώνει στο Nextgon, πως οι άνθρωποι, λόγω της επιβεβλημένης κοινωνικής αποστασιοποίησης, στρέφονται στα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης σε μια προσπάθεια να μείνουν κοινωνικά συνδεδεμένοι μεταξύ τους-εξαιρετικά σημαντικός παράγων για την ατομική ψυχική υγεία-, αλλά και για να μάθουν τα νέα σχετικά με την πανδημία ανά τον πλανήτη. Η επικοινωνία εντός των Μέσων κοινωνικής δικτύωσης αντανακλά την αγωνία των ανθρώπων να μάθουν περισσότερα για τον ιό και το πώς να τον αντιμετωπίσουν, εκφράζοντας τον φόβο και την αβεβαιότητά τους. Ο φόβος αυτός ενδέχεται να τους οδηγήσει να πιστέψουν πληροφορίες που μπορεί να είναι λανθασμένες ή παραπληρητικές, ωστόσο τα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης τους βοηθούν να νιώσουν καλύτερα ή τους επιτρέπουν να απευθύνουν κατηγορίες για ό,τι συμβαίνει.

Ο Peter Adams, αντιπρόεδρος του News Literacy Project, μιλώντας στον Michel Martin του NPR, αναφέρει χαρακτηριστικά πως αυτή η πανδημία έφερε στο προσκήνιο μια πραγματικά σαφή εικόνα των διαφορετικών ειδών που κυκλοφορούν στο οικοσύστημα της παραπληροφόρησης, όπως θαυματουργές θεραπείες, εναλλακτικές ιατρικές συστάσεις –μερικές από τις οποίες είναι επικίνδυνες και οι περισσότερες αναποτελεσματικές-, ακτιβιστές κατά του εμβολιασμού

που με άρμα τον κορονοϊό προσπαθούν να ωθήσουν την ατζέντα και τα ψεύδη τους, θεωρίες συνωμοσίας, διαδικτυακά τρολς. Επιπρόσθετα, πολλούς ομορτιστές –ανθρώπους που παρουσιάζονται σαν γιατροί, ανθρώπους που προσπαθούν να εμπλακούν σε προσωπικούς λογαριασμούς ώστε να τους χρησιμοποιήσουν για άλλους σκοπούς. Και ο μεγαλύτερος παράγοντας των ψευδών ειδήσεων και της παραπληροφόρησης, στην πραγματικότητα, είναι οι καλοπροαίρετοι, καθημερινοί άνθρωποι που προσπαθούν να κατανοήσουν το τι συμβαίνει σε μια εποχή μεγάλης αβεβαιότητας. Σε μια εποχή που ο μεγάλος φόβος παρακινεί τους ανθρώπους να μοιράζονται πράγματα ευκολότερα, γρηγορότερα, με λιγότερη προσοχή και πιο υπερβολικά.

Η άμεση λύση είναι αφενός μεν οι εν λόγω πλατφόρμες να ελέγχουν και να απορρίπτουν το περιεχόμενο ψευδών/παραπληρητικών ειδήσεων, αφετέρου δε οι άνθρωποι να ελέγχουν τις πηγές των πληροφοριών που διαβάζουν και να λαμβάνουν τα νέα τους από αξιόπιστες υπηρεσίες ειδήσεων. Το «κλειδί» της ενημέρωσης για τον κορονοϊό και κατά συνέπεια της μη διασποράς σχετικών ψευδών ειδήσεων ή και πανικού είναι η χρήση αξιόπιστων πηγών πληροφοριών, όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας, η η Unicef ή το Υπουργείο Υγείας. Η ταχεία εξάπλωση των ψευδών ειδήσεων και το λεγόμενο infodemic, οδήγησε τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας να δημιουργήσει μια θεματική στον ιστοχώρο του με σκοπό να αποδομήσει τη διαμορφούμενη και εξελισσόμενη μυθοπλασία και να αντικρούσει με επιστημονικά δεδομένα τη σχετική παραπληροφόρηση. Το ίδιο έπραξε και στην Ελλάδα η Δίωξη Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, η οποία στην ιστοσελίδα της παρέχει ενημέρωση σχετικά με προσπάθειες εξαπάτησης και περιπτώσεις διασποράς ψευδών ειδήσεων μέσω διαδικτύου.

Ο Peter Adams προτείνει ως βασικό βήμα για τη διάκριση των αξιόπιστων πληροφοριών από τα ψεύδη και παραπληρητικά περιεχόμενα, την τακτική των 20 δευτερολέπτων. «Το ισοδύναμο των 20 δευτερολέπτων για το πλύσιμο των χεριών είναι εξαιρετικά χρήσιμο και στον χώρο των πληροφοριών», υπογραμμίζει και προσθέτει πως «αν ο καθένας μπορεί να διαθέσει 20 δευτερόλεπτα να ερευνήσει την πηγή, να κάνει μια γρήγορη αναζήτηση στο Google, να στοχαστεί, τότε μπορούμε να εξαλείψουμε ένα μεγάλο μέρος της σύγχυσης και της παραπληροφόρησης εκεί έξω». Το βασικό βήμα του αντιπροέδρου του NLP, αφορά τις πέντε ερωτήσεις οι οποίες αποτελούν τον θεμέλιο λίθο του γραμματισμού στα Μέσα για τον έλεγχο κάθε πληροφορίας:

- Ποιος δημιούργησε αυτό το μήνυμα;
- Ποιες τεχνικές χρησιμοποιούνται για να ελκύσουν την προσοχή μου;
- Πώς θα μπορούσαν διαφορετικοί άνθρωποι να

Με την υπερ-πληθώρα των πληροφοριών και την on-line συνεχή ενημέρωση για την πορεία της πανδημίας του κορονοϊού στον πλανήτη, είναι εξαιρετικά σημαντικό να μάθουμε όλοι μας να αποκωδικοποιούμε τις πληροφορίες που διαβάζουμε ή βλέπουμε.

αντιληφθούν αυτό το μήνυμα διαφορετικά από εμένα;

- Τι τρόποι ζωής, αξίες και οπτικές αναπαριστώνται ή παραλείπονται από αυτό το μήνυμα;
- Γιατί στέλνεται αυτό το μήνυμα;

Σήμερα, με την υπερ-πληθώρα των πληροφοριών και την on-line συνεχή ενημέρωση για την πορεία της πανδημίας του κορονοϊού στον πλανήτη, είναι εξαιρετικά σημαντικό να μάθουμε όλοι μας να αποκωδικοποιούμε τις πληροφορίες που διαβάζουμε ή βλέπουμε, όπου και αν τις συναντούμε και κυρίως στα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Σήμερα, περισσότερο από ποτέ, οι δεξιότητες του γραμματισμού στα Μέσα είναι ζωτικής, καθοριστικής σημασίας. Συνδεόμαστε, επικοινωνούμε, δικτυωνόμαστε, αλλά σταματούμε για να σκεφτούμε, να πάρουμε μια ανάσα, να εξετάσουμε πέρα και πίσω από την επιφάνεια.

#Μένουμεσπίτι και είναι η μοναδική μας ευκαιρία να σταθούμε στοχαστικά και κριτικά απέναντι στις πληροφορίες σχετικά με τον covid-19, οι οποίες διαγράφουν μια τροχιά που έχει μεγαλύτερη ταχύτητα και από αυτή της εξάπλωσης του ίδιου του κορονοϊού.

#Μένουμεσπίτικοι στον πόλεμο του infodemic χρησιμοποιούμε τα όπλα που μας παρέχει ο γραμματισμός στα Μέσα για να βγούμε νικητές.

#Μένουμεσπίτικοι καθορίζουμε εμείς, οι χρήστες των Μέσων, την πορεία αυτής της τροχιάς...

ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ ΤΟΝ ΚΑΙΡΟ ΤΟΥ ΚΟΡΟΝΟΪΟΥ

Η κρίσιμότητα της στιγμής απαιτεί υπεύθυνα εκφορά του δημοσίου λόγου και ο δημοσιογράφος είναι ο θεματοφύλακας που θα το διασφαλίσει

ΤΟΥ **Βαγγέλη Πλάκα**

Δημοσιογράφος

ΤΕΛΙΚΑ πόσος κόσμος έκανε βόλτα στη νέα παραλία της Θεσσαλονίκης; Η αμφισβήτηση από μερίδα πολιτών --η οποία έφθασε ως και στο σημείο αποδόμησης-της ζωντανής εικόνας και του ρεπορτάζ που τεκμηριώνει την πολυκοσμία εν μέσω περιοριστικών μέτρων αποτελεί άλλη μια αποτύπωση της γενικότερης στάσης ικανού μέρους της κοινωνίας απέναντι στα ΜΜΕ και το δημοσιογραφικό έργο.

Σε περιόδους κρίσης, η ανάγκη της κοινής γνώμης για ενημέρωση αυξάνεται. Κάθε απόγευμα στις έξι το ενδιαφέρον εστιάζεται στη ζωντανή μετάδοση της επίσημης ενημέρωσης για την πορεία εξέλιξης του κορονοϊού. Η πολιτεία εξαρχής επέλεξε στην αντιμετώπιση της κρίσης μια πολιτική ανοικτής ενημέρωσης, όπως άλλωστε ήταν και υποχρέωσή της.

Είναι όμως υποχρέωση και των δημοσιογράφων να αποστρέψουν εαυτούς και κοινό από τις σειρήνες της παραπληροφόρησης, να επιδείξουν υψηλό αίσθημα ευθύνης στην ενημέρωση των πολιτών τόσο μέσα από τις ειδήσεις και τις πηγές που επιλέγουν, όσο όμως και μέσα από την ουσιαστική έρευνα, έχοντας μπροστά τους μια εν δυνάμει ευκαιρία να επανακτήσουν μια σχέση εμπιστοσύνης με το κοινό.

Για έναν έμπειρο δημοσιογράφο, είναι εύκολο μέσα από την προσωποποίηση της κρίσης ή τη δραματοποίηση των γεγονότων να βγάλει τίτλο και να δομήσει μια ιστορία που θα κεντρίσει το ενδιαφέρον, είναι επίσης εύκολο να αξιοποιήσει τον δυναμισμό της εικόνας και άλλων τεχνολογικών εργαλείων για να παρουσιάσει το ρεπορτάζ του.

Δεν είναι όμως αυτό το ζητούμενο, πολύ περισσότερο σε μια περίοδο κρίσης και ανησυχίας όπου ο δημο-

σιογραφικός ρόλος στην κοινωνία είναι ακόμη πιο σημαντικός και κάθε απόκλιση από τις βασικές δημοσιογραφικές αρχές μπορεί να καταστεί πραγματικά επικίνδυνη.

Το ότι βέβαια η υπευθυνότητα είναι για όλους η απαιτούμενη στάση εν μέσω μιας μεγάλης κρίσης δεν σημαίνει ότι αίρεται η υποχρέωση για έρευνα και κριτική. Είναι εμφανές ότι, αυτήν την περίοδο, η θεσμική πληροφόρηση και εν πολλοίς το κρατικό αφήγημα κυριαρχεί στη δημόσια σφαίρα, με τους πολίτες να επιζητούν την επίσημη πληροφόρηση, με την ευθύνη της θεσμικής θέσης, της «υπογραφής».

Ορθώς ο δημοσιογράφος αναζητεί τις επίσημες και τις θεσμικές πηγές, εντούτοις ο ρόλος του δεν μπορεί να αρκείται απλώς στη μεταφορά τους. Μέσα στις δυσκολίες των περιοριστικών μέτρων, όπου οι συνεντεύξεις Τύπου και οι παρουσιάσεις γίνονται χωρίς τη δημοσιογραφική παρουσία, ενώ οι συσκέψεις των αρμοδίων, οι συνεδριάσεις οργάνων και οι συνεργασίες των φορέων γίνονται με τηλεδιασκέψεις, ο δημοσιογράφος πρέπει να ερευνά, να κρίνει και να συγκρίνει, να ελέγχει.

Δεν έχει να κάνει με έλλειψη εμπιστοσύνης ή αμφισβήτηση, που ίσως εν μέσω διαχείρισης μιας κρίσης δεν είναι η κατάλληλη στιγμή για ανάδειξή τους, αλλά για βασική ευθύνη απέναντι στην κοινωνία, για θετική λειτουργία και ουσιαστική αρωγή ως προς την επίτευξη του τελικού στόχου.

Το ρεπορτάζ για τα θύματα της κρίσης μπορεί να εστιαστεί στο προφίλ και το περιβάλλον του ανθρώπου που χάθηκε, κάτι που πέρα από τον εντυπωσιασμό και τη συγκίνηση του ακροατηρίου δεν έχει τίποτα να προσφέρει. Μπορεί όμως να αποσυνδεθεί από το πρό-

Το ρεπορτάζ για τα θύματα της κρίσης μπορεί να αποσυνδεθεί από το πρόσωπο και να εστιάσει στην ουσία, αναδεικνύοντας ενδεχόμενα κενά, παραλείψεις και αστοχίες μέτρων που έχουν ληφθεί και θα πρέπει να καλυφθούν.

σωπο και να εστιάσει στην ουσία, αναδεικνύοντας ενδεχόμενα κενά, παραλείψεις και αστοχίες μέτρων που έχουν ληφθεί και θα πρέπει να καλυφθούν.

Όπως επίσης, η αναφορά στον αυξημένο αριθμό κρουσμάτων σε μια περιοχή μπορεί να πλαισιωθεί με τέτοιο τρόπο που να σκορπίσει πανικό σε μια τοπική κοινωνία. Μπορεί όμως να αξιοποιηθεί ως δεδομένο για την ανάδειξη της ανάγκης στήριξης του δημοσίου συστήματος υγείας της περιοχής.

Στο πλαίσιο αυτό όμως δεν μπορεί, οι θεσμικοί και κρατικοί λειτουργοί όπως και το κυβερνητικό προσωπικό να είναι οι μόνες πηγές των δημοσιογράφων. Ωστόσο, η ευθύνη επιλογής των πηγών πληροφόρησης μεγαλώνει. Η κρισιμότητα της στιγμής απαιτεί υπεύθυνη εκφορά του δημοσίου λόγου και ο δημοσιογράφος είναι ο θεματοφύλακας που θα το διασφαλίσει: πληροφόρηση δηλαδή που να προκύπτει από εξειδικευμένη γνώση, που να στηρίζεται σε εμπειρία, που να εκπορεύεται από συγκεκριμένη ιδιότητα, καθώς διανύουμε μια περίοδο που δεν είναι συμβατή με ανεύθυνες φωνές, εκτιμήσεις και δημοσιολογούντες επί παντός επιστητού.

Για το τέλος, μια σημείωση και για τους δέκτες, όχι μόνο για τους πομπούς. Έχει ευθύνη και ο πολίτης για την επιλογή που θα κάνει στην ενημέρωση. Πρέπει να είναι σε θέση να αξιολογήσει τη φερεγγυότητα και την αλήθεια των πηγών που διαβάζει, κυρίως στο διαδίκτυο και τα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Να παραμερίσει τις μεροληψίες του και την επιλογή με κριτήριο τις «κοντινές» στις πεποιθήσεις του απόψεις, να απομονώσει τα fakenews, να αποσπάσει την ουσία, αποκλείοντας τη μετα-αλήθεια.

ΟΙ COURIER ΣΗΚΩΣΑΝ ΣΤΙΣ ΠΛΑΤΕΣ ΤΟΥΣ ΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΠΟΥ ΕΚΛΕΙΣΕ Ο ΚΟΡΟΝΟΪΟΣ

Οι διανομείς αντικατέστησαν τους εμποροϋπαλλήλους, αφού όλα τα καταστήματα, πλην ελάχιστων εξαιρέσεων παρέμειναν επί μήνες κλειστά

ΤΗΣ **Μαρίνα Σπύρου**

Δημοσιογράφος

ΕΚΑΤΟΝΤΑΔΕΣ αντικείμενα στοιβάζονται στα ψηλά καρότσια, έξω από το υποκατάστημα εταιρείας ταχυδιανομών στη Μιχαλακοπούλου. Η αποθήκη του είναι γεμάτη. Οι πελάτες απ' έξω σχηματίζουν μόνιμα ουρές για να παραλάβουν. Οι διαλογείς πηγαionoφέρουν τρέιλερ με δέματα, αδιάκοπα. Φορτηγά ξεφορτώνουν κι άλλα. Οι courier αναλαμβάνουν τη διανομή τους.

Η εικόνα επαναλαμβάνεται σε κάθε υποκατάστημα μικρής ή μεγαλύτερης εταιρίας ταχυδιανομής, αφού είναι αυτές που ανέλαβαν την εξυπηρέτηση των πελατών της κλειστής, λόγω κορονοϊού, αγοράς. Οι διανομείς τους ή courier καλούνται να αντικαταστήσουν τους εμποροϋπαλλήλους, αφού τα καταστήματα τον τελευταίο μήνα παραμένουν κλειστά.

Το πόσο εφικτό είναι αυτό, τις συνθήκες κάτω από τις οποίες σηκώνουν το βάρος στα αυτοκίνητα ή τα κουτιά από τα μηχανάκια τους, αλλά και το κατά πόσο προστατεύονται από τον κορονοϊό, εξηγούν οι ίδιοι στη «δημοσιογραφία». Διανομείς και διακινητές¹ των εταιριών με τα μεγαλύτερα δίκτυα καταστημάτων στη χώρα, της ACS, της Γενικής Ταχυδρομικής και των ΕΛΤΑ Courier περιγράφουν, ακόμα, ο καθένας από τη θέση του, το πώς συμπεριφέρεται το κατα-

ναλωτικό κοινό των Αθηνών όντας κλεισμένο μέσα στο σπίτι του.

Η αύξηση του όγκου των προς παράδοση δεμάτων αναγκάζει τους διακινητές να δίνουν προτεραιότητες. Έτσι, είδη όπως φάρμακα, οτιδήποτε προορίζεται για νοσοκομεία ή σχετίζεται με την Υγεία, παραδίδεται πρώτο, προκαλώντας καθυστερήσεις ημερών, ακόμα και εβδομάδων σε είδη δευτερεύουσας ανάγκης. Οι καθυστερήσεις αυτές αποτελούν και την αιτία να δημιουργούνται ουρές πελατών έξω από τα υποκαταστήματα των εταιριών courier.

Ενδεικτικός της αύξησης του όγκου διακίνησης δεμάτων είναι ο αριθμός που μας δίνει ο υπεύθυνος διακίνησης υποκαταστήματος της οδού Μιχαλακοπούλου. Ο Δημήτρης Μαρίνης αναφέρει ότι πλέον καλείται να διαχειριστεί 8.000 δέματα καθημερινά προς παράδοση, όταν ο ίδιος αριθμός, προ κορονοϊού, ήταν 2.000.

Για να παραδοθούν αυτά τα δέματα, κάθε courier κάνει κατά μέσο όρο 70 με 80 στάσεις την ημέρα, κάτι που όπως εξήγησαν οι ίδιοι οι συνομιλητές μας, σημαίνει την παράδοση περίπου 130 δεμάτων. Ο λόγος είναι ότι, κάθε στάση δεν συνεπάγεται μία παράδοση, αφού μπορεί να γίνουν παραπάνω από μία διανομές σε μία πολυκατοικία ή και έναν χώρο εργασίας, όπως υπουργικά ή εταιρικά γραφεία.

«Είναι σαν Black Friday και Χριστούγεννα μαζί, αλλά επί τρία», περιγράφει τον φόρτο και την ένταση της δουλειάς ο Μιχάλης που διανέμει δέματα σε περιφερειακή του κέντρο της Αθήνας περιοχή.

¹ Οι συνεντεύξεις με τους υπαλλήλους των εταιριών ταχυδιανομής πραγματοποιήθηκαν είτε τηλεφωνικά είτε εκ του σύνεγγυς, τη Μεγάλη Εβδομάδα. Τα στοιχεία τους δεν δημοσιεύονται για λόγους προστασίας της εργασίας τους. Για τον ίδιο λόγο, δεν συσχετίζονται οι αναφορές τους με συγκεκριμένα υποκαταστήματα ή αλυσίδες του κλάδου. Τα παραπάνω στοιχεία παραμένουν στη διάθεση της «δημοσιογραφίας».

Εξαντλητικά ωράρια εργασίας πάνω στο τιμόνι

Η επικοινωνία μας με τον Νίκο έγινε τηλεφωνικά στις 22:00, αφού προηγουμένως είχε ενημερώσει ότι δουλεύει 9:00 με 21:00. Όπως εξήγησε, οι υπερωρίες είναι θέμα επιλογής και όχι υποχρέωση προς τον εργοδότη του, ιδιοκτήτη franchise καταστήματος στα δυτικά προάστια.

Είτε από επιλογή, για να «μην φορτώνονται τη δουλειά την επόμενη μέρα», όπως ο Μιχάλης, είτε από ανάγκη για παραπάνω έσοδα, είτε από εξαναγκασμό, οι υπερωρίες των διανομέων στον καιρό του κορονοϊού κυμαίνονται από μία έως τέσσερις ώρες. Οι εργαζόμενες ημέρες, την ίδια στιγμή, έχουν αυξηθεί σε έξι, αφού πλέον δουλεύουν και τα Σάββατα, ενώ κάποιοι από τους συνομιλητές μας εργάστηκαν και την Κυριακή των Βαΐων, «επειδή δεν βγαίνει η δουλειά».

Πληρώνονται όμως τις υπερωρίες τους; Οι απαντήσεις των ίδιων των courier στην πλειοψηφία τους ήταν «ναι». Ο διακινητής Κώστας όμως συμπυκνώνει την εξάντληση των υφισταμένων του σε μια φράση που ακούει από τους ίδιους: «Τι να τα κάνω τα λεφτά; Δεν τα θέλω. Να ξεκουραστώ θέλω».

Δεν έλειψε και η αναφορά για απλήρωτες υπερωρίες, με τον Παναγιώτη, courier σε περιοχή εκτός κέντρου Αθηνών, να εξηγεί ότι στο υποκατάστημα που εργάζεται υπάρχουν διανομείς, οι οποίοι δουλεύουν καθημερινά τουλάχιστον δύο ώρες παραπάνω, χωρίς να τις πληρώνονται. «Είμαι σίγουρος ότι θα έκαναν πιο εύκολα υπερωρίες οι συνάδελφοι που παίρνουν 600 ευρώ μισθό, αν τις πληρώνονταν», εκτιμά ο ίδιος.

Ο Υπουργός Ανάπτυξης Άδωνις Γεωργιάδης κάλεσε στις αρχές της Μεγάλης Εβδομάδας τις εταιρίες courier να κάνουν προσλήψεις προσωπικού, ώστε να σηκώσουν το βάρος του ηλεκτρονικού εμπορίου που έχει πέσει πάνω τους. Θα έκανε όμως μια τέτοια κίνηση πιο ανεκτό τον όγκο εργασίας που καλούνται να διαχειριστούν οι εταιρίες και πώς γίνεται στην πράξη η ενίσχυση του προσωπικού διανομέων;

Ο Μάριος εργάζεται σε υποκατάστημα μητρικής εταιρείας στα βορειοανατολικά προάστια της Αθήνας και βλέπει καθημερινά κόσμο να ζητεί εργασία εκεί. Εξηγεί όμως ότι για να ξεκινήσει κάποιος τις διανομές χρειάζεται μέσα, όπως διαθέσιμα οχήματα και το απαραίτητο μηχανάκι, στο οποίο καταγράφεται η κίνηση των δεμάτων που παραδίδει. Επιπλέον, θα πρέπει ο νέος εργαζόμενος να γνωρίζει την περιοχή στην οποία θα κινηθεί, ώστε να είναι αποδοτικός και να ελαφρύνει τους παλιότερους συναδέλφους του, που τελικά και επωμίζονται

Μεγάλες ήταν οι καθυστερήσεις που παρατηρήθηκαν στις αποστολές δεμάτων προς τους αγοραστές λόγω πρωτοφανούς φόρτου εργασίας στις εταιρίες διανομών

το μεγαλύτερο μέρος της δουλειάς.

«Στα κεντρικά έχουν γίνει 300 προσλήψεις. Στο δικό μας είναι έξι επιπλέον, αλλά δεν φτάνουν», αναφέρει ο Κώστας, υπεύθυνος διακίνησης υποκαταστήματος της Μιχαλακοπούλου, για τους πρόσθετους υπαλλήλους που έχουν προσληφθεί τελευταία, με μηνιαίες συμβάσεις. Κάτι λιγότερο χρονικά από τις τριμηνιαίες συμβάσεις, με τις τάσεις ανανέωσης που γίνονταν υπό κανονικές συνθήκες, όπως ο ίδιος εξηγεί.

Ο Νίκος εργάζεται, από την άλλη, σε franchise κατάστημα, του οποίου τα έσοδα έχουν σχεδόν μηδενιστεί, λόγω του ότι γίνονται μόνο παραδόσεις και όχι παραλαβές. «Η μητρική μας λέει “κάντε προσλήψεις”. Πώς όμως, αφού το μαγαζί μπαίνει μέσα;», διερωτάται, εξηγώντας ότι τα έσοδα προέρχονται από τις παραλαβές, αφού για κάθε μεταφορά πληρώνει ο αποστολέας και όχι ο παραλήπτης.

Κι αν οι ιδιωτικές εταιρίες ταχυδιανομής μπορούν με τον έναν ή με τον άλλον τρόπο να κάνουν προσλήψεις, απορροφώντας ίσως και διανομείς φαγητού, που αυτόν τον καιρό είναι χωρίς δουλειά, δεν ισχύει το ίδιο για τη δημόσια υπηρεσία Courier. Η θυγατρική των ΕΛΤΑ, η ΕΛΤΑ Courier, καλύπτει τις πάγιες ανάγκες της σε προσωπικό ως επί το πλείστον μέσω τρίτων εταιριών, οι οποίες προσλαμβάνουν προσωπικό που εργάζεται στα ΕΛΤΑ Courier.

Τα μέτρα προστασίας από τον κορονοϊό

Οι διανομείς φαγητού και οι courier είναι από τις λίγες κατηγορίες εργαζομένων που την περίοδο της καραντίνας κυκλοφορούν στο δρόμο και όχι μόνο. Έρχονται καθημερινά σε επαφή με δεκάδες συναδέλφους τους και εκατοντάδες κόσμου.

Τις πρώτες κίολας μέρες μετά το κλείσιμο των εμπορικών καταστημάτων, υποκατάστημα εταιρείας courier στη Λάρισα σφραγίστηκε, μετά τα δύο επιβεβαιωμένα κρούσματα, σε έναν διανομέα και μία εσωτερική υπάλληλο. Ήταν από τα πρώτα κρούσματα στην πόλη της Θεσσαλίας, ενώ δεν μπορεί κανείς να πει με βεβαιότητα αν υπήρξε διασπορά του ιού από αυτούς, αφού στη συνέχεια έπαψε να ανακοινώνεται η συσχέτιση μεταξύ παλιών και νέων κρουσμάτων.

Οι έξι διανομείς και ο ένας courier από το Ηράκλειο της Κρήτης χαρακτήρισαν «μεροκάματο του τρόμου» τη δουλειά τους, σε επιστολή που έστειλαν στο υπουργείο Εργασίας, μέσω της οποίας ζητούν, μεταξύ άλλων, και λήψη μέτρων για την προστασία τους.

Ο Γιώργος, ένας από τους υπογράφοντες την επιστολή, δίνει την εικόνα έλλειψης μέσων προστασίας για τους διανομείς της πόλης, αφού όπως είπε σε τηλεφωνική μας επικοινωνία, «σε κάποια μαγαζιά δίνεται ένα ζευγάρι γάντια και μία μάσκα για ολόκληρη τη βάρδια», πολλές φορές με τη δικαιολογία ότι τα προϊόντα είναι σε έλλειψη.

Εκτός ενός εκ των συνομιλητών μας στην Αθήνα, που έχει την ίδια εμπειρία, των δύο ζευγαριών γαντιών ανά βάρδια, οι υπόλοιποι διανομείς αναφέρουν ότι τους παρέχονται γάντια και μάσκες, όχι μιας χρήσης, αλλά πλενόμενα. Κάτι που σημαίνει ότι τα φορούν τις 10 με 12 ώρες που δουλεύουν, μεταφέροντας αντικείμενα από τα καταστήματα στους πελάτες και συναλλασσόμενοι με χρήματα.

Σε κάθε περίπτωση, η εφαρμογή των μέτρων υγιεινής «ροκανίζει» πολύτιμο χρόνο από τις διανομές, κυρίως στις περιπτώσεις που ο παραλήπτης βρίσκεται σε νοσοκομείο. «Εκεί βάζεις αντισηπτικό σε κάθε πόρτα που περνάς», λέει ο Γιάννης courier υποκαταστήματος της Μιχαλακοπούλου. Και όχι μόνο, αλλά ο διανομέας χάνει χρόνο και, αν θέλει, προλαβαίνει και αντέχει, βάζει αντισηπτικό ή καθαρίζει με μαντηλάκια τα χέρια και τα γάντια του μετά από κάθε διανομή.

Η αντιμετώπιση των πελατών προς τους διανομείς

Η καθυστέρηση στην παράδοση των δεμάτων είναι δεδομένη την περίοδο αυτήν, κι έτσι δεν λείπουν οι άσχημες συμπεριφορές προς τους courier. «Κάποιοι είναι εριστικοί», αναφέρει ο διακινητής Κώστας, αφού και ο ίδιος δέχεται παράπονα από πελάτες, τους οποίους εν μέρει

δικαιολογεί, λέγοντας πως «έχουν συνηθίσει να λαμβάνουν τα δέματά τους την επόμενη μέρα και τώρα που τα παίρνουν μετά από πέντε μέρες, τους κακοφαίνεται».

Αν και πολλοί courier προσπαθούν να κατεβαίνουν οι πελάτες στην είσοδο της πολυκατοικίας, κάτι τέτοιο δεν είναι πάντα εφικτό, ιδίως όταν υπάρχει και θέμα αντικαταβολής.

«Όταν έχεις να κάνεις με χρήματα, λες “ας ανέβω τουλάχιστον από τα σκαλιά, να μην μπω στο ασανσέρ”», λέει ο Μάριος.

Ο Παναγιώτης, από την πλευρά του, παρατηρώντας αφενός ότι «το 90% των πελατών» που εξυπηρετεί «δεν εφαρμόζει κανένα μέσο προστασίας», διαπιστώνει παράλληλα ότι έχει αυξηθεί πολύ το πουρμπουάρ.

«Προσπαθούν να εξαγοράσουν την ενοχή τους, δίνοντας πουρμπουάρ. Αυτό είναι ίσως μια αποδοχή ότι κάνουμε κάτι επικίνδυνο», εκτιμά ο ίδιος.

Ζητώντας από τον Κώστα να δώσει μία συμβουλή στους καταναλωτές, εκείνος έκανε μόνο μία παράκληση: «Να έχετε υπομονή. Τα παιδιά τρέχουν από το πρωί μέχρι τη νύχτα. Έχουν πεθάνει».

«Μένουμε σπίτι» και... παθαίνουμε καταναλωτική μανία

Ο κόσμος είναι κλεισμένος στο σπίτι και ξεδίνει στα ηλεκτρονικά ψώνια. Αυτό είναι το συμπέρασμα όσων χειρίζονται και μεταφέρουν ό,τι ψωνίζει καθένας μέσω του υπολογιστή ή του κινητού του.

Βιβλία, παιχνίδια, μπλοκ ζωγραφικής και χειροτεχνίες για να απασχοληθούν τα παιδιά, τα οποία επίσης βρίσκονται στο σπίτι, είναι μερικά από τα αντικείμενα που παραγγέλνουν οι καταναλωτές της Ελλάδας στην εποχή του κορονοϊού.

Στρώματα γυμναστικής, βαράκια, καλλυντικά, τηλεοράσεις, ηλεκτρονικά είδη πάσης φύσεως, πίνακες ζωγραφικής, κατσαρόλες, αλλά και παπούτσια και ρούχα, εκφράζουν τις ανάγκες που δημιουργούνται μέσα στο σπίτι, καθώς και την καταναλωτική μανία που έχει πιάσει τους έγκλειστους στα σπίτια πολίτες.

«Είναι παράνοια όλο αυτό! Τι να κάνεις τα ρούχα όταν είσαι κλεισμένος μέσα;», διερωτάται ο Νίκος, που συγκρίνει την περίοδο του κορονοϊού με εκείνη της επιβολής των capital controls. «Τότε άδειαζαν τα σούπερ μάρκετ, τώρα αδειάζουν τα πάντα. Αγοράζουν ό,τι πιο άχρηστο υπάρχει», σχολιάζει.

Δίνοντας ουσία στα λόγια του Νίκου, ο Δ. Μαρίνης αναφέρει παραγγελίες που αφορούν «μία γόμα, ένα μολύβι ή μία τσίχλα, με αντικαταβολή ένα ευρώ».

Ο Μιχάλης, άλλωστε, δεν μπορεί να ξεχάσει ότι παρέ-

Τα μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης οδήγησαν μεγάλο μέρος του λιανικού εμπορίου να διεκπεραιώνεται μέσω των εταιρειών courier που αποδείχθηκαν απροετοίμαστες.

INTIME / ARGIRIS MAKRIS

δωσε ένα στυλό αξίας 1,25 ευρώ.

«Πιστεύω ότι κάποια στιγμή θα τελειώσουν τα λεφτά και θα σταματήσουν να ψωνίζουν», ελπίζει ο Νίκος.

Το βάρος του λιανικού εμπορίου στις εταιρίες (ταχυ)διανομής

Η μετακύλιση του συνόλου της αγοράς στις εταιρίες courier έγινε ξαφνικά, όπως και η εκτίναξη του ηλεκτρονικού εμπορίου. Θα ήταν εκ των πραγμάτων αφύσικο οι λίγες δεκάδες χιλιάδες courier να μπορέσουν να εξυπηρετήσουν τους πελάτες που, υπό κανονικές συνθήκες, εξυπηρετούνται από εκατοντάδες χιλιάδες υπαλλήλους της λιανικής πώλησης, οι οποίοι επίσης μένουν στα σπίτια τους, ως καταναλωτές.

Η κατανόηση, όχι προς τις εταιρίες, αλλά προς τους ίδιους τους διανομείς, ο σεβασμός προς τα πρόσωπα και τη δουλειά τους, εύκολα θα πραγματωνόταν, αν κάθε καταναλωτής έκανε αγορές με μέτρο.

Η επισήμανση, εκ μέρους των εμπορικών καταστημάτων, ότι οι παραγγελίες τους θα φθάσουν αργότερα από το συνηθισμένο, ακόμα και η θέσπιση ενός κατώτατου ορίου αγορών, θα έδινε μια πραγματική ανάσα σε εκείνους που μεταφέρουν «μία γόμα, ένα μολύβι ή μία τσίχλα».

Η προστασία τους από την εξάντληση και το burnout, που είναι πιο κοντά από την άρση των περιοριστικών μέτρων, εκτός από τη διαφύλαξη της σωματικής και πνευματικής υγείας κάθε εργαζομένου σε εταιρεία courier, θα μπορούσε να αποτελεί ακόμα και επενδυτικό μέσο για τη συνέχιση της ομαλής λειτουργίας της εκάστοτε επιχείρησης.

Παράλληλα, τα καταστήματα των μητρικών εταιριών ταχυδιανομής βλέπουν τα κέρδη τους να εκτοξεύονται, αφού διακινούν πολλαπλάσιο όγκο αντικειμένων, ενώ οι τιμές τους παραμένουν ίδιες. Λίγο μάλιστα έλειψε να γίνει και αύξησή τους, η οποία «πάγωσε» μετά από έλεγχο για αισχροκέρδεια, που ακολούθησε την καταγγελία ενώσεων βιβλιοπωλών και εκδοτών βιβλίων.

Όμως, όπως παρατηρεί ο Παναγιώτης, «δεν πρόκειται πλέον για εταιρίες ταχυδιανομής, αλλά απλής διανομής», με έναν εξουθενωμένο ανθρώπινο στόλο, που καλείται να υποστηρίξει το εμπόριο στην Ελλάδα, δουλεύοντας στην πρώτη γραμμή, για να εξυπηρετήσει όσους μένουν στο σπίτι. Η αναγνώριση λοιπόν προς τα πρόσωπά τους θα ήταν το ελάχιστον που θα μπορούσε να κάνει τόσο ο κλάδος στον οποίον εργάζονται όσο και το ίδιο το καταναλωτικό κοινό.

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΚΟΡΟΝΟΪΟΥ

Ένα από τα σημαντικότερα θέματα στην εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, από το οποίο εξαρτάται μάλιστα σε μεγάλο βαθμό η επιτυχία ενός προγράμματος, είναι το είδος και η ποιότητα του προσφερόμενου ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού.

ΤΗΣ **Γεωργία Μυλόρδου**

Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

ΣΤΙΣ 10 ΜΑΡΤΙΟΥ 2020, με ανακοίνωσή του το ΥΠΠΑΝ αναφορικά με τη λήψη μέτρων για την πρόληψη της εξάπλωσης του ιού COVID-19, αναστέλλει τη λειτουργία σχολείων στην επαρχία της Λευκωσίας. Από τις 13 Μαρτίου 2020, αναστέλλεται η λειτουργία και όλων των υπόλοιπων σχολείων παγκυπρίως, σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, τόσο δημόσιων όσο και ιδιωτικών.

Η πανδημία COVID-19, που έχει προκαλέσει ο νέος κορωνοϊός, έχει πλήξει το μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη, δημιουργώντας μια πρωτόγνωρη κατάσταση. Τα χιλιάδες κρούσματα ανάγκασαν τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας να κηρύξει κατάσταση έκτακτης ανάγκης, ενώ ένα από τα πρώτα έκτακτα μέτρα που λήφθηκαν ήταν το κλείσιμο των σχολείων.

Εν μέσω λοιπόν πανδημίας, εκπαιδευτικοί και μαθητές βρίσκονται αντιμέτωποι με νέες προκλήσεις. Η εκπαιδευτική διαδικασία αντιμετωπίζει ένα κύμα αλλαγών. Η διδασκαλία συνεχίζεται, αλλά αλλάζει μορφή. Με εργαλεία και μέσα του παρόντος προσπαθούμε να μεταφέρουμε τη διδασκαλία σε μορφή του μέλλοντος για την Κύπρο. Η διδασκαλία και η μάθηση μεταφέρονται άμεσα και αναγκαστικά από την πραγματική τάξη στην ψηφιακή.

Η εισαγωγή του όρου «εξ αποστάσεως εκπαίδευση» από θεωρητική γίνεται πλέον καθημερινή πρακτική. Εκπαίδευση από μακριά, μέσω τηλεφώνου, τηλεόρασης, ηλεκτρονικού υπολογιστή, τάμπλετ.

Στη διεθνή βιβλιογραφία (Barbour & Reeves, 2009• Zandberg & Lewis, 2008• Clark & Smith, 2005), οι αναφορές στην εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση περιλαμβάνουν ποικίλους όρους, όπως: “Distance learning”, “Electronic learning”, “Online learning”, “Mobile learning”, “Hybrid learning”, “Virtual learning”, “Virtual schools”, “Cyber schools”, “Homeschooling”, δείχνοντας πόσο άμεση είναι η επιρροή που έχει ασκήσει η ανάπτυξη της τεχνολογίας στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αρχικά, η εκπαίδευση εξ αποστάσεως ξεκίνησε μέσω αλληλογραφίας και γρήγορα μετεξελίχθηκε σε ηλεκτρονική, διαδικτυακή, διαδραστική, υβριδική μέχρι και εικονική (Μίμινου & Σπανακά, 2013).

Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση εκλαμβάνεται ως σύνθετο σύστημα (Moore & Kearsley, 1996), αποτελούμενο από ατομικά, κοινωνικά, τεχνολογικά και θεσμικά συστατικά. Οποιοδήποτε μάλιστα αλλαγή σε καθένα από τα επιμέρους στοιχεία της επηρεάζει τη μαθησιακή εμπειρία στο σύνολό της.

Στην εκπαίδευση, τα πέντε σημαντικότερα μέσα είναι η άμεση ανθρώπινη επικοινωνία, το κείμενο, ο ήχος, το βίντεο και τα πολυμέσα. Το είδος της επικοινωνίας καθορίζεται από δύο βασικά χαρακτηριστικά της τεχνολογίας: αν επιτρέπει επικοινωνία μονόδρομη ή αμφίδρομη και αν επιτρέπει επικοινωνία ασύγχρονη ή σύγχρονη. Η ασύγχρονη επικοινωνία είναι η διδασκαλία κατά την οποία ο μαθητής συνεργάζεται με τον εκπαιδευτικό σε διαφορετικό χρόνο από τη διαδικασία

Με το αναγκαστικό κλείσιμο των σχολείων υπήρξε άμεση ανάγκη επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, μαθητών και πολλές φορές και γονιών σε διαδικασίες και προγράμματα παροχής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης.

παράδοσης του μαθήματος ή δημιουργίας υλικού από τον εκπαιδευτικό, έχοντας πρόσβαση σε μαθησιακό υλικό και χρονοδιάγραμμα μελέτης μέσω διαδικτύου. Η σύγχρονη επικοινωνία είναι η απευθείας διδασκαλία και μετάδοση μαθήματος σε πραγματικό χρόνο από εκπαιδευτικό, μέσω διαδικτυακής πλατφόρμας, σε μαθητές που παρακολουθούν ζωντανά μέσω υπολογιστή, κινητού ή τάμπλετ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα σύγχρονης και αμφίδρομης επικοινωνίας είναι η τηλεδιάσκεψη, ενώ οι ηλεκτρονικές ομάδες συζητήσεων (forum) αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα ασύγχρονης και αμφίδρομης επικοινωνίας.

Η έννοια της διάδρασης κατέχει επίσης κεντρικό ρόλο στην εκπαιδευτική διαδικασία. Τα web-based συστήματα τηλεδιάσκεψης, ως το βασικό τμήμα μιας εικονικής τάξης, προσφέρουν αρκετά πλεονεκτήματα (Καμπουράκης & Λουκής, 2006), όπως η άμεση επαφή με τον διδάσκοντα, η παρουσίαση και επεξήγηση εκπαιδευτικού υλικού σε πραγματικό χρόνο, η άμεση ανατροφοδότηση και ο καταγισμός ιδεών μέσα από τη συζήτηση σε πραγματικό χρόνο.

Ένα από τα σημαντικότερα θέματα στην εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, από το οποίο εξαρτάται μάλιστα σε μεγάλο βαθμό η επιτυχία ενός προγράμματος, είναι το είδος και η ποιότητα του προσφερόμενου ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού. Αν στο συμβατικό σύστημα εκπαίδευσης αυτός που διδάσκει είναι ο διδάσκοντας και το εκπαιδευτικό υλικό υπο-

στηρίζει το έργο του, στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση αυτός που διδάσκει είναι το διδακτικό υλικό (Λιοναράκης, 2001). Το προσφερόμενο ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό ως μαθησιακό αντικείμενο πρέπει να συνδέεται με έναν ή περισσότερους μαθησιακούς στόχους και να έχει εκ των προτέρων ως στόχο τη δυνατότητα επαναχρησιμοποίησης σε διαφορετικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα (Νικολόπουλος κ.ά., 2011).

Κι ενώ η λειτουργία εξ αποστάσεως εικονικών σχολείων σε Ευρώπη, Αμερική, Ασία, Αφρική έχει ραγδαίως επεκταθεί ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, όχι μόνο σε αναπτυγμένες, αλλά και σε αναπτυσσόμενες ή ακόμη και υποανάπτυκτες χώρες (Μίμινου & Σπανακά, 2013), στην Κύπρο μέχρι τον Φεβρουάριο του 2020 εικονικές τάξεις παρατηρούνται μόνο στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (π.χ. Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου).

Συνεπώς, με το αναγκαστικό κλείσιμο των σχολείων υπήρξε άμεση ανάγκη επιμόρφωσης εκπαιδευτικών, μαθητών και πολλών φορές και γονιών σε διαδικασίες και προγράμματα παροχής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Κάθε σχολική μονάδα, παράλληλα με την επιμόρφωση, κλήθηκε να ανιχνεύσει τις ανάγκες σε τεχνολογικό εξοπλισμό της μαθητικής κοινότητας και να καταρτίσει σχέδιο δράσης για παροχή εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ενώ το ΥΠΠΑΝ ενεργοποίησε ψηφιακά εργαλεία που θα επέτρεπαν την επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών.

Η επικοινωνία σχολείου-οικογένειας, περισσότερο παρά σχολείου-μαθητών, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση

ήταν άμεση. Εμπλουτισμός ιστοσελίδων, δημιουργία ιστολογίων, τηλεφωνική επικοινωνία, αποστολή υλικού μέσω email, δημιουργία ομάδων σε εφαρμογές όπως το viber και το messenger. Τέλη Απριλίου 2020, θα αρχίσει και η λειτουργία εικονικών τάξεων σε καθημερινή βάση στις μεγαλύτερες τάξεις της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Η πρόοδος όσο αφορά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση ήταν αλματώδης. Τα προβλήματα και οι δυσκολίες πολλά, συνεχή και αδιαμφισβήτητα, όπως απουσία κατάλληλου τεχνολογικού εξοπλισμού, έλλειψη επαρκών ψηφιακών δεξιοτήτων, απουσία έτοιμου, κατάλληλου διδακτικού υλικού. Η προθυμία και η επιμονή όμως όλων των φορέων κατάφεραν την υλοποίηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε σύντομο χρονικό διάστημα. Η επιτυχία ή όχι του όλου εγχειρήματος θα κριθεί όμως από το είδος και την ποιότητα του προσφερόμενου εκπαιδευτικού υλικού, του οποίου ο σχεδιασμός και η οργάνωση έγιναν γρήγορα, χωρίς τον κατάλληλο χρόνο προετοιμασίας και τις κατάλληλες δεξιότητες.

Η πραγματικότητα, θολή και αδιευκρίνιστη. Στην αρχή κάθε σχολικής χρονιάς, κάθε εκπαιδευτικός δημιουργεί τα κατάλληλα «κανάλια» επικοινωνίας με τους μαθητές του, τις καθημερινές ρουτίνες, τα διδακτικά συμβόλαια. Με το κλείσιμο των σχολείων, έκλεισαν απότομα και αυτά τα κανάλια επικοινωνίας. Η επικοινωνία άλλαξε μορφή και κυρίως έχασε την αμεσότητά της, μιας και τώρα δεν γίνεται μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητή, αλλά μεταξύ εκπαιδευτικού, γονιού και μαθητή.

Κάθε σχολική μονάδα, επίσης, σχεδίασε ένα πρόγραμμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης ανάλογα με τα μέσα που διαθέτει και όπως η ίδια αντιλαμβάνεται τον όρο. Ακολούθως, κάθε εκπαιδευτικός εφάρμοσε το δικό του πρόγραμμα, με βάση τις ιδιαιτερότητες της τάξης του και τις δικές του δεξιότητες. Αποτέλεσμα, όλοι να συμμετέχουν σε μια εξ αποστάσεως εκπαίδευση χωρίς έναν κοινό και

βασικό σχεδιασμό και με απουσία, σε αρκετές περιπτώσεις, του κατάλληλου τεχνολογικού εξοπλισμού και ψηφιακού διδακτικού υλικού.

Εν κατακλείδι, η εκπαίδευση στην Κύπρο στα χρόνια του κορωνοϊού είναι ένα συνονθύλευμα διδακτικών προτάσεων μέσω ποικίλων «καναλιών» επικοινωνίας (ανάρτηση διδακτικού υλικού σε ιστοσελίδες, αποστολή υλικού σε email ή εφαρμογές όπως viber, δημιουργία ψηφιακών τάξεων μέσω του εργαλείου Teams) με στόχο την επανάληψη και ίσως και τη διδασκαλία νέας διδακτέας ύλης, χωρίς όμως να θεωρείται οτιδήποτε μετά τις 10 Μαρτίου διδακτέο.

Η εκπαίδευση από το σπίτι είναι τέλεια! Μου αρέσει που είμαι σπίτι γιατί, μόλις διαβάσω, μπορώ να παίξω παιχνίδια στο κινητό μου. Στεναχωριέμαι μόνο που δεν μπορώ να συναντηθώ και να παίξω με τους φίλους μου. – Ν. (Τάξη Ε')

Οι τηλεδιασκέψεις μου αρέσουν πολύ! Υπάρχουν όμως συχνά προβλήματα σύνδεσης στο διαδίκτυο, με αποτέλεσμα κάποιοι να δυσκολεύονται να παρακολουθούν μάθημα. Κάνουμε επίσης πολύ λιγότερα μαθήματα μέσω διαδικτύου απ' ό,τι στο σχολείο. – Σ. (Τάξη Στ')

Δεν μου αρέσει που κάνω εκπαίδευση σπίτι, γιατί μου λείπουν οι φίλοι μου και οι δασκάλες μου. Η κυρία μου, μου στέλνει από το τηλέφωνο φυλλάδια Μαθηματικών και Ελληνικών. Επίσης, μου στέλνει καρτέλες για να διαβάσω και να μάθω. Νιώθω κάτι να μου λείπει όταν διαβάζω τα μαθήματά μου, αλλά δεν ξέρω τι! – Σ. (Τάξη Γ')

Η εκπαίδευση στο σπίτι δεν μου αρέσει, γιατί μας στέλνουν πολλά φυλλάδια και ασκήσεις. Προτιμώ να πηγαίνω σχολείο παρά να μένω σπίτι, γιατί εκεί κάνουμε όλοι μαζί κανονικό μάθημα. – Π. (Τάξη Δ')

Βιβλιογραφία:

- Καμπουράκης, Γ. & Λουκής, Ε. (2006). Ηλεκτρονική Μάθηση. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Λιοναράκης, Α. (2001). Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Πολυμορφική Εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μία ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού διδακτικού υλικού.
- Μίμινου & Σπανακά (2013). Σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση: Καταγραφή και συζήτηση μίας βιβλιογραφικής επισκόπησης. Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, 7, .
- Νικολόπουλος, Πιερρακάς, & Καμέας (2011). Μαθησιακά Αντικείμενα: Χαρακτηρίζοντας τις Αυτόνομες Μονάδες Ψηφιακού Εκπαιδευτικού Υλικού στην εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση. Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση, 6, .
- Barbour, M. & Reeves, Th. (2009). The reality of virtual schools: A review of the literature. Computers & Education Vol. 54 (2), pp. 402-416.
- Moore, M. & Kearsley, G. (1996). Distance education: A systems view. Toronto: Wadsworth Publishing Company.
- Zandberg, I., & Lewis, L. (2008). Technology-based distance education courses for public elementary and secondary school students: 2002–03 and 2004–05 (NCES 2008–008). U. S. Department of Education. Washington, DC: Institute for Education Sciences, National Center for Education Statistics.

ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΛΟΓΩ COVID-19

Η κεντρική πρόκληση για την ελληνική ευημερία και ασφάλεια σήμερα είναι τα παγκόσμια θέματα, όπως οι μεταναστευτικές ροές λόγω της κλιματικής αλλαγής και η διασπορά επιδημιών.

ΤΟΥ **Δημήτρη Τσαϊλά**

Υποναύαρχος ε.α. Π.Ν. Δίδαξε, μεταξύ άλλων, επί σειρά ετών, στις έδρες Επιχειρησιακής Σχεδιάσεως και της Στρατηγικής και Ασφάλειας σε ανώτερους Αξιωματικούς στην Ανώτατη Διακλαδική Σχολή Πολέμου.

ΜΙΑ ΗΡΕΜΗ επανάσταση προβλέπεται ότι ξεκινάει στη χάραξη της εθνικής μας στρατηγικής. Η εθνική μας άμυνα πλέον φαίνεται ότι δεν πρέπει να επικεντρώνεται μόνο στη μετωπική καταπολέμηση αδίστακτων και αναθεωρητικών κρατών γύρω από τα σύνορά μας, τρομοκρατικών ομάδων και άλλων θανατηφόρων εχθρών. Αντ' αυτών, χρειάζεται να προσανατολιστεί στους αντιπάλους εναντίον της ελληνικής ευημερίας και ασφάλειας. Σαφώς, ο κύριος και μεγάλος αντίπαλος ισχύος παραμένει η Τουρκία που αμφισβητεί τα ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα και απειλεί με το γκριζάρισμα των θαλασσίων ζωνών. Η κεντρική πρόκληση όμως για την ελληνική ευημερία και ασφάλεια σήμερα, εκτός από την εμφάνιση μακροπρόθεσμου, στρατηγικού ανταγωνισμού από τον τουρκικό ρεβιζιονισμό με την εργαλειοποίηση του προσφυγικού ζητήματος τελευταία, είναι τα παγκόσμια θέματα, όπως οι μεταναστευτικές ροές λόγω της κλιματικής αλλαγής και η διασπορά επιδημιών. Η εξάλειψη αυτών των αντιπάλων και η νίκη τους θα απαιτήσουν μεγάλες αλλαγές στη στρατηγική σκέψη. Η στενή συνεργασία με τους συμμάχους, τους εταίρους μας, ακόμη και με τους αντιπάλους θα είναι επίσης απαραίτητη προϋπόθεση για την ελληνική ασφάλεια.

Υπό την επίδραση της επανάστασης της πληροφορίας και της παγκοσμιοποίησης, η παγκόσμια πολιτική αλλάζει δραματικά. Οι τεχνολογίες του 21ου αιώνα είναι παγκόσμιες όχι μόνο στη διανομή τους, αλλά και στις συνέπειές τους. Οι παθογόνοι ιοί, τα συστήματα Τεχνητής Νοημοσύνης, οι ιοί υπολογιστών και η πυρηνική ακτινοβολία που άλλοι μπορεί να απελευθερώ-

σουν κατά λάθος θα μπορούσαν να γίνουν και δικό μας πρόβλημα. Όχι μόνο δικό τους. Συμφωνημένα συστήματα αναφοράς, επιμερισμένοι έλεγχοι, κοινά σχέδια έκτακτης ανάγκης, κανόνες και συνθήκες πρέπει να επιδιωχθούν ως μέσο για τον μετριασμό των πολυάριθμων αμοιβαίων κινδύνων.

Η πανδημία του ιού COVID-19 δίνει ένα μάθημα στην ανθρωπότητα και δεν είναι το μοναδικό. Να θυμηθούμε τη χρηματοπιστωτική ύφεση των προηγούμενων δέκα ετών ως παράδειγμα ζωτικής σημασίας για την ελληνική ευημερία, όπου χρειαστήκαμε στην ΕΕ τη συνεργασία όλων των εταίρων για να την καταπολεμήσουμε. Και ενώ οι οικονομικοί πόλεμοι φέρουν σκεπτικισμό όσον αφορά την παγκοσμιοποίηση, είμαστε πολύ πίσω στην αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής παγκοσμιοποίησης που αντιπροσωπεύουν οι πανδημίες και η αλλαγή του κλίματος.

Ο κύριος πυλώνας μιας νέας στρατηγικής είναι μια ριζοσπαστική προσέγγιση για την επιβολή του σχεδιασμού, η οποία θα περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να οικοδομηθεί ο ελληνοισμός για να πολεμήσει όλες τις διαφαινόμενες απειλές. Από τη μεταπολίτευση και μετά, ο ελληνοισμός διατήρησε ένα πρότυπο ολοκληρωτικού πολέμου εναντίον της Τουρκίας, ενώ μετά το 1996 εφάρμοσε τη στρατηγική διαχείρισης κρίσεων και αντιμετώπισης θερμών επεισοδίων. Σε έναν κόσμο όπου τα σύνορα γίνονται ολόένα και πιο πορώδη στα πάντα, από τα ναρκωτικά, τις μολυσματικές ασθένειες, τις άναρχες μετακινήσεις μεταναστών μέχρι την τρομοκρατία, ο ελληνοισμός πρέπει να χρησιμοποιήσει, πέραν

Για να παραμείνει η εθνική μας ασφάλεια ισχυρή, ο ελληνισμός θα πρέπει να καταβάλλει μεγάλες προσπάθειες συνεργασίας.

της σκληρής ισχύος, ιδιαίτερα την ήπια ισχύ του για την ανάπτυξη δικτύων και θεσμών που αντιμετωπίζουν αυτές τις νέες απειλές. Για παράδειγμα, προτείνεται μια αξιοσημείωτη συνεισφορά μας στον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, τώρα που τον χρειαζόμαστε περισσότερο από ποτέ.

Μια επιτυχημένη στρατηγική εθνικής ασφάλειας πρέπει να αντικατοπτρίζει σοβαρή στρατηγική σκέψη και να έχει τις ρίζες της σε πραγματικούς δημοσιονομικούς περιορισμούς. Απαιτείται η αναγνώριση ότι η νίκη θα ήταν πολύ πιο δύσκολη από ό, τι μπορούσαν να καταφέρουν οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις εδώ και δεκαετίες και ότι η απώλεια ενός πολέμου θα είναι καταστροφική. Σκοπός είναι να επιφέρουμε τις ριζικές αλλαγές που είναι απαραίτητες για να αποφύγουμε να ζήσουμε αυτό το ζοφερό σενάριο.

Ο πιο προφανής κίνδυνος ενός προτύπου πολέμου είναι ότι η Ελλάδα μπορεί να χρειαστεί να πολεμήσει περισσότερους από έναν πόλεμο τη φορά. Στην πραγματικότητα, το πρότυπο ενός πολέμου με αφανείς εχθρούς θα μπορούσε να αυξήσει αυτόν τον κίνδυνο, την ίδια στιγμή που εμφανίζεται κι ένας ευκαιριακός αντίπαλος (όπως για παράδειγμα οι απελπισμένοι μετανάστες), με σκοπό να αναλώσουν τη δύναμή μας σε ένα θέατρο επιχειρήσεων, ενώ η ο στρατός μας θα αγωνίζεται σε ένα άλλο. Ταυτόχρονα, στον σχεδιασμό θα πρέπει να αντιμετωπίζουμε και τη βιολογική βόμβα μιας πανδημίας. Οι υποστηρικτές της προσέγγισης ενός μόνο πολέμου προσφέρουν διάφορες επιλογές για την αποφυγή ενός δεύτερου πολέμου, αν είναι δυνατόν ή

για την καταπολέμησή του, εάν είναι απαραίτητο, αλλά αυτές οι επιλογές δεν είναι ελπιδοφόρες. Θα αφήσουν την Ελλάδα στρατηγικά εκτεθειμένη, στρατιωτικά να εξαρτάται από εξαιρετικά κλιμακωτές επιλογές που στερούνται αξιοπιστίας. Και καθώς θα χάνουμε την ικανότητα να χειριστούμε προκλήσεις σε περισσότερα από ένα θέατρα επιχειρήσεων, θα χαθεί η μόχλευση ειρήνης.

Για να παραμείνει η εθνική μας ασφάλεια ισχυρή, ο ελληνισμός θα πρέπει να καταβάλλει μεγάλες προσπάθειες συνεργασίας. Σε διακρατικά θέματα, όπως ο ιός COVID-19 και η κλιματική αλλαγή, η δύναμη αντιμετώπισης γίνεται ένα παιχνίδι θετικού αθροίσματος. Πρέπει επίσης να σκεφτούμε το ζήτημα και από την άποψη της επίτευξης κοινών στόχων που αφορούν την επιβίωσή μας.

Κλείνοντας, πιστεύω ότι το κλειδί για τη μελλοντική ασφάλεια και την ευημερία, όχι μόνο του ελληνισμού αλλά και όλων των κρατών, είναι να γίνει κατανοητή η διαφορά της σημασίας ανάμεσα στη «δύναμη» και την «ισχύ». Κάθε χώρα προσπαθεί να διαμορφώσει τα εθνικά συμφέροντά της, αλλά το σημαντικό ερώτημα είναι το πόσο ευρεία ή στενά καθορίζονται αυτά τα συμφέροντα. Η νέα απειλή για την ασφάλεια των κρατών δεν οφείλεται μόνο στις εθνικές δυνάμεις ισχύος, αλλά εξαρτάται και από εξωγενείς παράγοντες που απαιτείται να έχουμε τη δύναμη να αντιμετωπίσουμε, όπως η πανδημία από τον COVID-19, την κλιματική αλλαγή, αλλά και από θεομηνίες. Πρέπει να προσαρμόσουμε τη στάση μας σε αυτόν τον νέο κόσμο. Αυτό είναι ένα μάθημα που μας διδάσκει ο COVID-19.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΥΒΡΙΔΙΚΩΝ ΑΠΕΙΛΩΝ

Η νατοϊκή εκδοχή του όρου hybrid warfare περιγράφει τη βίαιη σύγκρουση, με την ταυτόχρονη χρήση συμβατικών και ανορθόδοξων μεθόδων πολέμου, και περιλαμβάνει κρατικούς και μη-κρατικούς δρώντες

ΤΟΥ **Κωνσταντίνου Γράμα**

ΤΗΝ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ εξαιτία, οι όροι υβριδικός πόλεμος και υβριδικές απειλές έχουν εισβάλλει στην καθημερινότητά μας. Η συχνότητα χρήσης τους αυξήθηκε κατακόρυφα μετά την εισβολή στην Ουκρανία και την απροσδόκητη κατάληψη της Κριμαίας από τα ρωσικά στρατεύματα. Από τότε, η μελέτη και η αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών δεν έπαψε να απασχολεί την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), το ΝΑΤΟ, τις ΗΠΑ, αλλά και τις χώρες που συνορεύουν και υφίστανται την απειλή της Ρωσίας. Ωστόσο, το φαινόμενο δεν είναι αποκλειστικότητα των Ρώσων ούτε και περιορίζεται σε κάποια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή. Παρουσιάζει, μάλιστα, έντονο ελληνικό ενδιαφέρον, αφού η Ελλάδα είναι αποδέκτης συστηματικών υβριδικών επιθέσεων εδώ και δεκαετίες.

Λόγω του σύνθετου χαρακτήρα του φαινομένου, η πλήρης κατανόησή του καθίσταται δύσκολη και προβληματική. Εύλογα τίθενται τα ερωτήματα: πότε μια δράση, ένα χτύπημα ή μία επιθετική ενέργεια θεωρούνται υβριδικά και πότε όχι; Στα ερωτήματα αυτά δεν υπάρχουν εύκολες απαντήσεις. Οι λόγοι είναι πολλοί. Στο κείμενο που ακολουθεί, θα εξεταστούν και θα αναλυθούν τα χαρακτηριστικά και το σκεπτικό πίσω από τον υβριδικό δράστη και τις ενέργειές του, προκειμένου να γίνουν αντιληπτά το εύρος και η σοβαρότητα της απειλής.

Αναζητώντας έναν κοινά αποδεκτό ορισμό

Οι επιχειρήσεις υβριδικού χαρακτήρα δεν είναι κάτι καινούργιο. Υβριδικές τακτικές υπήρχαν από την

αρχαιότητα. Μπορούμε να πούμε ότι η πρώτη πολεμική επιχειρήση υβριδικού χαρακτήρα σχεδιάστηκε από τον ομηρικό ήρωα Οδυσσέα, βασιλιά της Ιθάκης, με σκοπό την κατάληψη της Τροίας κατά τη διάρκεια του Τρωικού Πολέμου. Το σχέδιο είχε πολλαπλές υβριδικές πτυχές, όπως για παράδειγμα μια εκστρατεία παραπληροφόρησης, την εξαπάτηση των Τρώων με την αποχώρηση των στρατευμάτων και, τέλος, τη δημιουργία του Δούρειου Ίππου.

Αν και το φαινόμενο είναι αρκετά παλιό, δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός όρος για την περιγραφή του. Κάποιοι ερευνητές αποφεύγουν τον όρο «υβριδικός» στη βιβλιογραφία τους, ενώ τα Ηνωμένα Έθνη κάνουν λόγο για «ασύμμετρες απειλές σε επιχειρήσεις ειρήνης». Η πρώτη απόπειρα ταξινόμησης του φαινομένου συναντάται στο κινεζικό στρατιωτικό πόνημα: «Απεριόριστος Πόλεμος - Υποθέσεις σχετικά με τον πόλεμο και τις τακτικές του την εποχή της παγκοσμιοποίησης». Στο συγκεκριμένο έργο, αναφέρονται εναλλακτικοί τρόποι δράσης για την επικράτηση της Κίνας σε περίπτωση σύγκρουσης με τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Οι συγγραφείς προτείνουν τη συνδυαστική χρήση στρατιωτικών και μη στρατιωτικών δράσεων, στις οποίες συγκαταλέγονται κυβερνοεπιθέσεις σε ιστοσελίδες και πληροφοριακά συστήματα, στόχευση χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, τρομοκρατία, χρήση των μέσων μαζικής ενημέρωσης για τη διασπορά ψευδών ειδήσεων και επιχειρήσεις επιρροής, διεξαγωγή πολεμικών επιχειρήσεων σε αστικά κέντρα κ.ά.

Ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Ενόπλων Δυνάμεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας, Στρατηγός Valery Gerasimov.
Πηγή: <https://maps.southfront.org/turkish-russian-general-staff-chiefs-to-meet-in-ankara/>

Η ρωσική προσέγγιση αποτελεί την εξέλιξη της παραδοσιακής ρωσικής πολεμικής μεθόδου της εξαπάτησης, γνωστής και ως Maskirovka. Εμπνευστής της είναι ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου των Ενόπλων Δυνάμεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας, Στρατηγός Valery Gerasimov. Ο Στρατηγός, σε ομιλία του στη Ρωσική Ακαδημία Στρατιωτικών Επιστημών τον Φεβρουάριο του 2013, υπογράμμισε ότι στις σύγχρονες μεθόδους σύγκρουσης υπάρχει η τάση για ευρεία χρήση πολιτικών, οικονομικών, πληροφοριακών, ανθρωπιστικών και άλλων μη στρατιωτικών δραστηριοτήτων, σε συνδυασμό με την υποκίνηση εξεγέρσεων του τοπικού πληθυσμού. Οι ενέργειες αυτές υποστηρίζονται και συμπληρώνονται με συγκαλυμμένες στρατιωτικές επιχειρήσεις, για παράδειγμα ψυχολογικές και πληροφοριακές, καθώς και στοχευμένες δράσεις των ειδικών δυνάμεων. Προκειμένου να επιτευχθεί ο τελικός αντικειμενικός σκοπός, μετά από ένα ορισμένο στάδιο σε μια διαμάχη, δρομολογείται η αποκάλυπτη χρήση βίας, με πρόσχημα τη διατήρηση της ειρήνης και την επίλυση της κρίσης. Τέτοιοι τρόποι δράσης χρησιμοποιήθηκαν εκτενώς το 2014 στην Κριμαία και πιο πριν στη Γεωργία, στην Τσετσενία καθώς και σε άλλες γειτονικές χώρες της Ρωσίας.

Ρώσοι στρατιώτες χωρίς διακριτικά
Πηγή: <https://sofrep.com/news/corrective-training-smoking-outlawed-in-parts-of-green-beret-training/>

Για πρώτη φορά, ο όρος «υβριδικός» καταγράφηκε στις ΗΠΑ το 2002 στη μελέτη του US Naval Postgraduate School «Future War and Chechnya: a Case for Hybrid Warfare». Το 2006, ο Frank Hoffman χρησιμοποίησε τον όρο για να περιγράψει τις συμβατικές και ανορθόδοξες τακτικές πολέμου που εφάρμοσε η Χεζμπολάχ εναντίον του Ισραήλ. Ωστόσο σε επίσημο έγγραφο εμφανίστηκε πρώτη φορά το 2015, στο κείμενο της Εθνικής Στρατιωτικής Στρατηγικής των ΗΠΑ, όπου γίνεται αναφορά σε «υβριδικές συγκρούσεις» (hybrid conflicts). Σ' αυτού του είδους τις συγκρούσεις μπορεί να εμπλέκονται στρατιωτικές δυνάμεις χωρίς εμφανή ταυτότητα, όπως στην περίπτωση της Ρωσίας, ή οργανώσεις εξτρεμιστών, όπως το Ισλαμικό Κράτος. Επιπλέον, μπορεί να εμπλέκονται κρατικές ή μη κρατικές οντότητες, για παράδειγμα η Χεζμπολάχ, με συγκεκριμένους στόχους, συνεργαζόμενες ή ανεξάρτητες, με σκοπό τη δημιουργία αβεβαιότητας, πρόκλησης προβλημάτων στην αλυσίδα λήψης αποφάσεων και στον συντονισμό των μηχανισμών αντίδρασης σε επιθέσεις.

Στο NATO, ο όρος έκανε την εμφάνισή του το 2010, στη Συνάντηση Κορυφής της Συμμαχίας στη Λισαβόνα, όπου αναφέρθηκαν οι «υβριδικές παραλλαγές των απειλών» (Hybrid variations of threats). Το 2014, στην Ουαλλία, η φρασεολογία άλλαξε σε «απειλές υβριδικού πολέμου» (hybrid warfare threats), ενώ το επόμενο έτος, στο κοινό ανακοινωθέν των Υπουργών Άμυνας του NATO, τροποποιήθηκε σε «υβριδικές απειλές».

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να εξεταστούν οι έννοιες του πολέμου war και warfare. Σύμφωνα με το ηλεκτρονικό λεξικό του Κέμπριτζ, με τον όρο «πόλεμος - war», περιγράφεται μία κατάσταση ή η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ δύο ή περισσότερων κρατών, κατά την οποία τα αντιμαχόμενα στρατόπεδα προσπαθούν να προκαλέσουν καταστροφές στον αντίπαλο, με απώτερο στόχο την επικράτηση και την επιβολή της θέλησης του νικητή στον νικημένο. Από την άλλη μεριά, ο όρος warfare περιγράφει τα μέσα, τους τρόπους και τις μεθόδους που χρησιμοποιούν οι αντίπαλοι, προκειμένου να επικρατήσουν σε μια σύγκρουση ή σε έναν πόλεμο. Κατά αντιστοιχία, λοιπόν, ο υβριδικός πόλεμος (hybrid war) είναι η σύγκρουση δύο ή περισσότερων πλευρών, οι οποίες χρησιμοποιούν υβριδικές μεθόδους (hybrid warfare), συνδυάζοντας συμβατικές και μη συμβατικές τακτικές και εργαλεία διεξαγωγής μάχης.

Η νατοϊκή εκδοχή του όρου hybrid warfare περιγράφει τη βίαιη σύγκρουση, με την ταυτόχρονη χρήση συμβατικών και ανορθόδοξων μεθόδων πολέμου, και περιλαμβάνει κρατικούς και μη-κρατικούς δρώντες, οι οποίοι προσπαθούν να επιτύχουν τους σκοπούς τους χωρίς να περιορίζονται στο φυσικό πεδίο της μάχης.

Κάθε επίθεση αποτελεί συνδυασμό μεθόδων, στοχοποιώντας τόσο τις κρατικές λειτουργίες όσο και τις κοινωνικές δομές του αντιπάλου, για την επίτευξη συγκεκριμένων αντικειμενικών σκοπών. Στο νατοϊκό λεξιλόγιο, χρησιμοποιούνται και οι τρεις όροι (hybrid war, warfare και threats), καλύπτοντας όλες τις πολεμικές δραστηριότητες οι οποίες διεξάγονται, ενώ επίσημα υφίσταται εμπόλεμη κατάσταση.

Οι υβριδικές απειλές σ'ένα σχήμα

Ωστόσο, τα πράγματα είναι εντελώς διαφορετικά όταν απουσιάζει επίσημη κήρυξη πολέμου. Στην περίπτωση αυτή, οι αντίπαλοι διασταυρώνουν τα ξίφη τους στην γκρίζα περιοχή μεταξύ ειρήνης και πολέμου, προκαλώντας μικρές ή μεγαλύτερες κρίσεις, θέρμα επεισόδια, καλυμμένες ή αποκάλυπτες επιθέσεις σε διαφορετικούς τομείς δραστηριοτήτων. Γι' αυτόν τον λόγο, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) χρησιμοποιεί αποκλειστικά τον όρο «υβριδικές απειλές» (hybrid threats). Ο όρος περιγράφει τον συνδυασμό επιχειρήσεων εξαναγκασμού και ανατροπής, συμβατικές και ανορθόδοξες δράσεις σε τομείς όπως η διπλωματία, η οικονομία, η τεχνολογία, το εμπόριο κ.ά. Οι ενέργειες αυτές πραγματοποιούνται με συντονισμένο τρόπο (σχέδιο) από κρατικούς ή μη κρατικούς δρώντες. Σκοπός τους είναι η επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, ενώ ταυτόχρονα παραμένουν κάτω από το όριο της επίσημης κήρυξης πολέμου.

Χαρακτηριστικά των υβριδικών απειλών

Μια απειλή θεωρείται ότι είναι υβριδική όταν κάθε επίθεση αποτελεί ψηφίδα ενός οργανωμένου σχεδίου με συγκεκριμένο σκοπό. Επομένως, όλες οι απειλές δεν είναι υβριδικές. Για παράδειγμα, μια τρομοκρατική οργάνωση, η οποία έχει στόχο τη διασπορά του τρόμου μέσω επιθέσεων αυτοκτονίας δεν αποτελεί απαραίτητα υβριδική απειλή. Αντίστοιχα, οι κυβερνοεπιθέσεις ή το λαθρεμπόριο όπλων και ανθρώπων δεν αποτελούν από μόνα τους υβριδικές απειλές. Μπορούν να γίνουν όμως, αν συνδυαστούν με άλλες παράλληλες δράσεις,

όπως στρατιωτικές ειδικές επιχειρήσεις, εκστρατείες παραπληροφόρησης και διασποράς ψευδών ειδήσεων ή πολιτικές ενέργειες, οι οποίες υπηρετούν ένα συγκεκριμένο σχέδιο δράσης. Σε γενικές γραμμές, οι υβριδικές απειλές έχουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- συνδυασμός καλυμμένων και αποκάλυπτων, συμβατικών και ανορθόδοξων, στρατιωτικών και μη στρατιωτικών ενεργειών,
- προσπάθεια δημιουργίας ασάφειας και σύγχυσης, όσον αφορά την προέλευση και τον σκοπό της απειλής,
- εκμετάλλευση των αδυναμιών και των παθογενειών του στόχου. Για παράδειγμα, κοινωνικές διαιρέσεις, αδύναμο πολιτικό σύστημα, πολιτικός διχασμός, θρησκευτικές έριδες, μειονότητες, οικονομική δυσπραγία, διαφθορά, οργανωμένο έγκλημα, εδαφικές διαφορές και διεκδικήσεις, παράνομη μετανάστευση κ.ά.,
- προκλήσεις και επιθετικές ενέργειες χωρίς επίσημη κήρυξη του πολέμου.

Στο πλαίσιο αυτό, οι εκστρατείες παραπληροφόρησης και διασποράς ψευδών ειδήσεων αποτελούν βασικό εργαλείο. Χρησιμοποιώντας τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, αποσκοπείται η καλλιέργεια διχόνοιας μεταξύ κοινωνικών, θρησκευτικών ή εθνοτικών ομάδων, η δημιουργία αβεβαιότητας και ανησυχίας μέσω της καλλιέργειας αισθήματος ηττοπάθειας τόσο στον λαό όσο και στους κυβερνώντες. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, δυσχεραίνεται η εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων, επιτυγχάνεται ο αποπροσανατολισμός από τους πραγματισμούς στόχους των επιθέσεων και καθίσταται δύσκολη η λήψη αποφάσεων.

Οι επιχειρήσεις αυτές, εκτός από τα παραπάνω χαρακτηριστικά και τον στρατηγικό σχεδιασμό, θα πρέπει να ιδωθούν μέσα από το πρίσμα του χρόνου. Θέτοντας τα χρονικά πλαίσια, οι υβριδικές επιχειρήσεις διακρίνονται σε βραχυπρόθεσμες, μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες, οι οποίες εξυπηρετούν αντίστοιχα σκοπούς και στόχους συγκεκριμένου χαρακτήρα και εμβέλειας.

Το παράδειγμα της Τουρκίας

Η Τουρκία συγκεντρώνει όλα τα χαρακτηριστικά ενός υβριδικού δρώντα. Διαθέτοντας έναν από τους μεγαλύτερους στρατούς στο NATO και με ιδεολογικό όχημα τον νεο-οθωμανισμό, φιλοδοξεί να καταστεί μία από τις ισχυρότερες χώρες του κόσμου, παγκόσμιος γεωστρατηγικός παίκτης και περιφερειακή υπερδύναμη με ερείσματα στη Βαλκανική χερσόνησο, την κεντρική και ανατολική Μεσόγειο, τη Βόρεια και κεντροανατολική Αφρική και την Κεντρική Ασία. Το στρατηγικό πλάνο Τουρκία 2023, 2053 και 2071 είναι αρκετά φιλόδοξο. Επιδιωκόμενοι στόχοι είναι, μεταξύ

άλλων, η αναθεώρηση της συνθήκης της Λωζάνης, η διχοτόμηση του Αιγαίου, η αναγνώριση δικαιωμάτων στην Κύπρο και στις θαλάσσιες πλουτοπαραγωγικές περιοχές νότια της νήσου και η επίτευξη μιας προνομιακής σχέσης με την ΕΕ, χωρίς τις υποχρεώσεις του κράτους-μέλους (ΚΜ). Στο πλαίσιο αυτό, η Τουρκία διεξάγει συστηματικά υβριδικές επιχειρήσεις εναντίον της Ελλάδας και της Κύπρου, γεγονός που καθιστά τη χώρα υβριδική απειλή όχι μόνο για τις δύο άλλες χώρες, αλλά συνολικά για την ΕΕ.

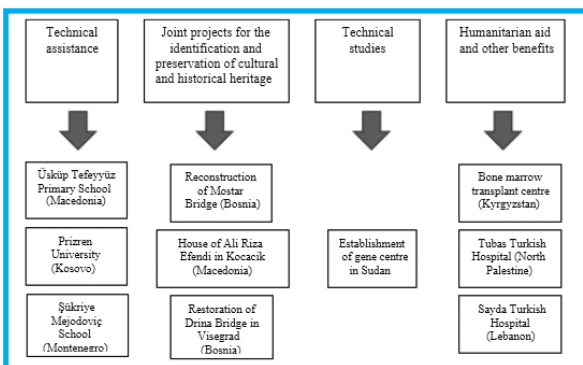
Συγκεκριμένα:

Επενδύει τεράστια ποσά σε επιχειρήσεις, τράπεζες και άλλες εμπορικές δραστηριότητες, προσπαθώντας να βοηθήσει την ανάπτυξη και ταυτόχρονα να ελέγξει οικονομικά τις χώρες και τις περιοχές ενδιαφέροντος. Για τον λόγο αυτόν έχει δημιουργηθεί το ΤΙΚΑ (Turkish Cooperation and Coordination Agency/ Türk İşbirliği ve Koordinasyon İdaresi Başkanlığı), το οποίο ελέγχεται από τον Τούρκο Πρωθυπουργό και δραστηριοποιείται σε πάνω από 170 χώρες.

Year	Amount of Official Assistance in dollars
2002	85 million
2003	76 million
2004	339 million
2005	601 million
2006	712 million
2007	602 million
2008	780 million
2009	707 million
2010	976 million
2011	1273 million
2012	2533 million
2013	3308 million
2014	3591 million
2015	3919 million
2016	6487 million
2017	9084 million

Total amount of global TİKA assistance (2002-2017)

Πηγή: Is TİKA Turkey's Platform for development cooperation or something more?

TİKA's main areas of assistance

Πηγή: Is TİKA Turkey's Platform for development cooperation or something more?

Αναμιγνύεται στην πολιτική των χωρών-στόχων, ενισχύοντας οικονομικά τα φιλικά πολιτικά κόμματα, προσπαθώντας να επηρεάσει τα εκλογικά αποτελέσματα και τις πολιτικές αποφάσεις.

Εγκαθιστά και χρηματοδοτεί ειδησεογραφικούς σταθμούς, δίκτυα ενημέρωσης και διαδικτυακές υπηρεσίες, πλήρως ελεγχόμενα, όπως για παράδειγμα το κανάλι TRT και το Anadolu News Agency.

Διεξάγει εκστρατείες παραπληροφόρησης και διασποράς ψευδών ειδήσεων. Ταυτόχρονα, εξαπολύει κυβερνοεπιθέσεις με τη βοήθεια ομάδων χάκερ σε ιδιωτικές και κρατικές ιστοσελίδες και κυβερνητικούς οργανισμούς, οι οποίοι θεωρούνται εχθρικοί ή αναπτύσσουν αντιτουρκική δράση.

Προσφέρει εκπαιδευτικά και ερευνητικά προγράμματα στις τοπικές νεολαίες και ιδιαίτερα στις νεότερες γενιές Μουσουλμάνων, καθώς και συνεργασίες με τουρκικά και φιλοτουρκικά ιδρύματα και πανεπιστήμια. Το δίκτυο αυτό περιλαμβάνει ιδρύματα όπως το Yunus Emre Cultural Institute, το Turkish Cooperation and Coordination Agency (TİKA), το Maarif Foundation και πολλές άλλες οργανώσεις οι οποίες λειτουργούν σχολεία, παιδικούς σταθμούς και πανεπιστήμια. Με αυτό τον τρόπο, αποσκοπεί στη δημιουργία φιλότουρκων ακαδημαϊκών και επιστημόνων στις χώρες ενδιαφέροντος, όπως για παράδειγμα στην Ελλάδα, την Αλβανία, τον Λίβανο, τη Σομαλία κ.ά.

Πρωθεί στρατιωτικές συνεργασίες, διοργανώνοντας ασκήσεις, προσφέροντας εκπαιδεύσεις, συμμετέχοντας σε στρατιωτικές τελετές και εορτασμούς, δωρίζοντας υλικά και κτιζοντας στρατιωτικές εγκαταστάσεις με σκοπό την εκπαιδευτική και υλικοτεχνική εξάρτηση. Παράλληλα, διεξάγει και υποστηρίζει πολεμικές επιχειρήσεις, για παράδειγμα στη Λιβύη και στη Συρία, προκειμένου να δημιουργήσει τετελεσμένα της αρεσκείας της.

Ενισχύει και βοηθά οικονομικά και υλικά μουσουλμανικές χώρες, κοινότητες και μειονότητες, με όχημα τον μουσουλμανικό πολιτισμό και τη θρησκεία. Στην εξυπηρέτηση αυτού του σκοπού συμβάλλει δυναμικά το ισλαμικό κυβερνητικό ίδρυμα Diyanet (Diyanet İşleri Başkanlığı) ή the Presidency of Religious Affairs με ιδιαίτερα εντυπωσιακούς ετήσιους προϋπολογισμούς. Παράλληλα, μέσω των ελεγχόμενων ισλαμικών δομών (τζαμιά, μουφτήδες, προξενικές αρχές, ισλαμικά σχολεία κ.ά.) καλλιεργεί αυτονομιστικές και αποσχιστικές τάσεις από τις χώρες διαμονής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι δηλώσεις Τούρκων αξιωματούχων, μειονοτικών συλλόγων, καθώς και οι δραστηριότητες του Τουρκικού προξενείου στη Θράκη, το οποίο επιχειρεί συστηματικά τη χειραγώγηση της τοπικής μουσουλμανικής μειονότητας και οικειοποίησή της ως τουρκικής.

Αμφισβητεί τις διεθνείς συνθήκες και συμφωνί-

Country	Mosques made or ongoing	Mosque cost (million dollars)
Russia	Moscow Central Mosque	170
USA	Religious Center	one hundred
Albania	Central Mosque of Tirana	56
Germany	Cologne Mosque	45
Kirghizistan	Bishkek Mosque	35
North Cyprus	The Sultan Mosque	30
Britain	Cambridge Mosque	26
Djibouti	Sultan II. Abdülhamit Han Mosque	12.6
Kazakhstan	Hoca Ahmet Yesevi Mosque	10:46
belarus	Minsk Mosque	7
Philippines	Fatih, Ottoman and Tacloban mosques	one
Haiti	Boukman Bukhara Mosque	0:13

Οικοδόμηση τζαμιών με τουρκική χρηματοδότηση ανά τον κόσμο μέχρι το 2019
Πηγή: Ahval news

ες, ερμηνεύοντας το Διεθνές Δίκαιο σύμφωνα με τα συμφέροντά της. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η υπογραφή της παράνομης συμφωνίας με τη φίλα προσκείμενη κυβέρνηση της Λιβύης, για την αναγνώριση ΑΟΖ μεταξύ των δύο κρατών. Η συμφωνία αγνοεί προκλητικά την Ελλάδα, καταπατώντας την κυριαρχία της σε συγκεκριμένες θαλάσσιες περιοχές. Παράλληλα, η Τουρκία ασκεί πιέσεις σε στρατιωτικό επίπεδο, εκτελώντας συστηματικά παραβάσεις, όπως παραβιάσεις του εθνικού εναέριου χώρου και υπερπτήσεις στρατιωτικών αεροσκαφών και drones, δεσμεύοντας αυθαίρετα και άσκοπα περιοχές για στρατιωτικές ασκήσεις σε περιοχές ελέγχου της Ελλάδας και της Κύπρου, σε μια προσπάθεια δημιουργίας τετελεσμένων.

Στις μεθόδους της συγκαταλέγονται συνδυαστικές δράσεις στρατιωτικών και πολιτικών εργαλείων. Για παράδειγμα, προκαλεί ναυτικά επεισόδια, παροτρύνοντας τους Τούρκους ψαράδες να ψαρεύουν εντός των ελληνικών χωρικών υδάτων, εκτοπίζοντας ταυτόχρονα τους Έλληνες ψαράδες με τη βοήθεια της ακτοφυλακής και του Πολεμικού της Ναυτικού. Επιπλέον, αμφισβητεί την ικανότητα των ελληνικών αρχών για παροχή υπηρεσιών έρευνας και διάσωσης, επεμβαίνοντας χωρίς άδεια σε ναυτικά συμβάντα και ατυχήματα με πρόσχημα την παροχή βοήθειας.

Πρόσφατα, εκμεταλλευόμενη την προσφυγική κρίση, μετέτρεψε σε μοχλό πίεσης τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, εκβιάζοντας και απαιτώντας από την ΕΕ οικονομικά ανταλλάγματα και πολιτική στήριξη

στη Συρία και τη Λιβύη. Τα τελευταία πέντε χρόνια η Τουρκία, μέσω του ελέγχου των προσφυγικών ροών, προσπαθεί να καρπωθεί σημαντικά πολιτικά και οικονομικά οφέλη. Όσον αφορά την Ελλάδα, η ασφυκτική συγκέντρωση προσφύγων και παράνομων μεταναστών, δημιουργεί πολλαπλές εστίες προβλημάτων για την κυβέρνηση και τις τοπικές κοινωνίες. Η Τουρκία, μέσω της διασποράς ψευδών ειδήσεων και παραπληροφόρησης (κυρίως χρησιμοποιώντας τα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης) ελέγχει κατά το δοκούν τη συμπεριφορά των προσφύγων, με σκοπό την πρόκληση αναταραχών, τον διχασμό της κοινής γνώμης και τον αποπροσανατολισμό της κυβέρνησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η πρόσφατη συγκέντρωση μεταναστών και προσφύγων στα χερσαία σύνορα με την Ελλάδα, στον Έβρο. Μετά την αποτυχία του σχεδίου της εκεί και εν μέσω της πανδημίας του κορονοϊού (COVID-19), συνεχίζει τις προσπάθειες προώθησης προσφύγων και μεταναστών (μολυσμένων με τον ιό) στα ελληνικά νησιά, υπό την κάλυψη του τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού.

Αντιμετωπίζοντας τις υβριδικές απειλές

Οι υβριδικές επιθέσεις χτυπούν την καρδιά της εθνικής κυριαρχίας, της εθνικής ασφάλειας και της άμυνας μιας χώρας. Η ευθύνη για την αντιμετώπισή τους βαρύνει αποκλειστικά το εκάστοτε κράτος. Τα κράτη, προκειμένου να αντιδράσουν αποτελεσματικά, θα πρέπει να διαθέτουν μηχανισμούς και δομές οικοδόμησης και ενίσχυσης της ανθεκτικότητας (resilience) της χώρας

και της κοινωνίας. Για παράδειγμα, ασφαλείς κρίσιμες υποδομές, ενεργειακά δίκτυα, δίκτυα μεταφορών και εφοδιασμού, επικοινωνιακές και διαστημικές υποδομές, χρηματοπιστωτικά συστήματα, δημόσια υγεία, κυβερνοασφάλεια, άμυνα και ασφάλεια, συνεργασίες με τρίτες χώρες, εκπαίδευση και υπεύθυνη ενημέρωση του πληθυσμού. Ο όρος ανθεκτικότητα (resilience) καθορίζει την ικανότητα ενός κοινωνικοοικονομικού συστήματος να αντιστέκεται σε μεταβολές, να απορροφά πιέσεις και να ανακάμπτει, διατηρώντας σταθερές τις βασικές λειτουργίες, τη δομή και την ταυτότητά του. Μέσω αυτών, επιτυγχάνεται η αποτελεσματική αντίδραση στις επιθέσεις και η ταχεία ανάκαμψη από πιθανά επιτυχή χτυπήματα.

Πρώτη γραμμή άμυνας στην αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών αποτελεί η έγκαιρη πληροφόρηση και ο εντοπισμός των στοιχείων τα οποία, συνδυαζόμενα, θα αποκαλύψουν την υβριδική φύση των επιθέσεων. Γι' αυτόν τον λόγο, απαιτείται η επίγνωση της κατάστασης (situational awareness) για την απόκτηση πλήρους εικόνας των συμβάντων. Αυτό μεταφράζεται σε συστηματική συγκέντρωση και ανάλυση των διαθέσιμων πληροφοριών από διαφορετικούς τομείς δραστηριοτήτων μιας χώρας π.χ. οικονομία, πολιτική, άμυνα κ.ά. Μια καλά οργανωμένη εθνική υβριδική υπηρεσία πληροφοριών και αναλύσεων, η οποία θα συντονίζει τη συνεργασία και την ανταλλαγή των πληροφοριών μεταξύ διαφορετικών υπηρεσιών και φορέων, θα συμβάλλει δυναμικά στην οικοδόμηση της στρατηγικής εικόνας, συνδέοντας τα γεγονότα μεταξύ τους μέσα από μία ολιστική προσέγγιση. Παράλληλα, η στενή και αρραγής συνεργασία με τα αντίστοιχα όργανα αντιμετώπισης υβριδικών απειλών σε πανευρωπαϊκό επίπεδο, όπως για παράδειγμα το Hybrid Fusion Cell στην Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ), ενισχύει ακόμη περισσότερο την ανθεκτικότητα του εκάστοτε ΚΜ της ΕΕ στις επιθέσεις.

Για την επίτευξη υψηλού επιπέδου συνεργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών, απαιτείται ολιστική προσέγγιση στην αντιμετώπιση των απειλών. Οι δημόσιες/κρατικές και στρατιωτικές υπηρεσίες θα πρέπει να συνεργάζονται στενά σε καθημερινή βάση, ανταλλάσσοντας πληροφορίες και σχεδιάζοντας την κοινή αντιμετώπιση κρίσεων και επιθέσεων. Παράλληλα, στην προσπάθεια αυτή θα πρέπει να συμπεριληφθεί και η ευρύτερη κοινωνία, με τη συνδρομή του ευρύτερου δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, της ακαδημαϊκής και εκπαιδευτικής κοινότητας.

Καίριο ρόλο στην ανθεκτικότητα της κοινωνίας διαδραματίζει η σοβαρή και υπεύθυνη ενημέρωση και ο εγγραμματισμός του κοινού στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Μια κεντρικά ελεγχόμενη επικοινωνιακή

στρατηγική, υπεύθυνη για την παραγωγή των βασικών μηνυμάτων, μπορεί να αποτελέσει ασπίδα στην προπαγάνδα και τη διασπορά ψευδών ειδήσεων. Ειδικά στην περίπτωση της Ελλάδας, η δημιουργία εθνικής ομάδας «κρούσης» για την αντιμετώπιση των επιχειρήσεων παραπληροφόρησης προερχόμενες κυρίως από την Τουρκία, είναι αναγκαία.

Αρωγοί σ' αυτή την προσπάθεια μπορούν να σταθούν οι ήδη υπάρχοντες μηχανισμοί στρατηγικής επικοινωνίας της ΕΕ. Είναι οι τρεις ομάδες δράσης (Strategic Communication Task Force East, South and Western Balkans) υπό την ΕΥΕΔ, με αποστολή την αναχαίτιση της παραπληροφόρησης και της διασταύρωσης των ειδήσεων σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Σύστημα Ταχείας Ειδοποίησης (Rapid Alert System), το οποίο συνδέει τα ΚΜ και τα θεσμικά όργανα μέσω μιας πλατφόρμας ανταλλαγής πληροφοριών και δεδομένων. Ταυτόχρονα με τα θεσμοθετημένα όργανα δράσης, τον αγώνα ενάντια στην παραπληροφόρηση μπορούν να υποστηρίξουν οργανισμοί ελέγχου της αλήθειας των ειδήσεων (Fact-checking), καθώς και διαδικτυακές ομάδες εθελοντών, όπως για παράδειγμα η Lithuanian Elves στη Λιθουανία.

Εκτός από τους αμυντικούς μηχανισμούς και την υλικοτεχνική υποδομή μιας χώρας, η εκπαίδευση είναι αυτή που θα καταστήσει το έμψυχο υλικό της ανθεκτικό στις επιθέσεις υβριδικού χαρακτήρα. Η διεξαγωγή πολιτικοστρατιωτικών ασκήσεων και διαχείρισης κρίσεων σε υβριδικό περιβάλλον, τόσο σε εθνικό όσο και ευρωπαϊκό επίπεδο, μπορεί να βοηθήσει στην εκπαίδευση των ηγετικών ομάδων, των αξιωματούχων και του πληθυσμού, καλλιεργώντας κουλτούρα αντιμετώπισης των υβριδικών απειλών.

Ολοκληρώνοντας, πρέπει να τονιστεί ότι η αντιμετώπιση των υβριδικών απειλών, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, αποτελεί αποκλειστική ευθύνη του κράτους που δέχεται την επίθεση. Λόγω της φύσης τους, καθίστανται απρόβλεπτες και δύσκολα ανιχνεύσιμες και γι' αυτόν τον λόγο η αποτελεσματική αντιμετώπισή τους προϋποθέτει συλλογική προσπάθεια, εκπαίδευση και προετοιμασία. Η Ελλάδα, ως μέλος της ευρωπαϊκής οικογένειας, διαθέτει το πλεονέκτημα της συνεργασίας και της υποστήριξης από τα υπόλοιπα ΚΜ της Ένωσης. Το αμυντικό πλαίσιο που έχει δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια (Διατάξεις της Συνθήκης της Λισαβόνας για την Ευρωπαϊκή Αλληλεγγύη (Solidarity clause Art. 222) και την Αμοιβαία Άμυνα (Mutual Defence Clause Art. 42/7) μπορεί να εξασφαλίσει, σε κάθε περίπτωση, μια αποτελεσματική ομπρέλα προστασίας σε οποιοδήποτε και οποτεδήποτε χρειαστεί.

ΑΡΝΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ ΚΑΙ Η ΚΡΙΣΗ COVID-19 ΣΤΗΝ ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΗ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΗΠΑ

Παραμένει ερώτημα αν η υγειονομική κρίση θα καταστεί κυρίαρχο στοιχείο της προεκλογικής αντιπαράθεσης...

ΤΟΥ **Κυριάκου Σ. Κολοβού**

Ερευνήτης Πολιτικής Επικοινωνίας

Ο ΑΡΝΗΤΙΣΜΟΣ (negativity) αποτελεί **εγγενές στοιχείο** της αμερικανικής πολιτικής καμπάνιας. Σε όλα τα επίπεδα εκλογών, τοπικών, ενδοκομματικών, εθνικών, προεδρικών, ανάλογα με τη θεματολογία και τα χαρακτηριστικά της εκλογικής αναμέτρησης, παρατηρείται αντίστοιχη χρήση αρνητισμού από τους υποψηφίους. Σύμφωνα με τον Geer, «αρνητισμός είναι κάθε μορφή κριτικής που ασκείται από έναν υποψήφιο εναντίον ενός άλλου κατά τη διάρκεια μιας εκστρατείας». Το 1960, ο αρνητισμός χαρακτήριζε το 9% των μηνυμάτων των εκστρατειών των προεδρικών εκλογών, ενώ μέχρι το 2004α ανήλθε βαθμηδόν στο 50%, με ανοδική τάση, φθάνοντας το 2012 στο 63% και υποχωρώντας το 2016 στο 55%.

Ο κύριος λόγος της **μείωσης της επιθετικότητας και του αρνητισμού** το 2016 ήταν η επιλογή του επιτελείου Τραμπ να εστιάζει στα θέματα πολιτικής, αποφεύγοντας, ίσως επιμελώς, την παραδοσιακή στρατηγική του επιθετικού διαφημιστικού μηνύματος. Στη μελέτη των Fowler et al. σημειώνεται ότι το επιτελείο της Κλίντον δαπάνησε 257 εκατομμύρια δολάρια για τις διαφημίσεις, εκ των οποίων το 25% αφορούσε θέματα πολιτικής, το 60% αναφερόταν προσωπικά στον ανθυποψήφιο της και το υπόλοιπο 15% ήταν συνδυασμός των δύο κατηγοριών, καθώς το 95% των αρνητικών αναφορών ασχολούνταν με τον αντίπαλό της. Συνεπώς, η Κλίντον ακολούθησε την πεπατημένη, τη διαδεδομένη πεποίθηση των Αμερικανών συμβούλων επικοινωνίας που υπα-

γορεύει σύμφωνα με τον Kamber πως: «Ο υποψήφιος πρέπει να κινηθεί από νωρίς αρνητικά, να το επαναλαμβάνει συχνά, μέχρι και την ημέρα των εκλογών, αν αυτό κρίνεται αναγκαίο».

Αντιθέτως, ο Ντόναλντ Τραμπ με συνολικές δαπάνες 91,2 εκατομμυρίων δολαρίων (τα 2/3 δαπανήθηκαν μετά τις 5 Σεπτεμβρίου 2016), επικεντρώθηκε κατά 70% σε θέματα πολιτικής, το 12% αναφερόταν στην αντίπαλό του και στο υπόλοιπο 18% συνδυάζονταν οι δύο κατηγορίες. Από τις αρνητικές αναφορές του, μόνο το 30% αφορούσε την Κλίντον. **Αποφεύγοντας** σε μεγάλο βαθμό **την αρνητική διαφήμιση**, προσπάθησε να **εκμηδενίσει τα ανάστροφα αποτελέσματα (Boomerang effect)**, καθώς υπάρχει αυτή η σχολή σκέψης που υποστηρίζει πως «όταν οι υποψήφιοι αποφασίσουν να ακολουθήσουν την οδό των προσωπικών επιθέσεων, χωρίς να αναφέρονται σε θέματα πολιτικής, διακινδυνεύουν την απώλεια στήριξης μέρους των ψηφοφόρων που βρίσκονται οριακά κοντά τους». Επιπλέον, έρευνα του Benoit (2003), που αφορούσε τις τηλεμαχίες, τις διαφημίσεις και τον λόγο των πολιτικών, από το 1948 μέχρι το 2000 συμπέρανε ότι: Πρώτον, οι νικητές των εκλογών είχαν συζητήσει σε ποσοστό 66% θέματα που άπτονταν πολιτικής φύσεως, ενώ οι χαμένοι έφθασαν στο 60%. Δεύτερον, οι χαμένοι των εκλογών, χρησιμοποιώντας περισσότερο χρόνο, εστίασαν σε θέματα χαρακτήρα κατά 40%, εν αντιθέσει με τους νικητές που το έκαναν σε ποσοστό 34%.

Ο Τραμπ, μετά την εκλογή του, προσδιόρισε ένα **μπλοκ εχθρικών Μέσων ενημέρωσης** καθώς εξαρχής θεώρησε ότι αυτά λειτουργούσαν υπονομευτικά ως προς τη διοίκησή του. Οι Κολονος και Jordanidou, μέσα από τον έλεγχο 270 tweets του Τραμπ, την περίοδο Δεκεμβρίου 2016-Ιουλίου 2017, μελετώντας τις ρητορικές επιθέσεις του κατά των ΜΜΕ, διαπίστωσαν ότι χαρακτηριζε συστηματικά μια ομάδα αντιπολιτευόμενων Μέσων ψευδή, αναληθή, αναξιόπιστα και διασπορείς ψευδών ειδήσεων, με το 20% αυτών των επιθέσεων να στρέφεται εναντίον του CNN.

Επτά μήνες πριν από τις αμερικανικές εκλογές, οι **ΗΠΑ κλυδωνίζονται** εξαιτίας της παγκόσμιας υγειονομικής κρίσης που έχει προκληθεί από την εξάπλωση του **COVID-19**. Η «κρίση», ως κατάσταση απειλής υψηλού κινδύνου, διακυβεύει τους στόχους και τις προτεραιότητες ενός οργανισμού, περιορίζοντας δραστικά τον διαθέσιμο χρόνο αντίδρασης της ομάδας λήψης αποφάσεων. Σε προεκλογικές περιόδους, παρατηρήθηκε ότι η κρίση **μπορεί να προκαλέσει:** (α) **Συσπειρωτικά φαινόμενα** γύρω από τον [Αμερικανό] πρόεδρο (the rally-around-the-flag effect), κατά τα οποία ο αρχηγός του κράτους λειτουργεί ως η σημαία πέριξ της οποίας συμπαρατάσσεται η πλειονότητα των πολιτών, δίνοντας, κατά κάποιον τρόπο, νομιμοποιητική βάση στις αποφάσεις του, (β) **Αποχή ή και αντίστροφα αποτελέσματα**, στην περίπτωση που η διαχείρισή της επιφέρει δυσάρεσκα τους ψηφοφόρους.

Στο παρόν κείμενο εξετάζεται μέσω ποιοτικής ανάλυσης ο **αρνητισμός τριών διαφημιστικών σποτ**, τα οποία έχουν κυκλοφορήσει από ομάδες που είτε αντιτίθενται στην επανεκλογή Τραμπ είτε προωθούν την εκλογή Μπάιντεν, θέτοντας στο επίκεντρο τις δηλώσεις Τραμπ σχετικά με το κατά πόσον διατρέχουν ή όχι κίνδυνο οι ΗΠΑ από τον ιό COVID-19.

Τα μηνύματα

#1: Απέτυχε να δράσει (failed to act)

«Εκφωνητής: Οι προειδοποιήσεις ήταν εκεί. Εκατομμύρια Αμερικανών σε κίνδυνο. Αλλά ο Ντόλαντ Τραμπ απέτυχε να ενεργήσει.

Ερώτηση 1: Ανησυχείτε για την πανδημία;

Τραμπ: Όχι, καθόλου. Το ελέγχουμε. Θα είναι μια χαρά.

Δημοσιογράφος: Ανώτεροι αξιωματούχοι προειδοποιούν πως η διασπορά του ιού είναι αναπόφευκτη.

Ερώτηση 2: Συμφωνείτε με αυτή την εκτίμηση;

Τραμπ: Δεν νομίζω ότι είναι αναπόφευκτη.

Δημοσιογράφος: Ο ιός φοβίζει τον πρόεδρο Τραμπ ώστε να κατηγορεί για «ψευδείς ειδήσεις».

Τραμπ: Αυτή είναι η νέα εξαπάτηση. Η χώρα βρίσκεται σε υπέροχη κατάσταση. Η οικονομία βρίσκεται σε υπέροχη κατάσταση.

Εκφωνητής: Ο ιός έχει ρίξει την αγορά σε ελεύθερη πτώση, οδηγώντας κάποιους επενδυτές σε πανικό και τους κορυφαίους ιατρούς (π.χ. Dr. Fauci), ειδικούς στη μετάδοση ασθενειών, να παραδέχονται πως οι δοκιμές-πειράματα έχουν αποτύχει.

Τραμπ: Όχι δεν αναλαμβάνω την ευθύνη, καθόλου.

Δημοσιογράφος: Με κλίμακα από το ένα μέχρι το δέκα πόσο θα βαθμολογούσατε την ευθύνη σας σε αυτή την κρίση;

Τραμπ: Θα έβαζα 10. Νομίζω ότι κάναμε υπέροχη δουλειά.

Δημοσιογράφος: Ο Dr Anthony Fauci λέει ότι υπάρχει πιθανότητα εκατομμύρια Αμερικανών να πεθάνουν τελικά.

Εκφωνητής: Και τώρα βρισκόμαστε εδώ. Ο Τραμπ δεν είναι φερέγγυος για την οικονομία μας, για την υγεία μας ή για το μέλλον μας.»

#2 Γιατί ο Πρόεδρος Τραμπ είπε ψέματα για την κρίση του COVID-19; (Why Did President Trump Lie About the COVID-19 Crisis?)

«22.1.20: Πρώτο κρούσμα στις ΗΠΑ.

Τραμπ: Δεν ανησυχούμε καθόλου για την υγεία.

31.1.20: 8 κρούσματα στις ΗΠΑ.

Τραμπ: Το κλείσαμε αρκετά καλά.

10.2.20: 11 κρούσματα στις ΗΠΑ.

Τραμπ: Ξέρετε, πολλοί άνθρωποι πιστεύουν ότι θα απομακρυνθεί τον Απρίλιο.

25.2.20: 51 κρούσματα στις ΗΠΑ.

26.2.20: 57 κρούσματα στις ΗΠΑ.

Τραμπ: Θα είναι κοντά στο μηδέν.

27.2.20: 58 κρούσματα στις ΗΠΑ.

Τραμπ: Πάει να εξαφανιστεί. Θα εξαφανιστεί ως εκ θαύματος.

2.3.20: 92 κρούσματα στις ΗΠΑ.

Τραμπ: Πιστεύω στο εμβόλιο, που θα είναι έτοιμο σχετικά σύντομα.

.3/20: 262 κρούσματα στις ΗΠΑ.

Δημοσιογράφος: Τι έχετε να πείτε στους Αμερικανούς που το παίρνουν αρκετά σοβαρά;

Τραμπ: Αυτό είναι το CNN. Ψευδείς Ειδήσεις.

8.3.20: 518 κρούσματα στις ΗΠΑ.

Δημοσιογράφος: Ο Πρόεδρος Τραμπ, λέει για παράδειγμα, θα συνεχίσει τις πολιτικές του συγκεντρώσεις. Στέλνει έτσι το σωστό μήνυμα;

Μπεν Κάρσον (νευροχειρουργός, υπουργός κυβέρνησης Τραμπ): Δεν υπάρχει λόγος να μην πάει κάποιος σε μια συγκέντρωση.

10.3.20: 959 κρούσματα στις ΗΠΑ.

Ενημέρωση από τον Λευκό Οίκο: Κανένα πρόβλημα με την ανταλλαγή χειραψίας.

13.3.20: 2.179 κρούσματα στις ΗΠΑ.

Τραμπ: Όχι, δεν αναλαμβάνω την ευθύνη. Καθόλου.
15.3.20: 3.499 κρούσματα στις ΗΠΑ.

Τραμπ: Είναι κάτι που ελέγχουμε σε μεγάλο βαθμό.

Δημοσιογράφος: Με κλίμακα από το ένα μέχρι το δέκα πόσο θα βαθμολογούσατε την ευθύνη σας σε αυτή την κρίση;

Τραμπ: Θα έβαζα δέκα. Αυτή είναι μια πανδημία, έννοια ότι ήταν πανδημία πολύ πριν ονομαστεί πανδημία.

Μήνυμα: Η Αμερική χρειάζεται έναν Πρόεδρο που να λέει την αλήθεια. Οι ζωές μας εξαρτώνται απ' αυτό.»

#3 Καλύτερα προετοιμασμένοι (Better Prepared)

«**Μπάιντεν:** Χιλιάδες μολυσμένοι. Μια οικονομία σε ελεύθερη πτώση. Μια απροετοίμαστη κυβέρνηση. Και τι έχει να πει γι' αυτό ο Τραμπ;

Τραμπ: Δεν αναλαμβάνω την ευθύνη, καθόλου.

Μπάιντεν: Μπορώ να σας υποσχεθώ το εξής: Όταν θα είμαι πρόεδρος θα είμαστε καλύτερα προετοιμασμένοι, θα ανταποκρινόμαστε καλύτερα, θα ανακάμπουμε καλύτερα, λέγοντας πάντα την αλήθεια, επειδή σε περιόδους κρίσης ο αμερικανικός λαός... πάντα, πάντα κάποιος πρέπει να σταθεί να μας πει την αλήθεια.»

Ανάλυση-Συμπεράσματα

Τα τρία μηνύματα φέρουν ως βασικό, κοινό χαρακτηριστικό την **προσπάθεια αποδόμησης των επιχειρημάτων του Τραμπ**, τον οποίον θέτουν σε θέση απολογητή, καθώς δεν συμβαδίζει με την πραγματικότητα. Με επίκληση στη λογική και στα στοιχεία των αριθμών, με την παράλληλη παράθεση της αύξησης των κρουσμάτων προϊόντος του χρόνου, αποδομούνται οι ισχυρισμοί Τραμπ που λένε ότι: (α) δεν υπάρχει πανδημία, (β) πάει καλά η οικονομία, (γ) δεν υπάρχει κίνδυνος για τη δημόσια υγεία, (δ) θα υπάρξει σχετικά εύκολη ανάκαμψη και έξοδος από την κρίση, (ε) κάνουν λάθος οι επιστήμονες, (στ) πλησιάζει η ανακάλυψη εμβολίου. Η παρουσίασή του ως ανεύθυνου που δεν αναλαμβάνει, κατά τα λεγόμενά του, την ευθύνη, η προσπάθειά του απόδοσης ευθυνών στα Μέσα και στις «ψευδείς ειδήσεις», μιας πάγιας τακτικής του, και η αλαζονεία του να βαθμολογεί με άριστα τις ενέργειες αντιμετώπισης της πανδημίας από την κυβέρνηση, **τον αποκαθλώνουν στα μάτια του κοινού**. Η κατακλείδα των δύο πρώτων μηνυμάτων, ότι δηλαδή «ο Τραμπ δεν είναι φερέγγυος για την οικονομία μας, για την υγεία μας ή για το μέλλον μας» και πως «η Αμερική χρειάζεται έναν Πρόεδρο που να λέει την αλήθεια. Οι ζωές μας εξαρτώνται απ' αυτό» προσπαθούν να επιφέρουν **άμεσα πλήγμα στο ήθος του**, ώστε να κλονιστεί περαιτέρω η αξιοπιστία και η εμπιστοσύνη του ακροατηρίου. Ο αρνητισμός, επίσης, μπορεί να πάρει έναν αξιολογικό χαρακτήρα αναφερόμενος στην ανεπάρκεια του προγράμματος,

Το στρατόπεδο των Δημοκρατικών εκμεταλλεύεται στο έπακρο τις αστοχίες του Λευκού Οίκου στη διαχείριση της πανδημίας

των επιτευγμάτων, των προσόντων και των συνεργατών του υποψηφίου, κάτι που επιχειρεί το δεύτερο σποτ με την παράθεση δηλώσεων συνεργατών του Προέδρου, οι οποίες εκ των πραγμάτων διαψεύδονται.

Τέλος, το σποτ Μπάιντεν έχει διττό στόχο: Να λειτούργησει ευεργετικά για τη δική του υποψηφιότητα με τη χρήση **αυτο-εξυψωτικού λόγου** και **αποδομητικά για τον αντίπαλό** του, διά της σύγκρισης. Αφού τονίζει τις αρνητικές συνέπειες στην υγεία και στην οικονομία, και τις αποδίδει στην απροετοίμαστη κυβέρνηση, φροντίζει να δομήσει θετικά το δικό του προφίλ, υποσχόμενος ότι η δική του κυβέρνηση θα είναι καλύτερη, πιο προετοιμασμένη και θα λέει πάντα την αλήθεια στον λαό.

Οι δημοσκοπήσεις στην παρούσα φάση δίνουν προβάδισμα 6 ποσοστιαίων μονάδων, κατά μέσο όρο, στον Μπάιντεν. Η κρίση λόγω της εξάπλωσης του ιού φαίνεται ότι παράγει αρνητισμό στα διαφημιστικά σποτ των ομάδων στήριξης και του επιτελείου Μπάιντεν. Παρ' όλο που η χώρα στροβιλίζεται σε έναν κυκλώνα με πολλαπλές συνέπειες, η χρονική εγγύτητα των εκλογών και ο στρατηγικός στοχασμός του υποψηφίου των Δημοκρατικών δείχνουν ότι η ομάδα του εκμεταλλεύεται πλήρως, σε επίπεδο πολιτικής επικοινωνίας, τις αστοχίες της κυβέρνησης Τραμπ στη διαχείριση της πανδημίας. Ο αρνητισμός στα διαφημιστικά μηνύματα των υποψηφίων παρουσίαζε μέχρι το 2012 αυξητική τάση, κάτι που ανακόπηκε εν μέρει το 2016 με τη στρατηγική Τραμπ. Τα ερωτήματα τα οποία ανακύπτουν μέσα από την παρούσα έρευνα και θα απαντηθούν με το πέρασ των εκλογών είναι κατά πόσον ο αρνητισμός θα επιστρέψει στα προ 2016 επίπεδα και αν τελικά αυτή η κρίση καταστεί κυρίαρχο στοιχείο της πολιτικής διαφήμισης αυτών των εκλογών, και δη της αρνητικής.

ΗΠΑ: ΟΤΑΝ Η ΚΡΙΣΗ ΣΤΗΝ ΑΓΟΡΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΕ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΣΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΓΕΙΑΣ

Κάθε εργαζόμενος στις ΗΠΑ γνωρίζει πως απώλεια της θέσης εργασίας δε σημαίνει μόνο ανεργία – σημαίνει και απώλεια της ιατρικής ασφάλισης για τον ίδιο και πιθανά για την οικογένειά του.

ΤΟΥ **Χάrho Κωνσταντινίδη**

Αναπληρωτής Καθηγητής Τμήματος Οικονομικών,
University of Massachusetts Boston, <http://blogs.umb.edu/konstantinidis/>

ΜΟΝΟ το επίσημο δελτίο απομένει για την ανακοίνωση της ύφεσης στην οποία έχει εισέλθει η οικονομία των ΗΠΑ τις τελευταίες εβδομάδες. Τα στοιχεία του Bureau of Labor Statistics δείχνουν αύξηση της ανεργίας από 3,5% το Φεβρουάριο σε 4,4% το πρώτο δεκαπενθήμερο του Μαρτίου, πριν δηλαδή από την έξαρση της πανδημίας του κορωνοϊού και από την επιβολή μέτρων προστασίας και περιορισμού της κοινωνικής ζωής και της οικονομικής δραστηριότητας στις περισσότερες πολιτείες των ΗΠΑ.

Τα παραπάνω στοιχεία όμως δεν αποτυπώνουν πόσο ραγδαία και δραματική είναι πλέον η κατάσταση στην αγορά εργασίας των ΗΠΑ. Τα γραφεία καταγραφής των ανέργων (οι αντίστοιχοι ΟΑΕΔ) δεν προλαβαίνουν πλέον να καταγράφουν νέες εγγραφές στα μητρώα τους, με περίπου 9 εκατομμύρια νέες αιτήσεις το δεύτερο δεκαπενθήμερο του Μαρτίου. Ο αριθμός αυτός και μόνο συνεπάγεται ραγδαία αύξηση της ανεργίας των ΗΠΑ, πιθανά ήδη σε 12-13%. Επιπλέον, κανείς δεν γνωρίζει πόσοι ακόμα άνεργοι αδυνατούν να καταγραφούν γιατί τα τηλέφωνα των υποστελεχόμενων υπηρεσιών βουίζουν και οι ιστοσελίδες τους έχουν πέσει.

Έτσι μπαίνει τέλος στην 11ετή άνοδο του ΑΕΠ της οικονομίας των ΗΠΑ, τη μακροβιότερη από καταγραφής στατιστικών στοιχείων. Όμως αυτή η μακροχρόνια αύξηση του ΑΕΠ δε συνεπάγεται ευημερία για μεγάλα κομμάτια του πληθυσμού. Σύμφωνα με προ κρίσης

στοιχεία της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ, περίπου 4 στους 10 Αμερικανούς δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν μια υποθετική απρόσμενη δαπάνη της τάξης των 400 δολαρίων (περίπου 370 ευρώ)¹. Το πακέτο στήριξης της οικονομίας ύψους 2 τρισ. δολαρίων που ψηφίστηκε από το Κογκρέσο των ΗΠΑ στα τέλη Μαρτίου μπορεί να προβλέπει απευθείας στήριξη ύψους 1.200 δολαρίων ανά φορολογούμενο. Το ποσό αυτό όμως, εκτός του ότι δεν έχει φτάσει ακόμα στα χέρια των φορολογουμένων, δεν επαρκεί σε καμιά περίπτωση για να καλύψει τα έξοδα των νοικοκυριών που τώρα αντιμετωπίζουν το φάσμα της ανεργίας χωρίς φως στο τούνελ.

Το πόσο ευάλωτη εισέρχεται η Αμερικανική οικονομία στην κρίση εμφανίζεται ακόμα πιο ξεκάθαρα αν εξετάσει κανείς την κατάσταση του συστήματος υγείας των ΗΠΑ. Για την πλειονότητα των Αμερικανών, η πρόσβαση στην ιατρική φροντίδα περνά μέσα από ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρείες. Ιδιωτική ασφάλιση όμως δε σημαίνει μηδενικά κόστος: η παροχή ιατρικών υπηρεσιών έναντι πληρωμής (σύστημα γνωστό και ως fee for service) συνεπάγεται ότι ακόμα και οι ασφαλισμένοι αντιμετωπίζουν σημαντικά έξοδα όταν χρήζουν ιατρικής περίθαλψης. Ένας στους πέντε ενήλικες το 2018 αντιμετώπιζε απροσδόκητα ιατρικά έξοδα, με

1 <https://www.federalreserve.gov/publications/2019-economic-well-being-of-us-households-in-2018-dealing-with-unexpected-expenses.htm>

INTIME / ARGIRIS MARRIS

Ο συνδυασμός οικονομικής κρίσης και πανδημίας στις ΗΠΑ θέτει ακόμα πιο επιτακτικά το δίλημμα εάν η πρόσβαση στην ιατρική περίθαλψη μπορεί να επιτευχθεί πιο αποτελεσματικά μέσω ενός δημόσιου συστήματος ιατρικής ασφάλισης ή του παρόντος συστήματος που προτάσσει την κερδοφορία των ιδιωτικών επιχειρήσεων

μέσο όρο πάνω από 1000 δολάρια. 24% των Αμερικανών, συμπεριλαμβανομένων προφανώς και πολλών ασφαλισμένων, απέφυγε να λάβει ιατρική περίθαλψη γιατί δεν μπορούσε να πληρώσει. Επιπλέον, η πλειονότητα των ασφαλισμένων στις ΗΠΑ αποκτά πρόσβαση στην ιατρική ασφάλιση μέσω του εργοδότη τους (57% των ενηλίκων). Έτσι κάθε εργαζόμενος στις ΗΠΑ γνωρίζει πως απώλεια της θέσης εργασίας δε σημαίνει μόνο ανεργία – σημαίνει και απώλεια της ιατρικής ασφάλισης για τον ίδιο και πιθανά για την οικογένειά του. Φυσικά το ίδιο γνωρίζει και χρησιμοποιεί και ως διαπραγματευτικό χαρτί συγκράτησης των μισθών και κάθε εργοδότης.

Και εδώ η κρίση της αγοράς εργασίας συναντά την κρίση του συστήματος υγείας. Η αύξηση των ανέργων σημαίνει αυτόματα και τραγική αύξηση των ανασφάλιστων: σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του Economic Policy Institute, η παραπάνω αύξηση της ανεργίας τον Μάρτιο σημαίνει ότι από την 1η Απριλίου ο αριθμός των ανασφάλιστων έχει ήδη αυξηθεί κατά 3,5 εκατομμύρια². Αναλυτές του συστήματος υγείας προβλέπουν ότι οι ιδιωτικές ασφαλιστικές εταιρίες θα καλύψουν τις όποιες απώλειες από τον κορωνοϊό με ως και 40% αυξήσεις στα ασφάλιστρα³. Έτσι, η ήδη ανεπαρκής πρόσβαση στο σύστημα υγείας επιδεινώνεται την ίδια ακριβώς στιγμή που είναι πιο αναγκαία από ποτέ, με πιθανά δραματικές επιπτώσεις για τη δημόσια υγεία.

Παράλληλα, η υπαγωγή του συστήματος υγείας στη

λογική των κανόνων της αγοράς χτυπά και τα ίδια τα νοσοκομεία των ΗΠΑ. Η περιορισμένη κίνηση για μη επείγοντα περιστατικά εν αναμονή της έξαρσης της πανδημίας έχει ήδη μειώσει τα έσοδα των νοσοκομείων. Έτσι, μεγάλα νοσοκομεία, όπως το Boston Medical Center και το Tufts Medical Center στη Βοστώνη, έχουν απολύσει ή θέσει σε διαθεσιμότητα 10-15% του προσωπικού τους, ενώ άλλα νοσοκομεία έχουν παγώσει τις αυξήσεις και αναστείλει τις εργοδοτικές εισφορές που πλήρωναν για τις συντάξεις των εργαζομένων τους⁴.

Θα μπορούσαν τα πράγματα να είναι διαφορετικά; Η κρίση καθιστά τραγικά επίκαιρο το πρόσταγμα Medicare For All – δηλαδή δημόσια ασφάλιση για όλους, χωρίς επιπλέον συμμετοχές και απροσδόκητα έξοδα, όπως απολαμβάνουν στις ΗΠΑ οι άνω των 65 ετών – μια ιδέα στενά συνδεδεμένη με την εκστρατεία του Μπέρνι Σάντερς. Αν και ο Σάντερς υπολείπεται σημαντικά στην κούρσα των προκριματικών εκλογών για το χρίσμα του Δημοκρατικού κόμματος ενόψει των προεδρικών εκλογών του Νοεμβρίου, το Medicare For All είχε ήδη να αρχίσει να αποκτά υποστηρικτές ακόμα και στις πιο συντηρητικές πολιτείες των ΗΠΑ. Παρά τις προσπάθειες των θιαστών του status quo, ο συνδυασμός οικονομικής κρίσης και πανδημίας στις ΗΠΑ θέτει ακόμα πιο επιτακτικά το δίλημμα εάν η πρόσβαση στην ιατρική περίθαλψη μπορεί να επιτευχθεί πιο αποτελεσματικά μέσω ενός δημόσιου συστήματος ιατρικής ασφάλισης ή του παρόντος συστήματος που προτάσσει την κερδοφορία των ιδιωτικών επιχειρήσεων.

2 <https://www.epi.org/blog/3-5-million-workers-likely-lost-their-employer-provided-health-insurance-in-the-past-two-weeks/>

3 <https://hbex.coveredca.com/data-research/library/COVID-19-NationalCost-Impacts03-21-20.pdf>

4 <https://www.bostonglobe.com/2020/04/02/business/tufts-medical-center-furloughs-cuts-pay-2000-workers/>

ΚΟΡΟΝΟΪΟΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ: ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΔΡΑΣΤΙΚΗ ΑΠΟΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ;

ΤΗΣ **Χριστίνας Λιναρδάκη**

Απόφοιτη του ΜΠΣ Επικοινωνία και Νέα Δημοσιογραφία του ΑΠΚΥ,
ερευνήτρια του Advanced Media Institute

ΟΥΤΕ το μεταναστευτικό που έχει προκαλέσει ενίσχυση των ακροδεξιών τάσεων σε όλη την Ευρώπη και συστροφή των ευρωπαϊκών κρατών στον εαυτό τους δεν είχε τόσο δραματικά αποτελέσματα όσο η πανδημία του κορονοϊού. Υπό τον φόβο περαιτέρω εξάπλωσης, μέσα σε λίγες μόλις εβδομάδες, επισυνέβη ένα μαζικής κλίμακας, εσπευσμένο κλείσιμο κάθε κράτους στον εαυτό του. Και καθώς ο αριθμός των νεκρών ανεβαίνει, το ένα κράτος μετά το άλλο αποφασίζουν το κλείσιμο των συνόρων τους¹, την ίδια στιγμή που κρατάνε πολύτιμα εφόδια (π.χ. υγειονομικό υλικό) για τον εαυτό τους. Οδεύουμε άραγε προς μια δραστηκή αποπαγκοσμιοποίηση;

Πριν από λίγες μόλις εβδομάδες, στο πλαίσιο του μεταναστευτικού, οι πολίτες της Ευρώπης παρακολουθούσαν στον δημόσιο λόγο διαπιστώσεις των διαφορών στον τρόπο ζωής, στις πεποιθήσεις, τις κλίσεις, τα συμφέροντα, τις επιθυμίες και τα ενδιαφέροντα των Ευρωπαίων έναντι όλων εκείνων – στην πλειονότητά τους μουσουλμάνων – που επιθυμούσαν να εισέλθουν, ενίοτε με τη βία, στην Ένωση. Μόλις τον Νοέμβριο του 2019, η ΕΕ θέσπισε χαρ-

τοφυλάκιο για την «προώθηση του ευρωπαϊκού τρόπου ζωής». Και στα σύνορα με τον Έβρο έφτασε μέχρι και η Frontex πριν από μερικές ημέρες για να υπερασπιστεί τα σύνορα της Ευρώπης.

Ο κορονοϊός όμως κατάφερε τον παραμερισμό όλων αυτών των διαφορών μπροστά στον αόρατο εχθρό που απειλεί την ανθρωπότητα. Όλοι μας ακούμε για την κλιμάκωση των θανάτων π.χ. στο Ιράν και κατατροχόμαστε από αγωνία. Και ανατριχιάζουμε με τη σκέψη και μόνο της μόλυνσης μιας δομής φιλοξενίας όπως η Μόρια. Ο COVID-29 μπόρεσε με κάποιον μαγικό τρόπο να επιτρέψει τη δυναμική κατοίκηση του Άλλου μέσα μας, τον χωρίς αμφισβητήσις ενστερνισμό της ανθρωπίνης ιδιότητάς του και την παράβλεψη της όποιας ετερότητας². Ξαφνικά, οι θρησκευτικές, γλωσσικές, φυλετικές και όποιες άλλες διαφορές πέρασαν σε δεύτερη μοίρα, αφού αυτό που απειλείται δεν είναι τίποτα λιγότερο από την ανθρωπινή ζωή. Το δε γεγονός ότι τα αντανακλαστικά που προκάλεσε ο κορονοϊός είναι κοινά παντού συντελεί στη μελέτη τους μέσα στο πλαίσιο της «κοινωνιολογίας του ενός κόσμου»³, στο οποίο κάθε επιμέρους αντίδραση εμπίπτει σε ένα παγκόσμιο πλαίσιο. Και η αλήθεια είναι ότι η ύπαρξη ενός κοινού μετώπου αντιμετώπισης του κινδύνου ενδεχομένως παράγει ακόμη και ανακούφιση. Ας αναλογιστούμε μόνο τη φρίκη που όλοι νιώσαμε, όταν ακούσαμε τον Μπόρις Τζόνσον να μιλάει για «ανοσία της αγέλης». Στο ίδιο μήκος κύματος, ήταν, στις 24 Μαρτίου, και το διάγγελμα της Προέδρου της Δημοκρατίας, κας Κατερίνας Σακελλα-

1 Ενδεικτικό είναι το άρθρο του CNN Greece «Κορωνοϊός: Σε καραντίνα η Γερμανία μετά το κλείσιμο των συνόρων - Δραματική μείωση του τουρισμού» της 16.3.2020. Τα ίδια ισχύσαν και για πολλές άλλες χώρες και περιφέρειες, π.χ. με την Τουρκία να κλείνει τα σύνορα με την Ελλάδα και τη Βουλγαρία, αλλά και την ίδια την Ευρωπαϊκή Ένωση να σφραγίζει τα σύνορά της.

2 Την πορεία του κόσμου προς την αποπαγκοσμιοποίηση έχουν διαπιστώσει πολλοί, όπως ο Jacques Sapir, συγγραφέας του βιβλίου La Démondialisation (Economie humaine), εκδ. Seuil 2011, ο οποίος υποστήριξε μεταξύ άλλων ότι η παγκοσμιοποίηση όχι μόνο δεν αποθάρρυνε αλλά και ενίσχυσε κατά τόπους τις συρράξεις και τους πολέμους. Και ο Διεθνής Οργανισμός Εργασίας έχει εκφράσει τις επιφυλάξεις του για την παγκοσμιοποίηση σε pdf που είναι διαθέσιμο στον σύνδεσμο <https://www.ilo.org/public/english/wcsdg/docs/rep1.pdf>

3 Βλ. Δεμερτζής, Ν. (2000), «Παγκοσμιοποίηση, κοινότητα και δημόσιος χώρος», Επιστήμη και Κοινωνία, σελ. 55 κ.ε.

4 Βλ. Archer, M. (1991), "Sociology for one world: unity and diversity", International Sociology 6(2).

ροπούλου, η οποία τόνισε: «Η πανδημία που ζούμε ξεπερνά κατά πολύ τα εθνικά όρια και συμπαράσχει κράτη και κοινωνίες σε μεγάλες αλλαγές. Αποδεικνύεται, για άλλη μια φορά, ότι οι προκλήσεις που απειλούν όλους μας δεν μπορούν να αντιμετωπισθούν παρά σε διεθνές επίπεδο, κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό και επιστημονικό. Μας δίνεται η ευκαιρία να ξανασκεφτούμε όλοι την πατρίδα, τη σχέση μας με το συλλογικό, τις ευθύνες και τις δυνατότητές μας ως ισότιμα μέλη της παγκόσμιας κοινότητας».

Ο ηθικός σχετικισμός δεν έχει πια χώρο, καθώς κάθε ποιοτική διαφορά εξαφανίζεται. Στον δημόσιο λόγο, οι άνθρωποι που νοσούν από τον κορονοϊό και θεραπεύονται ή νοσούν και πεθαίνουν μετατρέπονται σε απλούς αριθμούς αμείλικτων στατιστικών. Μέχρις ότου βέβαια καταρρεύσουν βίαια σε μια εκ νέου προσωποποίηση με έντονη συναισθηματική φόρτιση, όπως εκείνη που έκανε το απόγευμα του Σαββάτου 21 Μαρτίου ο λοιμωξιολόγος Σωτήρης Τσιόρδας, εκπρόσωπος του ΕΟΔΥ, ο οποίος μίλησε σχεδόν κλαίγοντας για τον πιθανό θάνατο μεγάλων σε ηλικία ανθρώπων που θα μπορούσαν να είναι «οι μανάδες, οι πατεράδες, οι γιαγιάδες και οι παπούδες μας», χωρίς τους οποίους «δεν μπορούμε να υπάρχουμε ούτε να έχουμε ταυτότητα».

Την ίδια στιγμή, η απαγόρευση των συναθροίσεων που κορυφώθηκε στην απαγόρευση της κυκλοφορίας και τον υποχρεωτικό περιορισμό των ανθρώπων στα σπίτια τους υπογράμμισε όσο ποτέ στο παρελθόν την ανάγκη για ανθρώπινη παρουσία. Είναι γνωστό ότι ο άνθρωπος έχει ανάγκη τους άλλους ανθρώπους και ένας βασικός λόγος αυτής της ανάγκης είναι ότι με τη βοήθειά τους κτίζει την κατανόηση του κόσμου γύρω του. Γιατί το νόημα δεν βρίσκεται έτσι απλά εκεί έξω, το νόημα πρέπει να κτιστεί. Η διάδραση με άλλους ανθρώπους συντελεί στη «μετάφραση» του νοήματος και εντέλει της πραγματικότητας, διαμέσου των κοινωνικών αναπαραστάσεων που οι ίδιοι κατασκευάζουν ή ανακατασκευάζουν⁵.

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις λειτουργούν σαν πυξίδα που μας βοηθά να βρούμε τον δρόμο μας μέσα στον κόσμο, καθώς μετατρέπουν το άγνωστο και θολό τοπίο της πραγματικότητας σε κάτι οικείο και προσβάσιμο. Πρόκειται για μια διαδικασία που εμπλέκει πολύ περισσότερα

Η έλευση του κορονοϊού με την απειλή που σήμανε έναντι όλων μας οδήγησε σε παραμερισμό χρόνιων διαφορών και αντιπαραθέσεων.

από τη συζήτηση μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων: εμπλέκει ένα ολόκληρο σύστημα εξωγλωσσικών συμβάσεων, όπως ο τόνος της φωνής, η γλώσσα του σώματος, το βλέμμα και το άγγιγμα. Μέσα από αυτή τη διαδικασία μετασηματίζονται η ατομική ψυχολογία και ταυτότητα, και παράγεται μια «μετάφραση» της πραγματικότητας σε κάτι που βγάζει νόημα.

Τώρα λοιπόν που η παρουσία άλλων ανθρώπων είναι υποχρεωτικά περιορισμένη, ο κόσμος στρέφεται στη μόνη του επικοινωνιακή διέξοδο: στο τηλέφωνο, το e-mail ή το messaging. Τα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τα φόρουμ και οι πλατφόρμες συνομιλίας επιτρέπουν τη διάδραση με γνωστούς και αγνώστους, καταργώντας μάλιστα τους χωροχρονικούς περιορισμούς. Τα επικοινωνιακά δίκτυα απλώνονται σε ολόκληρο τον πλανήτη και επιτρέπουν την επικοινωνία από άκρη σε άκρη του. Διαφορετικές οπτικές, προερχόμενες από ανθρώπους που ζουν σε άλλα από μας μέρη και πλάτη της γης, έρχονται να εμπλουτίσουν τη «μετάφρασή» μας του κόσμου με πάρα πολλούς τρόπους.

Από την άλλη, τα ήδη υιοθετημένα παγκοσμιοποιημένα πολιτιστικά πρότυπα (μουσική, ταινίες, κ.λπ., ίδια παντού σε όλο τον κόσμο), αλλά και η ευκολία πρόσβασης σε διεθνείς βιβλιοθήκες, γκαλερί, μουσεία και μουσικές πλατφόρμες δεν θα επιτρέψουν την κατάρρευση στο εγχώριο, δεν θα επιτρέψουν την αποπαγκοσμιοποίηση – τουλάχιστον όχι σε πολιτιστικό επίπεδο. Το βλέμμα μας θα στραφεί με μεγαλύτερη ένταση προς ό,τι είναι διαφορετικό απ' αυτά που ξέρουμε. Και κάπως έτσι, από τον φόβο για το διαφορετικό θα περάσουμε στη δίψα για το διαφορετικό. Η παγκοσμιοποίηση για τον καθένα μας έχει γίνει μια δυνατότητα που δεν ήταν ποτέ πιο απτή απ' όσο είναι σήμερα. Σήμερα που είμαστε υποχρεωτικά περιορισμένοι μέσα στα σπίτια μας.-

5 Βλ. Potter, J., «Στάσεις, κοινωνικές αναπαραστάσεις και η διά του λόγου ψυχολογία» στο Wetherell, M. (1996/2004), Ταυτότητες, ομάδες και κοινωνικά ζητήματα, εκδ. Μεταίχμιο, σελ. 202.

6 Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις, σε αντίθεση με τις συλλογικές που απορρέουν από μεγάλες κοινωνικές ομάδες, αναδύονται σε πιο μικρά περιβάλλοντα και δομές, συνιστούν δε συστήματα κατανόησης και ερμηνείας του κόσμου. Βλ. Μαντόγλου, Α. & Μελέτη, Κ. (2013), Επιστημονικός λόγος περί κοινωνικών αναπαραστάσεων και ιδεολογιών, εκδ. Παπαζήση, σελ.44-45

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΩΝ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΣΤΟΝ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΛΟΓΟ

Τα πολιτικό - τηλεοπτικά συστήματα επιστράτευσαν τη λαϊκή γλώσσα για να στιγματίσουν τον λαό ως υπεύθυνο της υπαγωγής της χώρας στα μνημόνια και σε καθεστώς οικονομικής επιτήρησης.

ΤΗΣ **Νικολέττας Τσιτσανούδη – Μαλλίδη**

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Γλωσσολογίας και Ελληνικής Γλώσσας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και συγγραφέας του βιβλίου Ο δημοσιογραφικός λόγος από τη μεταπολίτευση έως και τα «μνημόνια».

ΟΙ ΜΕΤΑΒΟΛΕΣ στη μορφή και τους συμβολισμούς της γλώσσας των ΜΜΕ που συνδέθηκαν με τη λαϊκοποίηση του δημοσιογραφικού λόγου από τη μεταπολίτευση έως και τα «μνημόνια», καθώς και οι βλέψεις που τις συνόδευσαν, παρουσιάζουν έντονο ερευνητικό ενδιαφέρον για τον μελετητή που επιθυμεί να συμμετέχει στον - μάλλον συρρικνωμένο - κοινωνικό διάλογο για τη δύναμη και την ευχέρεια της γλώσσας όχι απλά ως προς την περιγραφή των επικοινωνιακών συμβάντων, αλλά ως προς την δυναμική της αναγωγή σε μία κοινωνική πρακτική.

Μία από τις σηματοδοτήσεις της αποκατάστασης της δημοκρατίας το 1974 στην Ελλάδα ήταν η ανάγκη καλλιέργειας μίας καινούριας κοινωνικής και πολιτικής και πολιτισμικής παιδείας. Στον υποδοχέα του καινούριου εστίασαν όχι μόνον οι φορείς της πολιτικής, αλλά και της νεότερης δημοσιογραφίας, με την υιοθέτηση του μεταχειρισμού μίας λαϊκής ή και λαϊκότερης γλώσσας με δημοκρατικές συνδηλώσεις και σημαίνοντα. Η καθιέρωση της ακώλυτης χρήσης της δημοτικής γλώσσας ευνοήθηκε ως ένα πολιτισμικό απότοκο της αποκατάστασης της δημοκρατίας. Η κοινωνική δυσπιστία που συνδεόταν με τη λαϊκότητα της ομιλούμενης γλώσσας υποχώρησε και το τέλος της επισημότητας του δημοσιολόγου δεν άργησε να ακολουθήσει. Από τις ρομαντικές υπερβολές του αρχαϊσμού μεταβήκαμε σε νεότερες ρομαντικές υποδηλώσεις της χρήσης της λαϊκής γλώσσας ως δείξη του μεγάλου ενδιαφέροντος της πολιτικής

και τηλεοπτικής εξουσίας υπέρ των συμφερόντων του λαού. Οι γλωσσικοί κώδικες και το ρεπερτόριο των δημοσιογράφων εγκολλώθηκαν πολλά από τα χαρακτηριστικά της λαϊκής γλώσσας από το 1974 και μετά. Η γλώσσα επηρεάστηκε, αλλά και επηρέασε με τη σειρά της, τη γλώσσα που χρησιμοποιούσαν οι πολιτικοί.

Με την είσοδο της ελεύθερης ραδιοτηλεόρασης στις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι εκπρόσωποι της ηλεκτρονικής δημοσιογραφίας επιχειρήσαν να εμφανιστούν όσο το δυνατόν περισσότερο οικείοι έναντι των αποδεκτών του λόγου τους συγκλίνοντας «προς τα κάτω» το ρεπερτόριό τους. Αν και φορείς ενός εκ φύσεως δημόσιου και διακεκριμένου είδους λόγου, εν τούτοις εντρύφησαν στην άτυπη καθημερινή γλώσσα του μικρομεσαίου πολίτη εγκαταλείποντας την τυπικότητα και αυστηρότητα του παρελθόντος. Νεότεροι και σύγχρονοι «δημοτικιστές» που προέρχονταν από την πολιτικοεκδοτική ιεραρχία προσέγγισαν τα «χαμηλά» κοινωνικοοικονομικά στρώματα μέσω της λαϊκότητας του γλωσσικού κώδικα, ακόμη και με την επαναφορά διαλεκτικών στοιχείων, στο πλαίσιο μιας στάσης, που ονόμασα στάση υψηλής εικονικής και απατηλής οικειότητας.

Στη συνέχεια, η ιστορία μάλλον επαναλήφθηκε και η μάχη των συμβολισμών δεν έπαψε. Οι πρόσφατες αλλά και τρέχουσες πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα, όπως η οικονομική κρίση και τα διάφορα κινήματα διαμαρτυρίας που αναπτύχθηκαν, επανέφεραν τον συμβολισμό

της χρήσης της ομιλούμενης δημοτικής στο φυσικό του πεδίο, αυτό της ανατροπής, της δημεγεργίας και της απείθειας στην εξουσία από όπου κι αν αυτή εκπηγάξει. Οι συμβολισμοί περί τη δημοτική αφορμώνταν μεν από μία επαναστατική διάθεση, συσχετίζονταν όμως στη συνέχεια με την προσπάθεια της εξουσίας να πείσει τις μάζες για τη φιλολαϊκότητα και την κοινωνική της ευαισθησία. Από την άλλη, η ευρύτατη χρήση της λαϊκής γλώσσας κατά την πρόσφατη ανάπτυξη του κινήματος των αγανακτισμένων στην Ελλάδα κραταιώνει τη θέση ότι η δημοτική παραμένει διαχρονικό και αδιαμφισβήτητο έμβλημα της ανατρεπτικής διάθεσης, των αντιεξουσιαστικών προθέσεων και της ανάδειξης των πραγματικών, και όχι κατασκευασμένων από τις ιεραρχίες, συμφερόντων του λαού.

Αμέσως μετά, επιχειρήθηκε μία ενδιαφέρουσα κατά τη γνώμη μου αντιστροφή, όταν τα πολιτικό – τηλεοπτικά, εγχώρια και ξένα, συστήματα επιστράτευσαν τη λαϊκή γλώσσα, όχι για να υπερασπισθούν τις αναμονές και τις προσδοκίες του λαού, αλλά για να στιγματίσουν τον λαό ως υπεύθυνο της υπαγωγής της χώρας στα μνημόνια και σε καθεστώς οικονομικής επιτήρησης. Αν και η εμβληματοποίηση της γλώσσας εξακολουθούσε να είναι ισχυρή, εν τούτοις άλλαξε πεδία, δεδομένου ότι σημαντικές ιδεολογικές και πολιτισμικές αφετηρίες μετατοπίστηκαν προς διαφορετικές εστίες δύναμης και πλούτου. Ουσιαστικά οι εικονισμοί της δημοτικής και λαϊκής γλώσσας περισώθηκαν διαφοροποιούμενοι μέσω του εμπλουτισμού τους με νέες διαστάσεις.

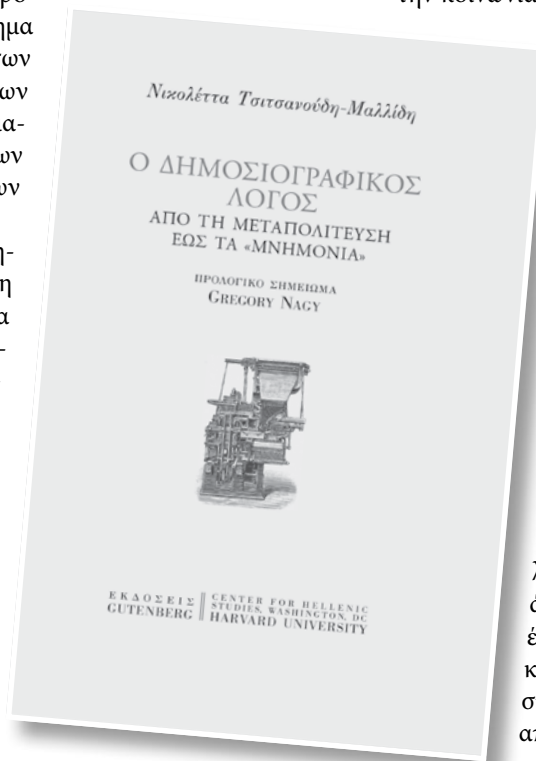
Μολονότι πριν την εγκατάσταση των μνημονίων, η λαϊκή γλώσσα χρησιμοποιούνταν από δημοσιογράφους, πολιτικούς και διαφημιστές, για τη διεύρυνση των ακροατηρίων και τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, η ίδια μορφή της γλώσσας, επιλέχθηκε στο εξής προκειμένου να διευκολύνει την κατασκευή της συναίνεσης και αποδοχής των σκληρών μνημονιακών μέτρων. Εάν δηλαδή στα χρόνια της ευμάρειας για την ελληνική κοινωνία, η γλώσσα υπηρετούσε την αποκαλούμενη στάση εικονικής ευμένειας ή υψηλής απατηλής οικειότητας,

στα χρόνια της οικονομικής υστέρησης και των μνημονίων, η ίδια γλώσσα επιστρατεύτηκε για να στιγματίσει τον λαό εν γένει και την κάθε μία μονάδα χωριστά για το οικονομικό αδιέξοδο στο οποίο κατήλθε η χώρα. Η έμφαση που δόθηκε στους δραματοποιημένους, πληθωρικούς και εξουσιαστικούς λόγους της δημόσιας σφαίρας, αποδόθηκε στη διά του φόβου διαμόρφωση της πειθούς και της αποδοχής από την πλευρά της μάζας. Οι συνέπειες της κρίσης και η κρίση καθεαυτή πραγματοποιήθηκε γλωσσικά ως μία συγκοινωνούσα με την κοινωνία προσωποποιημένη και αντικει-

μενικοποιημένη «αυθυπαρξία». Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσίασε η εμφάνιση του οφειλέτη λαού ως αρρώστου, συχνά μάλιστα με πρωτόγονες αντιδράσεις απελπισίας και απαρέσκειας σε όσα του συμβαίνουν.

Στον αντίποδα των λαϊκών παραλλαγών, επιστρατεύτηκε μία κρυπτική, συστηματική και καλλιεργημένη γλώσσα, με τη χρήση σύνθετων και «αριστοκρατικών» λέξεων που τοποθετήθηκαν στον δημόσιο λόγο, για να ωραιοποιήσουν τυραννικά μέτρα που εντέλλονταν πολυειδή, εν πολλοίς άγνωστης προέλευσης και έδρας, οικονομικά και εκδοτικοπολιτικά συστήματα εξουσίας, στο όνομα της πιθανής εξόδου από την κρίση. Το όχημα ήταν οι επιτηδευμένες λέξεις ενός επεξεργασμένου και ανώτερου κώδικα,

των οποίων όμως τα σημασιολογικά περιεχόμενα και πεδία τροποποιούνταν ανάλογα με τις βλέψεις και τις σκοπιμότητες των εξουσιαστών. Ο επαναπροσδιορισμός των σημασιών και των εννοιών αφορούσε σε δεκάδες λέξεις, και αφομοιώνονταν από το εκδοτικό – τηλεοπτικό σύστημα άμεσα, βίαια και επιβλητικά. Ο πληθωρισμός των σημασιολογικών αλλαγών, στη δίνη ενός σταθερά δραματοποιημένου δημοσιογραφικού και πολιτικού λόγου, δεν ζήτησε τη συγκατάθεση της κοινότητας των ομιλητών, αλλά νομιμοποιήθηκε με τη συνδρομή μερίδας των ΜΜΕ ως σύνολο χρήσεων από πάνω προς τα κάτω. Κι αυτό είναι ένα εντυπωσιακό στοιχείο που αξίζει να μελετηθεί από τους ερευνητές στο άμεσο μέλλον.

ΛΑΪΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΙΑΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ

Διαδικτυακές προσπάθειες συγκέντρωσης εμπειριών και μαρτυριών απ' όλο τον κόσμο

ΤΗΣ **Catlin L. Chandler** / ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: **Θάλεια Παύλου**

Η Κέιτλιν Λ. Τσάντλερ είναι συγγραφέας και δημοσιογράφος με έδρα το Βερολίνο. Άρθρα της έχουν δημοσιευθεί στα περιοδικά New York Review of Books, The Daily, The Nation, και Guernica. Είναι αποδέκτης επιχορήγησης του Διεθνούς Ιδρύματος για τις Γυναίκες στα ΜΜΕ (WMEF) για γυναίκες δημοσιογράφους.

Ο TAMAM Αλουντάτ είναι εξοικειωμένος με τις επιδημικές εξάρσεις. Ως γιατρός της Εκστρατείας για την Πρόσβαση σε Βασικά Φάρμακα των Πατρών Χωρίς Σύνορα, εργάζεται για να αποκτήσουν πρόσβαση στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τον εμβολιασμό περιοχές του κόσμου, οι οποίες μαστίζονται από ασθένειες ευρέως ξεχασμένες στις εύπορες χώρες: φυματίωση, ηπατίτιδα C, καλά αζάρ και την ασθένεια του ύπνου (αφρικανική τρυπανοσωμίαση), μεταξύ άλλων. Τον προηγούμενο μήνα, ο Αλουντάτ, διάβαζε τις τελευταίες ειδήσεις για τον νέο κορονοϊό στο γραφείο του στη Γενεύη της Ελβετίας, όταν έπεσε πάνω στο tweet κάποιου ιστορικού, ο οποίος συνιστούσε στους πολίτες να αρχίσουν να καταγράφουν τις ζωές τους.

Η σκέψη φώλιασε στα όνειρά του. Το επόμενο πρωί της 14ης Μαρτίου, ξύπνησε και δημιούργησε στο Facebook την ομάδα: «Η ιστορία του λαού της πανδημίας του κορονοϊού». Ο Αλουντάτ προσκάλεσε μερικούς συναδέλφους υγείας, παγκοσμίως, με τη σκέψη πως θα ενδιαφέρονταν ενδεχομένως να καταγράψουν τις προσωπικές τους εμπειρίες στις διάφορες χώρες. Ένα εικοσιτετράωρο αργότερα, η ομάδα απαρτιζόταν από 1.000 μέλη· αυτή τη στιγμή, φιλοξενεί περισσότερα από 5.500, και εκτείνεται σε όλες τις ηλικίες, τα γεωγραφικά πλάτη και τα επαγγέλματα. «Συνηθίζω να διαβάζω κάθε ιστορία που αφορά τη δημόσια υγεία», δηλώνει ο Αλουντάτ μέσω Skype από το διαμέρισμά του στη Γενεύη, όπου εργάζεται πλέον εξ αποστάσεως,

πλάι στη σύζυγό του και τα δίδυμα μωρά τους. Πίσω του, σε εμφανές σημείο της βιβλιοθήκης, φιγουράρει το βιβλίο του Αμερικανού διανοούμενου Χάουαρντ Ζιν, Η ιστορία του λαού των Ηνωμένων Πολιτειών. «Οι περισσότερες, όμως, καταλήγουν να διαστρεβλώνονται στα αρχεία της κυβέρνησης. Με ενδιέφερε να ανακαλύψω τι αξία θα είχε η δημιουργία ενός συλλογικού αρχείου. Θα προσέφερε μια διαφορετική άποψη από την επίσημη».

Ο COVID-19 είναι η πρώτη παγκόσμια πανδημία που καταγράφεται εκτεταμένα στα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης, παράγοντας πλούτο πληροφοριών (και παραπληροφοριών). Σύμφωνα με τον ερευνητή των Μέσων κοινωνικών δικτύωσης, Ρέιμοντ Σεράτο, το Facebook διαθέτει τουλάχιστον 208 δημόσιες ομάδες με θέμα τον COVID-19, με συνολικά 6,5 εκατομμύρια ακολούθους. (Ο πραγματικός αριθμός πιθανολογείται υψηλότερος· ο Σεράτο αναζήτησε δημόσιες ομάδες που περιείχαν στον τίτλο τους τον όρο «κορονοϊός», «πανδημία» ή «COVID», λαμβάνοντας υπόψη όσες είχαν πάνω από 1.000 μέλη). Μέχρι στιγμής, η ιδιωτική ομάδα «Η ιστορία του λαού της πανδημίας του κορονοϊού» είναι η μοναδική που ζητά από τους πολίτες να καταγράψουν τις ζωές τους, με σκοπό την έναρξη ενός εν εξελίξει ιστορικού αρχείου.

Το φάσμα των αναρτήσεων της ομάδας περιλαμβάνει από πολιτικές αναρτήσεις – πρόσφατο ερώτημα από την Ουάσινγκτον λέει: «ιδέες για να κινητοποιήσουμε μια αποτελεσματική διαμαρτυρία, ενώ βρισκόμαστε

Όσο η πανδημία εξαπλωνόταν σε κάθε γωνιά του κόσμου, τα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης έπαιζαν τον ρόλο των αγωγών διακίνησης γεγονότων που καταγράφονταν από τους πολίτες

σε καραντίνα;» – μέχρι βαθιά προσωπικές: υπάρχουν καλλιτεχνικές δημιουργίες, τραγούδια και κινούμενα σχέδια, καθώς και προσφορές για διαδικτυακές κουβεντούλες προς αποτροπή της μοναξιάς που συνοδεύει τον εγκλεισμό. Οι άνθρωποι μοιράζονται τους φόβους, τις ανησυχίες, τις λύπες και τις στιγμές ευτυχίας τους. Η Κέλυ Γκρόουτ, μια 53χρονη συγγραφέας από τη Μασαχουσέτη, γράφει το πρωινό της 31ης Μαρτίου:

Ξυπνώντας τις μέρες του κορονοϊού: ο πεθερός ενός συμφοιτητή μου από το κολλέγιο μόλις απεβίωσε από τον κορονοϊό στις μεσοδυτικές πολιτείες· κάποιος φίλος στην πόλη της Νέας Υόρκης αναφέρει πως ένα φορτηγό ψυγείο βρίσκεται στον διπλανό δρόμο από το σπίτι του, εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των νεκρών· ένας άλλος φίλος, από την ίδια περιοχή, έχασε τρεις γνωστούς του από τον ιό, την προηγούμενη εβδομάδα· συμπλήρωσα ένα έντυπο για δωρεά γαντιών σε κάποιο τοπικό νοσοκομείο που παρουσιάζει ελλείψεις σε ιατρικές προμήθειες και δίνει μάχη με τον διαρκώς αυξανόμενο αριθμό των περιστατικών. Ο ήλιος λάμπει, ύστερα από δύο βροχερές μέρες, οι καρδερίνες στην αυλή ανακτούν το όμορφο καλοκαιρινό τους φτέρωμα, και εγώ πασχίζω να βρω τις ισορροπίες μου.

Αλλά μέλη αναρτούν δημοσιεύματα από χώρες πλην της Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών, οι οποίες πιθανώς να χτυπηθούν στο εγγύς μέλλον, ωστόσο λαμβάνουν ελάχιστη προσοχή από τα διεθνή Μέσα ενημέρωσης, καθώς το κλείσιμο των συνόρων, η απαγόρευση

κυκλοφορίας σε ολόκληρες πόλεις, και οι υποχρεωτικές καραντίνες έχουν διακόψει προσωρινά τις μετακινήσεις των δημοσιογράφων εντός και μεταξύ των χωρών.

Η Σκόβια, μια 33χρονη μαία από την Καμπάλα της Ουγκάντας (η οποία ζήτησε να μην αποκαλυφθεί το πλήρες όνομά της), γράφει στις 2 Απριλίου: «Αρχικά, [η κυβέρνηση] απαγόρευσε την κυκλοφορία όλων των μέσων μαζικής μεταφοράς, αλλά δεν ενοχληθήκαμε ιδιαίτερα, γιατί οι λιγοστοί, που μπορούσαν να οδηγήσουν, μετέφεραν τους υπολοίπους με τα ιδιωτικά τους αυτοκίνητα. Ο κόσμος άρχισε να περπατά πάνω από δέκα χιλιόμετρα για να φθάσει στην εργασία του... οφείλω να επισημάνω πως οι συγγενείς μου ζουν από εποχικές εργασίες, στην κυριολεξία μεροδούλι-μεροφαί... [Δίγες] ημέρες αργότερα, απαγορεύθηκαν και τα ΙΧ αυτοκίνητα. Ασθενείς δεν επιτρέπεται να διακομίστούν για νοσηλεία, αλλά ούτε κι εμείς, το υγειονομικό προσωπικό, να μεταβούμε για εργασία στο νοσοκομείο. Οι κακόμοιρες μητέρες θα πεθάνουν στο σπίτι, λόγω επιπλοκών στη γέννα».

Καθώς ο ιός εξαπλώνεται, ίσως σύντομα υπάρξουν περιοχές στον πλανήτη, για τις οποίες θα πάψουμε να λαμβάνουμε ενημέρωση. Ορισμένες κυβερνήσεις επιθυμούν να διατηρούν τον έλεγχο του επίσημου αφηγήματος· ήδη είναι δύσκολο να λάβουμε πληροφορίες σχετικά με τις επιπτώσεις του ιού στη Ρωσία και το Ιράν (αλλά και οι φωνές από αυτές τις χώρες απουσιάζουν αισθητά από την «Ιστορία του λαού»). Δύο Κινέζοι

πολίτες-δημοσιογράφοι, οι οποίοι μεταδίδουν ειδήσεις από την Ουχάν – ο Φανγκ Μπιν, πρώην επιχειρηματίας, και ο Τσεν Κιουσί, εικονολήπτης και πρώην δικηγόρος – αγνοούνται, ενώ οι δημοσιογράφοι παντού έχουν τεθεί υπό κράτηση για τα ρεπορτάζ τους, όπως ο Γεϊ-σού Σιμέλις στην Αιθιοπία. Στις 3 Απριλίου, ο Αλουντάτ ανάρτησε μήνυμα, ζητώντας από τα μέλη της ομάδας να «προσκαλέσουμε ανθρώπους, λιγότερο ή τελείως διαφορετικούς από εμάς».

Συγκεκριμένα, ο Αλουντάτ ενδιαφέρεται για τον τρόπο με τον οποίο οι συλλογικές μαρτυρίες μπορούν να αντισταθμίσουν τα κενά στην παρουσίαση και τις εδραιωμένες προκαταλήψεις των παραδοσιακών Μέσων ενημέρωσης, που συνόδεψαν την κάλυψη προηγούμενων επιδημιών, όπως ο Έμπολα. Ο Ζαν-Ζακ Μουγιέμπε, γιατρός από το Κονγκό, ανταποκρινόμενος στο πρώτο ξέσπασμα του Έμπολα το 1976, πήρε δείγμα αίματος από ασθενή στη Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό (πρώην Ζαΐρ) και το έστειλε στο Βέλγο για ανάλυση. Ωστόσο, μέχρι πρόσφατα, η «ανακάλυψη του Έμπολα» αποδίδεται, από τα δυτικά μέσα ενημέρωσης, σε Βέλγους επιστήμονες.

Ο 44χρονος Βαέλ στην Αρμπιλ του Ιράκ, αναρτά στις 22 Μαρτίου: «Καλημέρα σε όλους, ένα σχόλιο από τη δική μου εμπειρία εδώ... στην πρωτεύουσα του ιρακινού Κουρδιστάν (Κουρδική Περιφερειακή Κυβέρνηση, KRG)... η περιοχή βρίσκεται υπό ολική απαγόρευση κυκλοφορίας από τις 14 Μαρτίου, με τις ίδιες εξαιρέσεις που ισχύουν σχεδόν παντού. Οι αρχές διανέμουν τρόφιμα και βασικές προμήθειες σε οικογένειες που έχουν ανάγκη... φέτος τον Μάρτιο, ο κουρδικός πληθυσμός αναγκάστηκε να απουσιάσει από τους εορταστικές εκδηλώσεις του Νεβρόζ, που γιορτάζεται κάθε χρόνο την άνοιξη. Εχθές, παρά τον εγκλεισμό και την καταρακτώδη βροχή, κάτοικοι της περιοχής μου έπαιξαν τον κουρδικό ύμνο και άλλα τραγούδια, και ο εκπαιρισμένος πληθυσμός φωτίστη[κε] από κεριά, σε μια ένδειξη αλληλεγγύης και ευγνωμοσύνης».

Καθώς η πανδημία εξαπλώνεται σε κάθε γωνιά του κόσμου, τα Μέσα κοινωνικής δικτύωσης εξακολουθούν να παίζουν τον ρόλο των αγωγών διακίνησης γεγονότων που καταγράφονται από τους πολίτες, όμοιων με αυτούς που χρησιμοποιούνται για την κοινοποίηση ειδήσεων από τοποθεσίες μη προσβάσιμες στην πλειονότητα των δημοσιογράφων ή κρίσιμων καταστάσεων, οι οποίες έπαψαν απλώς να καλύπτονται από τα μήντια. Μολονότι, όμως, οι πλατφόρμες διευκολύνουν

τη μαζική συλλογή μαρτυριών, δεν έχουν σχεδιαστεί ως ιστορικά αρχεία. Στο σημείο αυτό, το έργο των ομάδων για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπως το Συριακό Αρχείο, μπορεί να αποβεί διδακτικό όσον αφορά τον τρόπο ανάπτυξης καταλόγων, ταξινόμησης περιεχομένου και διαμεσολάβησης, ώστε οι πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης να αλλάξουν τους κανόνες, που ακούσια διαγράφουν πληροφορίες.

Αποτελεί ζήτημα ζωτικής σημασίας για τις σημερινές, αλλά και τις μελλοντικές γενιές, να γνωρίζουν πώς ο COVID-19 επηρέασε τις ζωές μας: τους ανθρώπους που χάσαμε από τη νόσο, εκείνους που έχασαν τα προς το ζην και τις συνήθειές τους, εκείνους που χωρίστηκαν από τα αγαπημένα τους πρόσωπα. Μονάχα μέσα από τις ακριβείς καταγραφές και τις μνήμες αυτής της περιόδου, θα μπορούσαμε να λάβουμε τα απαραίτητα μέτρα για να αποφύγουμε νέες πανδημίες, ενισχύοντας τις υγειονομικές υπηρεσίες σε παγκόσμιο επίπεδο και βελτιώνοντας τη χωρητικότητα και την υποδομή των εθνικών συστημάτων υγείας. Θα θέλουμε να θυμόμαστε τα πάντα.

Ο Αλουντάτ έχει να δει τον πατέρα του δέκα ολόκληρα χρόνια, από τότε που ο πόλεμος στη Συρία κατέστησε ανέφικτη γι' αυτόν την επιστροφή στη Δαμασκό. Για τον Αλουντάτ, ο κορονοϊός δεν αποτελεί τον «μεγάλο ισοπεδωτή», όπως τον χαρακτηρίζουν ορισμένοι στον Τύπο. «Όταν εξαπλώνεται σε αδύναμα συστήματα υγείας, ο αντίκτυπος στον κόσμο αναμένεται δυσανάλογος, αλλά ακόμη κι όταν εξαπλώνεται σε [χώρες με] ισχυρό σύστημα υγείας, οι πολίτες που διαθέτουν πρόσβαση σε ιατρική φροντίδα ή δυνατότητα να διατηρήσουν σωστά τα μέτρα της καραντίνας, έχουν περισσότερες πιθανότητες να επιζήσουν», ισχυρίζεται. «Ωστόσο, πρόκειται για μια ασθένεια που θέτει άπαντες σε κίνδυνο, συνεπώς, δεν υπάρχει κανείς που να μη φοβάται». Στην «Ιστορία του λαού» μπορεί κάποιος να δει μέλη να μοιράζονται δωρεάν συμβουλές και να παρέχουν κοινωνική υποστήριξη σε αγνώστους, ορισμένοι εκ των οποίων, όπως δηλώνουν, δεν έχουν πού αλλού να καταφύγουν.

«Πώς, όμως, να διηγηθώ την ιστορία τους/αν δεν ήμουν εκεί;», διερωτάται ο Χιλιανός-Αργεντινός συγγραφέας Άριελ Ντόρφμαν στο ποίημά του «Λεξικό». Όπως ήδη συμβαίνει όποτε υπάρχει κάποιο είδος κοινωνικής ή πολιτικής κατάρρευσης, οι κοινωνίες – και όχι τα επίσημα Μέσα ενημέρωσης – είναι αυτές που, πρωτίστως, θα καταγράψουν και θα κομίσουν μαρτυρίες.

Εκθεσιακές Εκδηλώσεις 2020

 Agrotica	28 ^η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΓΕΩΡΓΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ, ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ & ΕΦΟΔΙΩΝ	30.1-2.02
 ATHENS INTERNATIONAL JEWELLERY SHOW	33 ^η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΚΟΣΜΗΜΑΤΟΣ, ΩΡΟΛΟΓΙΩΝ, ΠΟΛΥΤΙΜΩΝ ΛΙΘΩΝ, ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ, ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ <small>ΑΘΗΝΑ-METROPOLITAN EXPO</small>	21-24.02
 Detrop boutique	29 ^η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΤΡΟΦΙΜΩΝ, ΠΟΤΩΝ, ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ, ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ & ΣΥΣΚΕΥΑΣΙΑΣ	22-24.02
 Artozyma	9 ^η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΑΡΤΟΠΟΙΙΑΣ, ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗΣ, ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ, ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ, ΕΤΟΙΜΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ	22-24.02
 Freskon	6 ^η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΟΡΙΚΟ ΓΕΓΟΝΟΣ ΦΡΟΥΤΩΝ ΚΑΙ ΛΑΧΑΝΙΚΩΝ	2-4.04
Διεθνής έκθεση βιβλίου Θεσσαλονίκης	17 ^η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΒΙΒΛΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	7-10.05
 KASTORIA INTERNATIONAL FUR FAIR	45 ^η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΓΟΥΝΑΣ <small>ΚΑΣΤΟΡΙΑ</small>	7-10.05
 η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης 5-13/9/2020	85 ^η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ <small>ΤΙΜΩΜΕΝΗ ΧΩΡΑ-ΓΕΡΜΑΝΙΑ</small>	5-13.09
 BE INNOVATION CAPITAL	ΔΙΕΘΝΗΣ ΓΕΓΟΝΟΣ/ΠΛΑΤΦΟΡΜΑ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑΣ	1-4.10
 Kosmima	35 ^η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΚΟΣΜΗΜΑΤΟΣ, ΩΡΟΛΟΓΙΩΝ, ΠΟΛΥΤΙΜΩΝ ΛΙΘΩΝ, ΜΗΧΑΝΗΜΑΤΩΝ, ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ	17-19.10
 Philoxenia	36 ^η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	13-15.11
 Hotelia	ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΟΥ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ	13-15.11
 AQUA THERM THESSALONIKI	ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΘΕΡΜΑΝΣΗΣ & ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΥ, ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΕΞΑΕΡΙΣΜΟΥ, ΥΔΡΕΥΣΗΣ, ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ, ΠΙΣΙΝΑΣ & ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΩΝ ΠΗΓΩΝ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ	13-15.11
 ART THESSALONIKI	5 ^η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ	26-29.11
 αστεροκοσμος	ΑΣΤΕΡΟΚΟΣΜΟΣ - ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟ ΠΑΡΚΟ	ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΟΙ ΦΟΡΕΙΣ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ

Εθνικός Φορέας Οργάνωσης Εκθέσεων, Συνεδρίων, Πολιτιστικών Εκδηλώσεων
Κεντρικά Γραφεία: Εγνατίας 154 | 546 36 Θεσσαλονίκη
Τ. 2310 291111 | F. 2310 284732 | www.helexpo.gr

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΝΕΟ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

Μέσα Επικοινωνίας στο Σύγχρονο Σχολείο

**Πληροφορία, Επικοινωνία, Γνώση.
Διδασκαλία στην Εποχή της Υπερδικτύωσης**